

”Katsotaan nyt tuleeko siitä suuri uudistus”

Peruskoulu-uudistus *Opettajain lehdessä* ja *Oppikoululehdessä* kirjoituksissa
vuosina 1966–1973

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historia, Pro gradu -tutkielma

4.3.2021

Marjut Hettula

SISÄLLYS

JOHDANTO	3
1. PERUSKOULU JA SEN TASA-ARVO OPETTAJIEN AMMATTILEHTIEN AIHEENA	16
1.1. <i>Opettajain lehti</i> ja <i>Oppikoululehti</i> opettajien järjestöjen ääninä	16
1.2. Peruskoulu – Vastaus uudistuvan yhteiskunnan sivistystarpeisiin	23
1.3. Kaiken kattavaa tasa-arvoa vai eriytystä tasa-arvon ehdoilla?.....	35
2. OPETTAJAT UUTEEN KOULUJÄRJESTELMÄÄN	44
2.1. Kansankynttilät ja kasvattajasäätyläiset	44
2.2. ”Puolisivistyneistä” korkeakoulupohjalle	52
2.3. Akateemisen koulutuksen korostamista ja huolta virattomista	61
2.4. Jatkokoulutus ongelmana ja avaimena peruskoulunopettajaksi.....	69
LOPPULAUSE	77
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS.....	82

JOHDANTO

Peruskoulu-uudistus on yksi suomalaisen koulujärjestelmän tärkeimmistä ja menestyksekkäimmistä muutoksista. Koululaitoksen uudistaminen oli pitkä prosessi ja se sai alkunsa jo toisen maailmansodan jälkeen, mutta varsinaiset suuret muutokset ja linjaukset saatiin säädettyä ja toteutukseen 1960- ja 1970-lukujen aikana.¹ Nykyään peruskoulu-uudistuksen merkitys on selvä, mutta aikalaiset eivät voineet tietää, saataisiinko uudistuksella aikaan toivottua sivistyksen kehitystä ja tasa-arvoa.

Opettajille koululaitoksen perusteellinen uudistaminen merkitsi suurta muutosta opettajan työhön ja yhteiskunnalliseen rooliin. Tutkin pro gradu -tutkielmassani, mitä opettajien ammattilehdet kirjoittivat peruskoulu-uudistuksesta vuosina 1966–1973 ja sen vaikutuksista opettajiin. Minusta on kiinnostavaa tutkia, millä tavoin koulunuudistukseen suhtauduttiin opettajille suunnatuissa ammattijulkaisuissa ja mitkä asiat nousivat kirjoitusten aiheiksi. Koulutushistoria ja etenkin opettajuuden tutkiminen tällaisen muutoksen aikana on tärkeää, sillä tutkimalla opettajia ja ammattilehtien kirjoituksia voidaan saada uudenlaista näkökulmaa peruskoulu-uudistuksen vaiheisiin.

Opettajien ammattilehtien sivuilla kirjoitettiin tutkimallani aikavälillä peruskoulu-uudistuksesta paljon. Opettajille tiedotettiin uudistukseen liittyvistä asioista sekä otettiin kantaa opettajia ja heidän työtään ja asemaa koskeviin muutoksiin. Opettajat eivät voineet muutoksen yhteydessä tietää, miten muutokset näkyisivät käytännön työssä. Epävarmaa oli esimerkiksi, miten kansakoulu- ja oppikoulujärjestelmän opettajat tulisivat sijoittumaan työpaikkoihin uudessa peruskoulujärjestelmässä.

Suomen koulujärjestelmä on ollut myös peruskoulu-uudistuksen jälkeen jatkuvassa muutoksessa. Olen omista opettajaopinnoissani havainnut, että keskustelu opettajan työstä ja roolista käy yhä kiivaana ja opettajuus kehittyy ja muuttuu jatkuvasti. Tutkimalla koulujärjestelmän muutosta ja opettajien asemaa uudistusten aikana voidaan myös ymmärtää tämän päivän tilannetta. Nykypäivän opettajat kokevat samankaltaisia paineita kuin peruskoulu-uudistuksen aikana, sillä opettajien koulutus ja vaatimukset sekä opetuksen tavoitteet uusiutuvat jatkuvasti.

¹ Jalava & Kettunen & Simola & Varjo 2012, 37–39.

Peruskoulu-uudistuksen vaiheet

Suomessa tapahtui vuosien 1950–1975 välillä erittäin nopea rakennemuutos, jossa siirryttiin köyhästä pientilallisten maasta nopeasti vaurastuvaksi teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi.² Peruskoulujärjestelmään siirtyminen oli yksi merkittävä kehitysaskel, joka muutti Suomen koulujärjestelmää. Kun 1970-luvun alkupuolella siirryttiin yhdeksänvuotiseen, yhtenäiseen peruskouluun, erottelu kansakoulun jatkuoluokille ja keskikouluun menevien välillä poistui. Samalla kaikille peruskoulun käyneille annettiin yhtenäinen mahdollisuus jatko-opintoihin.³ Suomen koulutustaso ei ollut pysynyt nopean yhteiskunnallisen kehityksen tahdissa, ja se oli kansainvälisesti mitattuna heikko, joten koulujärjestelmän muutokselle oli tarvetta. Koululaitoksen uudistamisella oli tavoitteena tarjota entistä tasa-arvoisemmat mahdollisuudet koulutielle asuinpaikasta tai taustasta riippumatta sekä yhtenäistää ja edistää opetusta ympäri maata.⁴

Opettajat olivat muutoksen eturintamassa ammattinsa puolesta. Uudistus tarkoitti opettajille konkreettisia muutoksia itse työssä, mutta myös opettajan rooli koulussa ja yhteiskunnassa muuttui. Kansakoulun opettajan työ oli perustunut pitkään kansan sivistämiselle, valistamiselle, moraalinvartioimiselle ja kansalaiskasvattamiselle.⁵ Oppikoulunopettajat olivat taas oman oppiaineensa asiantuntijoita, joiden tehtävä oli siirtää tietonsa ja taitonsa oppilailleen.⁶ Peruskouluun siirtyminen toi mukanaan aiempaa vahvemmin sen, että oppilaille oli tarkoitus saada koulun avulla eväät elämälle, tarpeellinen tietotaso ja suunta tulevalle ammatille.⁷ Opettajien oli pystyttävä sopeutumaan muutokseen, ja uusia opettajia koulutettiin näiden uudenlaisten oppimistavoitteiden mukaisesti kasvatusopillisiksi asiantuntijoiksi.

² Ahonen 2003,110.

³ Jalava & Kettunen & Simola & Varjo 2012, 39.

⁴ Ahonen 2012, 147.

⁵ Jauhiainen & Rinne 2012, 110.

⁶ Rantala 2012b, 304.

⁷ Jalava & Kettunen & Simola & Varjo 2012, 40.

Peruskoulu-uudistuksen vaiheet olivat moninaiset ja koulunuudistusta puitiin lähes kaksi vuosikymmentä esimerkiksi erilaisissa komiteoissa. Seuraava asetelma kuvaa peruskoulu-uudistuksen keskeisimpiä vaihteita vuosina 1948–1970.⁸

Vuosi	
1948	Eduskunta äänesti yhtenäiskouluun siirtymistä tarkoittavan lakiesityksen kumoon
1956	Opetusministeriön kouluohjelmakomitea perustettiin johtajana R.H. Oittinen ⁹
1957	Uusi Kansakoululaki: kansalaiskoulu tai keskikoulu pakolliseksi kansakoulun jatkeeksi
1959	Kouluohjelmakomitean mietintö valmistui: ehdotuksena oli kaikille yhtenäinen, yhdeksänvuotinen, kunnallinen koulu, jonka ala-aste kestäisi kuusi vuotta ja yläaste kolme
1963	Eduskunta teki periaatepäätöksen koulu-uudistuksesta sivistysvaliokunnan mietinnön pohjalta: oppivelvollisuus yhdeksänvuotiseksi ja keskikoulun ja kansakoulun yläluokat sulautettava yhteen
1964	Peruskoulukomitea perustettiin: tavoitteena laatia peruskouluun vaadittavat suunnitelmat ja lainsäädäntö
1965	Peruskoulukomitean I osamietintö valmistui: sisälsi peruskoulun pääperiaatteet
1966	Vasemmiston vaalivoitto: poliittinen ilmapiiri muuttui suosiollisemmaksi peruskoulua kohtaan
1966	Koulunuudistustoimikunnan mietintö: tarkoituksena suunnitella peruskoulun sisältö ja pedagoginen rakenne
1967	Peruskoululaki: hallitus antoi esityksen eduskunnalle peruskoululaiksi
1967	Opettajainvalmistustoimikunnan mietintö: esitys opettajien koulutuksen täydentämiseksi peruskoulua varten
1968	Peruskoululaki: Laki koulujärjestelmän perusteista hyväksyttiin eduskunnassa 24.5.1968
1970	Peruskoulun puitelaki ja peruskouluasetus astuivat voimaan 1.8.1970
1972	Peruskoulun toteutus alkoi Lapin läänissä, osassa Oulun läänin kuntia ja peruskoulukokeiluun osallistuneissa kunnissa
1977	Helsingissä siirryttiin viimeisenä peruskouluun

⁸ Ahonen 2003, 122–128 ja 137–145. Ks. myös Kettunen & Jalava & Simola & Varjo 2012, 37–39. Ks. myös Kiusamaa 1982, 455–458. Ks. myös Okkonen 2017, 15–16. Ks. myös ”Peruskoulukomiteat 1964–1967”. Eduskunnan internet-sivut. Ks. myös ”Koulukomiteat istuvat ja uurastavat...”. OL 1.2.1969 ja OL 8.2.1969.

⁹ Reino Henrik Oittinen (1912–1978) oli kouluhallituksen pääjohtaja ja pitkäaikainen opetusministeri, joka vei pitkään valmistellun koulu-uudistuksen läpi, jonka tuloksena syntyi peruskoulu. Autio 1997, Reino Henrik Oittinen.

Peruskoulu-uudistuksen toteutus alkoi vuonna 1972 Suomen pohjois- ja koillisosista. Pienemmille kunnille oli haastavaa toteuttaa varustetasoltaan vaativia peruskoulujen yläasteita, joten kunnat saivat valtiolta taloudellista tukea niiden järjestämiseen. Useita pieniä kouluja jouduttiin lakkauttamaan, vaikka linjana oli säilyttää mahdollisimman paljon lähikouluja. Oppilaita jouduttiin myös kuljettamaan lakkautusten takia suurempiin koulukeskuksiin. Kaikesta huolimatta pohjoisen pienet kunnat olivat innokkaita edelläkävijöitä peruskoulun toteuttamisessa.¹⁰

Etelään siirryttäessä ongelmaksi nousi yksityisten oppikoulujen¹¹ säilyttäminen. Yksityiset oppikoulut eivät olleet automaattisesti osana uutta kunnallista peruskoulujärjestelmää, vaan ne saattoivat toimia kunnan päätöksen mukaisesti korvaavana kouluna.¹² Yksityisten oppikoulujen rinnalle oli ollut mahdollista perustaa vuoden 1945 jälkeen¹³ kansakoulujen yhteyteen maksuttomia, kunnallisia keskikouluja, jotka auttoivat vastaamaan oppikouluun pyrkivien oppilaiden määrän kasvuun.¹⁴ Yksityiset oppikoulut olivat saaneet aiemmin valita oppilaitaan käytäntöjensä mukaisesti, mutta peruskouluun siirryttäessä niin kunnalliset koulut kuin yksityiset, korvaavat koulut ottivat oppilaita omasta koulupiiristään valikoimatta, ilmaiseksi ja opetus järjestettiin yhteisen peruskoulun opetussuunnitelman mukaisesti.¹⁵

Tutkimukseni kannalta on oleellista ymmärtää peruskoulu-uudistukseen liittyvät merkittävimmät tapahtumat, vaikka lähteinäni toimivat ammattilehdet ovat tutkimuksessani keskeisimmässä asemassa. Tutkimani lehdet käsittelivät kirjoituksissaan näitä tapahtumia omista näkökulmistaan, ja niitä tutkittaessa on tärkeää tietää, millaisia koulu-uudistukseen liittyviä käännteitä kirjoitusten taustalla oli. Useat kirjoitukset käsittelevät myös suoraan esimerkiksi jotakin tiettyä komiteamietintöä tai

¹⁰ Ahonen 2012, 153.

¹¹ Toisen maailmasodan jälkeen Suomen oppikoulut olivat lähes poikkeuksetta yksityisiä ja maksullisia toimijoita, joihin valikoitiin oppilaita lahjakkuuden perusteella. Suurin osa näistä oppikouluista keskittyi Etelä- ja Länsi-Suomeen. Ahonen 2012, 144–145.

¹² Kunnat saivat valtioneuvoston päätöksellä vuonna 1974 päättää, että hyväksyvätkö ne korvaavia kouluja koulujärjestelmäänsä. Laki koulujärjestelmän perusteista annetun lain 14 §:n muuttamisesta. *Valtiopäivät 1974, Asiakirjat (AK) I, 849*. Ks. myös Ahonen 2012, 153.

¹³ Laki kansakouluun kuuluvan keskikoulun ja ammatillisen jatkokoulun perustamisesta kokeilutarkoituksessa. *Valtiopäivät 1945, Liite I, 317*.

¹⁴ Oppikouluun pyrkijöiden määrä oli kasvanut huomattavasti toisen maailman sodan jälkeen ja vuoteen 1960 mennessä oppikouluun pyrki yli puolet kansakoulun neljäsluokkalaisista. Ahonen 2012, 145.

¹⁵ Ahonen 2012, 153–154.

säännöstä, joten tutkimukseni on tärkeää kytkeä kulloiseenkin peruskoulu-uudistuksen vaiheeseen.

Tutkimustilanne

Tutkielmani liittyy suomalaisen koulutushistorian tutkimuskenttään. Koulutushistoriaa on Suomessa tutkittu yleisesti paljon, joten tutkimuskirjallisuutta aiheesta on runsaasti. Myös opettajien ammattilehtiä ja etenkin *Opettajain lehteä* on käytetty jonkin verran aiemmissa tutkimuksissa. Aiempaan tutkimukseen tutustuessani tärkeimmäksi ja oleellisimmiksi valitut teokset käsittelevät Suomen koulutushistoriaa ja sen kehitystä aina 1800-luvulta lähtien peruskoulu-uudistuksen jälkeiseen aikaan sekä koulutuspoliittista historiaa. Lisäksi tutustuin tutkimuksiin, jotka käsittelevät opettajien koulutuksen ja työn kehityksen vaiheita sekä opettajien lehtien ja järjestöjen historiaa.

Tutkielmalleni merkittävintä historiallista taustaa ja aiempaa koulutushistorian tutkimusta on käsitelty Pauli Kettusen ja Hannu Simolan toimittamassa teoksessa *Tiedon ja osaamisen Suomi: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle* (2012). Teos sisältää useiden tutkijoiden artikkeleita käsittelemääni koulutushistorian ajanjaksoon liittyen. Tutkielmalleni erityisen kiinnostavista peruskoulu-uudistuksen vaiheista ovat kirjoittaneet esimerkiksi Arto Jauhiainen ja Risto Rinne artikkelissaan *Koulu professionaalisenä kenttänä*, joka käsittelee erityisesti opettajien tilannetta ja opettajan ammatin kehittymistä.

Samassa teoksessa tutkielmalleni merkittävää tietoa antaa myös Sirkka Ahosen artikkeli *Yleissivistävä koulutus hyvinvointiyhteiskunnassa*, joka tarjoaa myös taustatietoa aiheelleni. Ahosen toinen teos *Yhteinen koulu: Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä* (2003), on myös merkityksellinen tutkielmalleni, sillä siinä tarkastellaan suomalaisen koulukeskustelun kiistoja ja poliittisia käännteitä sekä käsitellään suomalaista koulua erityisesti yhteiskunnallisesta näkökulmasta.

Hannu Syväojan teos *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja: perussivistystä koko kansalle 1866–1977* (2000) tarjoaa kattavasti tietoa kansakoulusta ja sen opettajista. Kyösti Kiuasmaan teos *Oppikoulu 1880–1980: Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun* (1982) taas kertoo oppikoulujärjestelmän vaiheista.

Useiden tutkijoiden artikkeleja sisältävä Anja Heikkisen ja Pirkko Leino-Kaukiaisien toimittama teos *Valistus ja koulunpenkki: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle* (2011) käsittelee laajasti suomalaista koulua ja sen kehitystä. Teoksesta erityisesti Jukka Rantalan artikkelit *Kansakoulunopettajat* ja *Oppikoulunopettajat* tarjoavat merkityksellistä aiempaa tutkimusta näiden kahden opettajaryhmän koulutuksesta, työstä ja taustoista.

Tuoretta tutkimusta peruskoulu-uudistuksesta on tehnyt Ville Okkonen väitöskirjassaan *Peruskoulua vastaan – yksityisoppikoulut ja yhteiskuntajärjestys 1966–1975* (2017). Okkosen tutkimuskohde on poliittinen vastustus peruskoulu-uudistusta kohtaan, mutta se sisältää myös ajallisesti minun tutkimukselleni oleellista taustatietoa ja tutkimusmateriaalia. Erityisesti se tarjoaa poliittista näkökulmaa peruskoulu-uudistuksen vaiheista. Peruskoulun vaiheista taustoittavaa tietoa on tarjolla Kauko Hämäläisen, Aslak Lindströmin ja Jorma Puhakan toimittamassa teoksessa *Yhtenäisen peruskoulun menestystarina* (2005).

Janne Väistön väitöskirja *Toinen kotimainen toisen tasavallan Suomessa: Ruotsin kieli pakolliseksi aineeksi peruskouluun vuonna 1968* (2017) käsittelee poliittista kielikeskustelua, jota käytiin peruskoulu-uudistuksen aikana. Tutkielmassani analysoin opettajien ammattilehtien kirjoituksia peruskoulun kielenopetukseen liittyen, joten Väistön väitöskirja on myös merkityksellinen tutkielmalleni.

Lisäksi merkittävää henkilöihin liittyvää taustatietoa tutkielmalleni löytyi kattavasti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansallisbiografia-verkkojulkaisuista. Julkaisu sisältää suomalaisten merkkihenkilöiden pienoiselämäkertoja, jotka käsittelevät henkilöiden uraa, tuotantoa ja toimintaa. Kansallisbiografia sisältää yli 6 500 suomalaista pienoiselämäkertaa yli tuhannen vuoden ajalta ja se pohjautuu *Suomen Kansallisbiografia* -kirjasarjaan (2003–2007). Verkkojulkaisua ja sen artikkeleita päivitetään jatkuvasti.¹⁶ Tutkielmani kannalta oleellisia pienelämäkertoja ovat suomalaisen koulutushistoriaan liittyvien merkkihenkilöiden elämäkerta-artikkelit.

¹⁶ Kansallisbiografia-verkkojulkaisun esittely.

Tutkimustehtävä ja keskeiset käsitteet

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, mitä opettajien ammattilehdet *Opettajain lehti* ja *Oppikoululehti* kirjoittivat peruskoulu-uudistuksesta. Lisäksi tutkin, miten ammattilehtien kirjoitukset käsittelivät opettajien työnkuvaan ja yhteiskunnalliseen rooliin liittyviä muutoksia. Tutkin vuosia 1966–1973, mutta tutkielmassani on oleellista ymmärtää myös toisen maailmansodan jälkeisiä tapahtumia ja muutoksia, jotka johtivat siihen, että 1960-luvun puolivälissä koulu-uudistus tapahtui. Vuoden 1966 valitsin tutkielmani varsinaiseksi aloitusvuodeksi siitä syystä, että hallitus antoi vuonna 1967 eduskunnalle esityksen peruskoululaiksi ja halusin tutkia myös opettajien ammattilehtien kirjoituksia juuri ennen tuota lakiehdotusta. Luonnollinen tarkastelun päättämivuosi on vuosi 1973, sillä *Opettajain lehti* ja *Oppikoululehti* yhdistyivät sen jälkeen yhdeksi *Opettaja*-lehdeksi, joten vertailua kirjoitusten välillä ei luonnollisesti enää ole.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten opettajien ammattilehtien kirjoituksissa suhtauduttiin peruskoulu-uudistukseen ja mitä uudistuksesta kirjoitettiin?
2. Millä tavalla lehdet kirjoittivat peruskoulun tasa-arvotavoitteista?
3. Mitä opettajien työstä, asemasta ja sijoittumisesta uudessa peruskoulujärjestelmässä kirjoitettiin?

Lehtien kirjoitukset eivät anna kokonaiskuvaa siitä, miten yksittäiset tai kaikki opettajat kokivat muutoksen työssään, vaan tutkimuksen tarkoituksena on selvittää juuri se, mitä kyseiset ammattilehdet kirjoittivat ja julkaisivat peruskoulu-uudistuksesta ja miten uudistukseen suhtauduttiin näissä ammattilehdissä.

Tutkimukseni rakenne on temaattinen. Ensimmäisessä luvussa käsittelem *Opettajain lehd*en ja *Oppikoululehd*en tekijöitä ja taustoja käsittelemälläni ajanjaksolla. Lisäksi ensimmäisessä luvussa analysoin lehtien kirjoituksia, joissa käsiteltiin peruskoulun merkitystä yhteiskunnalle sekä kirjoituksia, joissa käsiteltiin peruskoulun tasa-arvoisuutta. Toisessa luvussa käsittelem ammattilehtien kirjoituksia, jotka koskivat kansakoulun- ja oppikoulunopettajien yhteiskunnallista roolia, opettajien koulutusta sekä opettajien sijoittumista peruskouluun. Vaikka tutkimukseni luvut ovat

pääsääntöisesti rakennettu temaattisesti, myös kronologiaa esiintyy opettajien ammattilehtien kirjoitusten jatkumon vuoksi.

Keskeisiä käsitteitä tutkielmassani ovat etenkin erilaiset koulumuodot ja niiden opettajat: kansakoulu, oppikoulu ja peruskoulu. Kansakoulu oli vuoden 1921 Oppivelvollisuuslain mukaan kuusivuotinen koulu, joka jakautui kaksiluokkaiseen ala- ja neliluokkaiseen yläkansakouluun. Täydellisessä kansakoulussa oli molemmille asteille omat opettajansa. Supistettu kansakoulu, jollaisia toimi erityisesti syrjäseuduilla, saattoi toimia yhden opettajan varassa siten, että osa ajasta opetettiin alakansakoululaisia ja osa yläkansakoululaisia.¹⁷ Kansakouluun mentiin sinä vuonna, kun lapsi täytti seitsemän, ja koulu oli tarkoitus suorittaa siihen kevääseen mennessä, kun lapsi täyttäisi kolmetoista.¹⁸ Vuoden 1957 Kansakoululaki muutti hieman aikaisempaa lakia ja lisäyksenä lakiin tuli esimerkiksi, että kuusivuotisen kansakoulun lisäksi oppilaan tulisi käydä joko kaksivuotinen kansalaiskoulu tai hakea vaihtoehtoisesti kansakoulun neljännen luokan jälkeen keskikouluun, jonne mentiin kuudennen vuoden jälkeen.¹⁹

Järjestelmää, jossa osa oppilaista haki ja lähti opiskelemaan keskikouluun ja osa jatkoi kansakoulun jälkeen kansalaiskouluun, kutsuttiin rinnakkaiskouluksi. Ennen kansakoululain uudistusta vuonna 1957 ja kansalaiskoulun kehittämistä, rinnakkaiskouluina pidettiin myös kansakoulun kuudennen luokan jälkeistä mahdollista ammatillista koulutusta ja oppikoulua eli keskikoulua ja lukiota.²⁰

Oppikoulut olivat joko yksityisiä tai valtiollisia oppilaitoksia, jotka valmistelivat mahdollisia yliopisto- tai korkeakouluopintoja varten. Oppikoulut olivat alkuajoinaan sukupuolittain jakautuneita, mutta myöhemmin syntyi myös yhteiskouluja sekä tytöille että pojille.²¹ Oppikoulun kesto oli yhteensä kahdeksan vuotta ja se jakautui keskikouluun ja lukioon, jonka edellytys keskikoulun käyminen oli. Lukion päättyessä saadusta ylioppilaslakista tuli oppikoulun käyneiden symboli.²²

¹⁷ Laki oppivelvollisuudesta 15.4.1921, 1:7.

¹⁸ Laki oppivelvollisuudesta 15.4.1921, 1:3.

¹⁹ Kansakoululaki 1.7.1957, 1:2.

²⁰ Jalava & Kettunen & Simola & Varjo 2012, 25.

²¹ Kaarninen 2011, 405.

²² Kaarninen 2011, 406.

Peruskoululla tarkoitetaan koulua, johon sulautettiin kansakoulu ja sen jatke kansalaiskoulu sekä sen rinnakkaiskouluna toiminut keskikoulu.²³ Peruskoulusta muotoutui näin yhdeksänvuotinen yhtenäinen koululaitos, jonka opettajina toimivat ala-asteella (luokat yhdestä kuuteen) luokanopettajat ja yläasteella (luokat seitsemännestä yhdeksänteen) aineenopettajat. Peruskoulun tuli olla maksutonta, yhteiskunnan ylläpitämää ja taata tasa-arvoiset mahdollisuudet jatko-opintoihin. Kolmen viimeisen peruskouluvuoden aikana oppilaiden oli mahdollista tehdä huoltajan suostumuksella oppiainevalintoja harrastusten ja taipumusten mukaisesti.²⁴

Osa lehtien kirjoituksista käsittelee tai vastaa erilaisten komiteoiden mietintöihin, joten on syytä myös täsmentää, mitä näillä komiteoilla tässä yhteydessä tarkoitetaan. Suomessa toiminut komitealaitos oli tehokas demokratian toteutumisen väline. Komiteoiden tehtävänä oli valmistella esityksiä tai mietintöjä, joiden perusteella voitiin esittää esimerkiksi lakimuutoksia. Komitealaitoksessa vaikuttivat ja valtaa käyttivät tietyn komitean alaan liittyvät asiantuntijat sekä poliittiset päättäjät, ja niissä oli myös edustettuna eturyhmiä.²⁵ Suomessa toimi 1950–1970-luvuilla useita koulunuudistukseen liittyviä komiteoita. Esimerkiksi Opetusministeriön vuonna 1956 perustama kouluuudistusta käsittelevä komitea koostui puoliksi asiantuntijavallasta ja puoliksi poliittisista toimijoista. Osa komitean asiantuntijajäsenistä edusti myös kouluun liittyviä eturyhmiä kuten kansakoulunopettajia ja oppikoulunopettajia.²⁶ Komiteat siis pyrkivät valmistelemaan asiantuntijoiden ja poliittisten tahojen tekemien päätelmien, tutkimusten ja keskustelujen pohjalta mietinnön, joka selkeyttäisi esimerkiksi eduskunnalle lain tai muutoksen keskeisimmät asiat ja muutokset.

Lähteet ja menetelmät

Päälähteinäni toimivat opettajien ammattilehdet: Suomen kansakouluopettajien ja heidän järjestönsä Suomen Opettajain Liiton *Opettajain lehti* (1906–1973) ja oppikouluopettajien kattojärjestö Oppikoulunopettajain Keskusjärjestön *Oppikoululehti*

²³ Kettunen & Jalava & Simola & Varjo 2012, 39. Ks. myös Ahonen 2003, 143.

²⁴ Kettunen & Jalava & Simola & Varjo 2012, 39. Ks. myös Ahonen 2003, 143.

²⁵ Ahonen 2003, 127. Ks. myös ”Koulukomiteat istuvat ja uurastavat...”. OL 1.2.1969 ja OL 8.2.1969.

²⁶ Ahonen 2003, 127–128. Ks. myös ”Koulukomiteat istuvat ja uurastavat...”. OL 1.2.1969 ja OL 8.2.1969.

(1951–1973). *Opettajain lehti* ilmestyi tutkimusaikavälilläni kerran viikossa. *Oppikoululehdestä* ilmestyi vuosina 1966–1967 kymmenen numeroa, 15 numeroa vuosina 1968–1970, 20 numeroa vuosina 1971–1972 ja 29 numeroa vuonna 1973.

Lisäksi taustaa tukevana lähteinä käytän erilaisia asiakirjoja kuten lakiasiakirjoja ja komiteoiden mietintöjä. Lakiasiakirjoista esimerkiksi Kansakoululaki ja Laki oppivelvollisuudesta ovat tutkielmani kannalta oleellisia lähteitä. Peruskoulukomitean I osamietintö (1965), Koulunuudistustoimikunnan mietintö (1966) ja Koulunuudistustoimikunnan ja Opettajainvalmistustoimikunnan mietintö (1967) ovat tutkielmalleni tärkeitä, sillä niiden sisältöä käsiteltiin tutkimieni lehtien kirjoituksissa.

Tutkimukseni on laadullista tutkimusta, jonka metodipohjana toimii aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Metodikirjallisuutena käytän Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven teosta *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (2018). Laadullisessa tutkimuksessa oleellista on, että siinä pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään jotain ilmiötä tai tapahtumaa sekä antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta tutkitulle ilmiölle tai tapahtumalle.²⁷ Tutkielmassani analysoin opettajien ammattilehdissä ilmestyneitä kirjoituksia peruskoulu-uudistuksesta. Tutkin, millaisia kirjoituksia koulunuudistamisesta esiintyi ja teen tulkintaa siitä, mitä ja miten lehtien taustalla vaikuttavat tekijät pyrkivät lukijoilleen viestimään sekä millä tavoin lukijoiden asenteisiin peruskoulu-uudistusta kohtaan pyrittiin vaikuttamaan.

Teen vertailua kahden eri ammattilehden välillä, joten vertailu toimii myös tutkimukseni metodina. Vertaileva metodi sopii hyvin tutkimukselleni, sillä tutkimani lehdet ovat samantapaisia lähteitä ja niiden avulla on mahdollista vastata samoihin tutkimuskysymyksiin. Löytämiäni vastauksia on mahdollista verrata keskenään. Vertailulla pyrin selvittämään, missä määrin eri opettajakunnille suunnatuissa ammattilehdissä kirjoitukset peruskoulusta ovat yhteneväisiä ja miten kirjoitukset ja niissä esitetyt argumentit poikkeavat toisistaan.²⁸

Lähteinä toimivat lehdet löytyivät Oulun yliopiston kirjastosta, jossa kävin läpi *Opettajain lehden* ja *Oppikoululehden* numeroita vuosilta 1966–1973. Vallitsevan Covid-

²⁷ Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 3. s. 8.

²⁸ Hautb & Knocka 2004, 25.

19²⁹ tilanteen takia päädyin tilaamaan *Opettajain lehden* ja *Oppikoululehden* vuosikerrat 1966–1973 kotiini Kuopion varastokirjastosta, jotta tutkielmani teko saattoi jatkua kirjaston ollessa suljettuna ja etätyöskentelysuositusten jatkuttua. Lehtien iän, kunnon ja suuren määrän vuoksi niiden käsittelyssä ja säilytyksessä täytyi olla erityisen varovainen kotioloissa.

Sisällönanalyyseissä oleellista on, että tutkija erottelee ja kerää tutkimukselleen merkityksellisen aineiston ja sen perusteella teemoittaa aineistonsa sopivalla tavalla. Tärkeää on, että vaikka aineistoista nousisi esiin myös muita mielenkiintoisia tutkimuskohteita ja näkökulmia, tutkija pitäytyy tutkimuskysymyksiinsä vastaavassa aineistossa ja rajauksessaan. Muu aineisto täytyy jättää myöhempään tutkimukseen ja kerätä merkityksellisestä aineistosta kaikki juuri kyseiselle tutkimukselle oleellinen tieto.³⁰

Lehtien kirjoituksista valikoin tutkimukseni kannalta lähempään tarkasteluun olennaiset tekstit, joissa käsiteltiin peruskoulu-uudistusta. Tarkempaan tutkimukseen ja analyysiin valikoituivat kirjoitukset, jotka koskivat peruskoulu-uudistuksen tasa-arvoa sekä uudistuksen tuomia muutoksia opettajien työhön ja asemaan. Samalla tutustuin myös lehtien muuhun kirjoitteluun saadakseni käsityksen siitä, millaisia kirjoituksia lehdissä julkaistiin.

Opettajain lehden kirjoituksista vuosilta 1966–1973 valikoitui tutkimukseeni noin 190 kirjoitusta, joista pääkirjoituksia oli noin 60. Loput kirjoitukset olivat mielipidekirjoituksia, toimituksen kirjoituksia tai kirjoituksia, joille ei ollut selkeää tekijää. Näissä valitsemisissä kirjoituksissa käsiteltiin peruskoulu-uudistusta tai uudistus oli niissä merkittävässä asemassa. Kirjoituksia peruskoulu-uudistuksen tuomista muutoksista esiintyi erityisesti *Opettajain lehdessä* vuosina 1966–1970, joten nämä vuosikerrat olivat hedelmällisintä lähdeaineistoa. Vuosina 1971–1973 peruskoulu-uudistus oli edennyt pidemmälle ja kirjoitukset, jotka liittyvät oleellisesti tutkimukseeni, vähenivät, vaikka peruskouluun liittyviä kirjoituksia esiintyi yhä runsaasti.

²⁹ Valtioneuvoston tiedote 16.3.2020.

³⁰ Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4 s. 1.

Oppikoululehden kirjoituksista, jotka koskivat peruskoulu-uudistusta, valikoitui tutkimukseeni yli 180 kirjoitusta, joista noin 60 oli pääkirjoituksia. *Oppikoululehti* ilmestyi tutkimusvälilläni *Opettajain lehteä* harvemmin ja yksittäisten lehtien sivumäärä oli usein lyhyempi kuin *Opettajain lehden*, mutta silti kirjoituksia peruskoulu-uudistukseen liittyen ilmestyi molemmissa lehdissä suunnilleen yhtä paljon. *Oppikoululehden* kirjoitukset peruskoulu-uudistukseen liittyen jakautuivat jonkin verran tasaisemmin tutkimusaikavälilläni kuin *Opettajain lehden* kirjoitukset. *Oppikoululehden* vuosittaisten numeroiden lukumäärä kasvoi tutkimieni vuosien edetessä, joten myös luonnollisesti kirjoituksia esiintyi enemmän, kun lehtinumeroiden määrä kasvoi.

Tutustuttuani molempien ammattilehtien kirjoituksiin, teemoitin lehtien kirjoitukset useisiin pääteemoihin, joita ovat esimerkiksi: peruskoulun tasa-arvo, opetuksen eriyttäminen peruskoulussa, opettajan työn muutos ja yhteiskunnan vaatimukset, opettajien koulutus ja sen uudistaminen sekä opettajien sijoittuminen peruskoulussa. Tässä tutkielmassani en analysoi tarkemmin kirjoituksia, jotka käsittelevät opettajien palkkaukseen liittyviä asioita peruskoulu-uudistuksen aikana, sillä niissä kirjoituksissa olisi materiaalia omaan tutkimukseensa. Opettajien palkat olivat kuitenkin ammattilehtien taustalla vaikuttavien edunvalvontajärjestöjen vuoksi lehdissä suuressa asemassa, joten osa valitsemistani kirjoituksista sivuaa myös opettajien palkkaukseen liittyviä asioita. Rajaan tutkielmastani ulkopuolelle myös peruskoulun etenemiseen tai peruskoulun opetussuunnitelmaan liittyviä kirjoituksia, jotka eivät suoranaisesti vastaa esittämiini tutkimuskysymyksiin.

Tutkielmani liittyy myös oleellisesti median tutkimukseen, koska tutkin opettajien ammattilehtiä. On siis tärkeää ottaa myös median tutkimukseen liittyvät menetelmät ja mahdolliset ongelmat huomioon. Tutkielmaani tehdessäni minun oli merkityksellistä tietää esimerkiksi, kenen julkaisuja ja kirjoituksia käsittelen, sillä lehdillä ja lehtien tekijöillä oli taustalla usein omat motiivinsa julkaista juuri sitä, mitä julkaisivat. Median konteksti on siis syytä ottaa tutkimusta tehdessä huomioon.³¹

Median tutkimukseen kirjallisuutta tarjoaa Erkkä Railon ja Paavo Oinosen *Media historiassa* (2012). Opettajien ammattilehtien taustoja käsittelee Antti Henttosen

³¹ Railo & Oinonen 2012, 15–16.

kirjoitus *TVK:n ja Akavan ammattijärjestölehdet*, joka sisältyy Päiviö Tommilan toimittamaan teokseen *Suomen lehdistön historia 9. Erikoisaikakauslehdet* (1991). Henttonen toimi tutkimallani ajanjaksolla myös *Opettajain lehden* päätoimittajana ja tämä on ollut teosta lukiessa myös syytä ottaa huomioon.

1. PERUSKOULU JA SEN TASA-ARVO OPETTAJIEN AMMATTILEHTIEN AIHEENA

Tutkielmani ensimmäisessä luvussa esittelen tutkimani opettajien ammattilehdet *Opettajain lehden* ja *Oppikoululehden*. Tarkastelen lehtien taustalla vaikuttavia henkilöitä sekä ammattijärjestöjä ja analysoin, miten ja miksi lehtien tekijät pyrkivät vaikuttamaan lukijoihinsa. Tutkin ammattilehdissä esiintyneitä kirjoituksia peruskoulu-uudistuksesta ja vertailen lehdissä ilmestyneiden kirjoitusten kantoja ja näkökulmia peruskoulu-uudistusta kohtaan. Erityisesti lehdissä julkaistut kirjoitukset peruskoulu-uudistuksen tasa-arvoisuudesta, opetuksen tavoitteiden muutoksesta ja oppilaiden eriyttämisestä nousivat tutkimusaikavälini kirjoitusten aiheiksi, ja niihin teemoihin perehdyn tässä luvussa.

1.1. *Opettajain lehti* ja *Oppikoululehti* opettajien järjestöjen ääninä

Kansakoulunopettajat järjestäytyivät ammatillisesti vuonna 1893, kun Suomen kansakoulunopettaja- ja naisopettajayhdistys perustettiin. Järjestön nimeksi muutettiin myöhemmin Suomen Kansakoulunopettajien Liitto, ja vuodesta 1965 eteenpäin järjestö tunnettiin nimellä Suomen Opettajain Liitto.³² Oman lehtensä kansakoulunopettajat saivat, kun *Opettajain Lehteä* alettiin julkaista vuonna 1906.³³ Lehden taustalla toimi sen alkuvuosikymmeninä vuonna 1900 perustettu kustannus- ja koulutarvikeliike Valistus. *Opettajain lehti* siirtyi vuonna 1938 ammattijärjestölle ja lehden tavoitteeksi tuli kehittää lehdestä jäsenistöään lähellä oleva ammatti- ja järjestölehti.³⁴

Käsittelmälläni ajanjaksolla *Opettajain lehti* ilmestyi viikoittain ja se oli Suomen Opettajain Liiton julkaisu. Lehden päätoimittajana toimi tutkimusaikavälilläni Antti Henttonen^{35,36} Henttonen toimi *Opettajain lehden* (vuodet 1953–1973) ja myöhemmin

³² Syväoja 2004, 99.

³³ Jauhiainen & Rinne 2012, 106.

³⁴ Syväoja2004, 103.

³⁵ Antti Henttonen (1922–) on suomalainen opetusneuvos, sotaveteraani ja kirjailija. Henttonen oli yhtenäiskouluhankkeen kannattaja ja pitkäaikainen vaikuttaja Suomen Opettajain Liitossa. ”Maaseudun lahjakkuusreservistä yhtenäiskoulun ajajaksi”. *Opettaja* 5.5.2006.

³⁶ *Opettajain lehti* (OL) 1966–1973.

Opettaja -lehden päätoimittajana vuosina 1973–1983.³⁷ Kun *Opettajain lehteä* alettiin jakaa jokaiselle Suomen Opettajain Liiton alaisen opettajainyhdistyksen jäsenelle automaattisesti vuonna 1969, Henttonen luonnehti lehden linjaa ja tarkoitusta seuraavasti:

*Opettajain lehti on tähän asti ollut kansakoululaitoksen opettajien järjestö- ja ammattilehti. Se on informaatioväline liiton keskusjohdon, eri toimintaportaiden ja jäsenkunnan kesken. Tämän lisäksi se on vaikuttaja ulospäin sekä lukijoiden auttaja, tukija ja rohkaisija heidän jokapäiväisessä arkityössään. Viime vuosina on tärkeänä tehtävänä ollut myös työkenttämme kehitystä koskevan tiedon jakaminen.*³⁸

Lehdessä julkaistiin kansakoulunopettajien edunvalvontaan liittyviä asioita ja esimerkiksi vinkkejä eri aineiden opetukseen. Lisäksi siinä julkaistiin uutisia ja ajankohtaisia asioita opettajien työhön ja vapaa-aikaan liittyen.³⁹

Peruskoulu-uudistuksesta kirjoitettiin vuosina 1966–1973 paljon. Uudistukseen suhtauduttiin pääsääntöisesti myönteisesti.⁴⁰ Henttonen kutsui *Opettajain lehteä* teoksessa *Suomen lehdistön historia* ”peruskoulu-uudistuksen esitaistelijaksi”.⁴¹ Kansakouluasetuksen satavuotispäivää ja suomalaisen kansakoulun isää Uno Cygnaeusta⁴² juhlistava *Opettajain lehden* pääkirjoitus toukokuussa 1967 esitteli lukijoille selkeästi lehden positiivista kantaa peruskoulu-uudistusta kohtaan:

Satavuotias kansakoulumme elää nyt suuren uudistumisen ja uudelleen rakentumisen aikaa. Monet Uno Cygnaeuksen opintomatkojen ja ajattelun tuloksena syntyneet, ensimmäiseen kansakouluasetukseen sisältyneet

³⁷ Henttonen 1991, 513–515.

³⁸ Toimitus, ”Opettajain lehti järjestö- vai ammattilehti”. OL 12.12.1969.

³⁹ Syväoja 2004, 103.

⁴⁰ ”Suomen Opettajain Liiton lausunto peruskoulukomitean mietinnöstä”. OL 29.1.1966. Ks. myös ”Yhteinen tavoite: Kansakoulu kehittyvässä yhteiskunnassa”. OL 28.5.1966.

⁴¹ Henttonen 1991, 515.

⁴² Uno Cygnaeus (1810–1888) oli suomalaisen kansakoululaitoksen uranuurtaja ja häntä on usein kutsuttu kansakoulun isäksi. Hän toimi esimerkiksi pastorina ja kansakoulujen ylitarkastajana. Luukkanen 2000, Uno Cygnaeus. Hän laati sveitsiläisten, itävaltalaisien sekä yhdysvaltalaisien esikuvien innoittamana ehdotuksen kansanopetuksen järjestämisestä Suomessa ja se kirjattiin vuoden 1966 kansakouluasetukseen. Heikkinen & Leino-Kaukiainen 2011b, 22. Cygnaeuksen kansakoulua, jossa oppilaita opetettiin tasa-arvoisesti kansakoulussa yhteiskuntaluokkaan tai sukupuoleen katsomatta pidettiin aikanaan aikaansa edellä ja jopa vallankumouksellisena. Luukkanen 2000, Uno Cygnaeus.

*periaatteet ovat yhä käyttökelpoisia rakennusaineiksi luodessamme nyt uutta, meidän tämän hetken ja tuleviin oloihimme soveltuvaa koko kansan peruskoulua.*⁴³

Peruskoulu-uudistuksen puolesta kirjoitettiin myös kansakoululaitoksen satavuotisjuhlasta tehdyssä *Opettajain lehden* reportaasissa, jossa referoitiin tasavallan presidentti Urho Kekkosen puhetta. Kekkosen mukaan muuttuva yhteiskunta tarvitsi yhä enemmän tietoja ja taitoja, joilla pystyttäisiin pysymään kilpailukykyisellä tasolla tuotannon, maatalouden, teollisuuden, kaupan ja liikenteen osalta. Lisäksi sivistyksen kehittäminen ja kansakunnan henkisten tarpeiden tyydyttäminen olivat yhä tärkeämpiä. Tämän voisi Kekkosen mukaan mahdollistaa vain hyvin järjestetty ja kehityskykyinen koululaitos.⁴⁴

Koulunuudistustoimikunta⁴⁵, jonka tehtävänä oli määritellä peruskoulun opetuksen tavoitteet ja peruskoulun opetuksen järjestäminen julkaisi lausuntonsa vuonna 1966.⁴⁶ *Opettajain lehti* julkaisi Opettajain Liiton lausunnon koulunuudistustoimikunnan mietintöön helmikuussa 1967. Lausunto oli tehty koulunuudistustoimikunnan pyynnöstä, ja se julkaistiin lehdessä kokonaisuudessaan. Siinä todettiin, että Suomessa oli jääty koululaitoksen kehittämisessä yhteiskunnan muusta kehityksestä jälkeen ja uudistus olisi toteutettava viipymättä. Lausunnossa kuitenkin kirjoitettiin myös, että toimikunta suosi liiallisen yksipuolisesti tietopohjaista yleissivistystä ja lasten eriyttämistä ja että tasoryhmitysjärjestelmää tulisi kokeilla ennen kuin järjestelmään siirryttäisiin suoraan. Erilaisten kokeiluiden avulla voisi saada tietoa siitä, millä tavoin hajanaisessa Suomessa olisi parasta toteuttaa koulun kokonaisvaltainen uudistus.⁴⁷

Opettajain lehden taustalla oleva Suomen Opettajain Liitto tuki koulunuudistusta ja piti sen toteuttamista kiireellisenä. Lukijoille haluttiin selvästi viestittää ammattijärjestön

⁴³ PK, "Satavuotispäivä". OL 20/1966 14.5.1966.

⁴⁴ "Koululaitoksen kehittämien on kansakunnan itsenäisen ja riippumattoman elämän tehokasta puolustamista". OL 24/1966 11.6.1966.

⁴⁵ Koulunuudistustoimikunta työskenteli peruskoulukomitean kanssa osittain rinnakkain ja sen tehtävänä oli luonnostella tulevan peruskoulun sisältöä. Toimikunnan jäsenenä oli kouluhallituksen edustaja ja sen puheenjohtajana toimi kouluhallituksen entinen puheenjohtaja L. Arvi P. Poijärvi. Ahonen 2003, 144.

⁴⁶ Ahonen 2003, 144. Ks. myös "Peruskoulukomiteat 1964–1967". Eduskunnan internet-sivut. Ks. myös Koulunuudistustoimikunnan mietintö 1966.

⁴⁷ "Suomen Opettajan Liiton lausunto koulunuudistustoimikunnan mietinnöstä". OL 4.2.1967 5/1967.

myötämielistä suhtautumista koulunuudistusta kohtaan. Uudistus ja erilaiset komiteat ja toimikunnat saivat kuitenkin *Opettajain lehdessä* myös kritiikkiä, eikä uudistuksesta oltu kaikilla tahoilla yksimielisiä.

Koulujärjestelmän uudistus aiheutti *Opettajain lehdessä* kirjoitusten perusteella monenlaista huolta. Esimerkiksi kansakoulunopettajien sijoittuminen uudessa järjestelmässä, työllistyminen sekä palkkatilanne huolestuttivat ja kirjoituksia näistä aiheista julkaistiin runsaasti.⁴⁸ Lisäksi kirjoituksissa käsiteltiin opettajien muuttuvaa opetustyötä, kun siirryttiin peruskouluun. Oppilaskeskeisyys, kasvatuksen merkitys ja opetusmenetelmät nousivat kirjoitusten aiheiksi.

Yleisesti kansakoulunopettajien keskuudessa koululaitoksen uudistamista kohtaan oltiin pääsääntöisesti myötämielisiä. Tasa-arvoisemman koulun lisäksi myönteisesti uudistukseen suhtauduttiin etenkin siksi, että haluttiin vahvistaa kansanopettajien työinstituutiota eli kansakoulusta syntyvää peruskoulua ja samalla laajentaa omaa työkenttää. Oman ammattikunnan sosiaalisen ja taloudellisen aseman nousu oli myös syy kannattaa uudistusta.⁴⁹

Oppikoulunopettajien järjestötoiminta oli ollut koko 1900-luvun alkupuolen monitahoista eikä oppikoulunopettajilla ollut yhtä yhteistä ja yhtenäistä järjestöä kuten kansakoulunopettajilla. Varsinainen järjestötoiminta aloitettiin kasvatusopillisissa yhdistyksissä, joita perustettiin jo 1800-luvun loppupuolella. Oppikoulunopettajien tärkeimmät ammattijärjestöt olivat: Suomen Yksityiskoulunopettajien Yhdistys (SYY), joka perustettiin vuonna 1906⁵⁰, Suomen Valtionoppikoulujen Opettajaliitto (SVOL), joka perustettiin vuonna 1917⁵¹ ja Oppikoulunopettajien Liitto (OOL), joka perustettiin vuonna 1945⁵². Lisäksi Suomessa toimi useita eri aineiden opettajien järjestöjä.

Suomen Yksityiskoulunopettajien Yhdistys perusti loppuvuodesta 1917 oman lehensä ja äänenkannattajansa *Yksityiskoulu — Privatskolan* -lehden⁵³, josta tuli vuoden 1948

⁴⁸ Ks. esimerkiksi: Toiviainen, ”Nykyisten kansakoulunopettajien asema on turvattava tulevassa peruskoulussa”. OL 13.5.1967 ja ”Opettajainvalmistus korkeakoulutasolle”. OL 22.4.1967.

⁴⁹ Jauhiainen & Rinne 2012, 111.

⁵⁰ Kiuasmaa 1982, 173 ja 175. Ks. myös Henttonen 1991, 515.

⁵¹ Kiuasmaa 1982, 180.

⁵² Kiuasmaa 1982, 406.

⁵³ Kiuasmaa 1982, 177. Ks. myös Henttonen 1991, 515.

alusta sekä SYY:n että SVOL:n yhteinen *Oppikoululehti — Läroverks-tidningen*. Oppikoulunopettajain Keskusjärjestö (OK) perustettiin maaliskuussa 1951. Sitä olivat perustamassa kolme oppikoulunopettajien pääasiallista järjestöä SYY, SVOL ja OOL, ja OK toimi näiden järjestöjen katto-organisaationa. Uuden oppikoulujärjestön tarkoituksena oli:

*Edistää oppikoulunopettajien yhteishenkeä ja kasvatuspillisia harrastuksia sekä valvoa heidän taloudellisia etujaan ja toimia heidän yhteiskunnallisen asemansa parantamiseksi.*⁵⁴

Oppikoululehti siirtyi Oppikoulunopettajain Keskusjärjestön hallintaan samana vuonna.⁵⁵ *Oppikoululehti* tavoitti lukijoikseen oppikoulunopettajia, jotka kuuluivat kattojärjestöön ja sen alla toimiviin järjestöihin.

Tutkimallani ajanjaksolla oppikoulunopettajien järjestötoimina oli yhä monitahoista eivätkä oppikoulunopettajat olleet täysin järjestäytyneet yhden ammattijärjestön alaisuuteen. *Oppikoululehden* vuoden 1966 toisen numeron pääkirjoituksessa tuotiin esille, että Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön kanta oli, että keskittäminen yhteen keskusjärjestöön olisi oppikoulunopettajien ammattikuntaa hyödyttävää monella tavalla. Yhteinen järjestö, jossa toimisi päätoiminen toimihenkilökunta ja joka ajaisi tehokkaasti jäsenistön etuja, olisi kaikkien oppikoulunopettajien etu. Toisaalta pääkirjoituksessa todettiin myös, että yhteistoiminta oppikoulunopettajien järjestöjen välillä oli kehittynyt ja kiinnostus järjestötoimintaan oli myös merkittävästi kasvanut.⁵⁶

Oppikoululehden päätoimittajina vuosina 1966–1973 toimivat: Urpo Kuuskoski⁵⁷, Kaarina Jousimaa⁵⁸, Samuli Apajalahti⁵⁹ sekä vuosina 1969–1973 Jouni Tarjamo. Samuli Apajalahden⁶⁰ merkitys päätoimittajana sekä pitkäaikaisena Oppikoulunopettajain

⁵⁴ Kiuasmaa 1982, 425.

⁵⁵ Kiuasmaa 1982, 426.

⁵⁶ PK, ”Järjestöt”. *Oppikoululehti* 2/1966.

⁵⁷ Vuoden 1966 numerot 1–3. *Oppikoululehti* 1–3/1966.

⁵⁸ Vuoden 1966 numerot 4–10 ja vuoden 1967 numerot 1–2. *Oppikoululehti* 4–10/1966 ja 1–2/1967-

⁵⁹ Vuoden 1967 numero 3–10 ja vuoden 1968 numerot 1–15. *Oppikoululehti* 3–10/1967 ja 1968.

⁶⁰ Samuli Apajalahti (1920–2009) oli suomalainen opettajajärjestöjen vaikuttaja ja johtaja. Hän toimi rehtorina vuosina 1954–1973, Suomen yksityiskoulunopettajain yhdistyksen puheenjohtajana vuosina 1957–1966, Oppikoulunopettajien keskusjärjestön puheenjohtajana vuosina 1967–1975, Opettajien ammattijärjestön (OAJ) 2. puheenjohtaja vuosina 1973–1975 sekä Akavan puheenjohtajana vuosina 1976–1982. Muiluvuori 2002, Samuli Apajalahti. Ks. myös Kiuasmaa 1982, 444.

Keskusjärjestön puheenjohtajana (vuodet 1965–1975) oli lehden kirjoituksiin tutustuessani selkeä, sillä hän oli useiden toimituksen kirjoitusten takana ja hänen muitakin kirjoituksia julkaistiin paljon. Hän oli erittäin merkittävä tekijä oppikoulunopettajien järjestöissä ja myöhemmin myös opettajien yhteisjärjestöissä.⁶¹

Oppikoululehden ja Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön pääsääntöinen kanta peruskoulu-uudistukseen tuli ilmi vuoden 1966 ensimmäisessä pääkirjoituksessa. Siinä todettiin, että koulunkäynti olisi tehtävä kaikille ilmaiseksi. Mutta uudistusta, jonka tarkoituksena oli Suomen koulujärjestelmän täydellinen mullistaminen siten, että oppikouluille ei olisi enää sijaa, ei voisi Keskusjärjestön mukaan suvaita:

*Oppikoulujärjestöt edustavat sitä kantaa, että nykyiset koulumme on säilytettävä, mutta opetus niiden ala-asteilla on nykyistä paremmin mukautettava uudistuvan koulujärjestelmän vaatimuksiin. Näin menetellen säilytetään myös lukioiden toimintaedellytykset.*⁶²

Samanlaisia kannanottoja kirjoitettiin *Oppikoululehden* pääkirjoituksissa myös myöhemmin tutkimallani aikavälillä.⁶³

Erityisesti keskikoulun siirtymistä osaksi uutta yhtenäiskoulua pidettiin oppikouluväen taholta huonona uudistuksena. Sen sijaan keskikoulua kehittämällä, voitaisiin saada aikaiseksi vaadittavia uudistuksia. Eniten epäilyä ja kritiikkiä tuleva peruskoulu-uudistus sai siitä, että valikoimattoman oppilasaineksen mahdollisuuksia esimerkiksi vieraiden kielten oppimiseen ei nähty yhtä hyvänä kuin oppikouluihin valikoidun aineksen. Lisäksi luokanopettajan työn laajeneminen oppikoulun luokka-asteille nähtiin vaarantavan oppimistulokset sekä heikentävän oppikoulunopettajien työmahdollisuuksia ja virkojen saantia.⁶⁴

Yleisesti peruskouluun siirtyminen toi mukanaan oppikoulunopettajille suuria muutoksia, eikä peruskouluun suhtauduttu tästä syystä yksimielisesti. Oppikoulun opettajat olivat aiemmin nauttineet suurta yhteiskunnallista arvostusta ja heidän

⁶¹ Muiluvuori 2002, Samuli Apajalahti

⁶² PK, ”Oppikouluväen kanta”. *Oppikoululehti* 1/1966.

⁶³ PK, ”Julkilausuma”. *Oppikoululehti* 1/1967.

⁶⁴ Kiuasmaa 1982, 455.

sosiaalinen asemansa oli tietyin tavoin etuoikeutettu.⁶⁵ Oppikouluihin valikoituminen poistui peruskoulu-uudistuksen myötä, joten oppilasaines tulisi olemaan entistä moninaisempaa. Oppikoulujen ja kansakoulujen välinen raja muuttui, ja entiset kansakoulu ja oppikoulu saattoivat sijaita yhä useammin myös saman katon alla, joten erottelua ei myöskään tätä kautta enää syntynyt. Lukiot säilyivät vielä erillisinä yksiköinä, joissa oppilasaines oli valikoidumpaa, mutta määrällisesti kasvussa. Oppikoulunopettajat kamppailivat myös opetustyön muuttuneiden vaatimusten kanssa, joita olivat esimerkiksi pedagogisen pätevyyden, sosiaalisten taitojen sekä substanssiosaamisen korostuneet vaatimukset.⁶⁶

Molemmat tutkimani lehdet edustivat taustalla toimivien järjestöjen näkemyksiä ja tavoittelivat näiden järjestöjen ja niiden jäsenistöjen etuja. Vaikka kansakoulunopettajat uskoivat ja luottivat koulunuudistuksen tuovan merkittäviä uudistuksia ja esimerkiksi yhä tasa-arvoisemman koulujärjestelmän, opettajat ajoivat myös omaa etuaan tukemalla peruskoulu-uudistusta. *Opettajain lehti* toimi tutkimallani aikavälillä Suomen Opettajain Liiton äänenkannattajana, joten sen kirjoitukset pohjautuivat liiton kantaan ja näkemyksiin. Lukijoilleen *Opettajain lehti* halusi siis viestittää tietoisesti Suomen Opettajain Liiton kantaa ja mielipidettä peruskoulu-uudistuksesta ja kirjoituksillaan johdattaa kansakoulunopettajia pääsääntöisesti tukemaan uudistusta.

Oppikoululehden kanta koulunuudistusta kohtaan oli huomattavasti kriittisempi kuin *Opettajain lehden*. *Oppikoululehden* taustalla vaikuttavana järjestönä oli tutkimallani ajanjaksolla Oppikoulunopettajain Keskusjärjestö, joka oli suurin oppikoulunopettajien järjestö. Keskusjärjestö tuotti *Oppikoululehdessä* lukijoilleen sisältöä, joka oli pääsääntöisesti koulujärjestelmän kokonaisvaltaista uudistamista vastaan. *Oppikoululehden* kirjoituksissa oltiin koulu-uudistuksen kannalla, mutta lähtökohtaisesti rinnakkaiskoulujärjestelmän muokkaamista ajan vaatimusten mukaiseksi pidettiin parhaimpana vaihtoehtona.

Peruskoulu-uudistus toi mukanaan lopulta myös eri opettajakuntien opettajajärjestöjen yhdentymisen. Vaikka järjestöt olivat koulunuudistamisesta toisistaan eroavilla kannoilla ja kiivailtakaan väittelyiltä liittyen peruskouluun ei vältytty, kaikkien opettajien

⁶⁵ Jauhiainen & Rinne 2012, 111.

⁶⁶ Jauhiainen & Rinne 2012, 112–113.

yhteistyö nähtiin lopulta hedelmällisimpänä vaihtoehtona ajaa opettajakuntien etuja. Yhdentyminen tapahtui peruskoulu-uudistuksen tapaan asteittain ja peruskouluun siirtyminen Lapin ja Oulun lääneistä alkaen antoi vauhtia yhteisjärjestön syntymiseen. Ratkaisevana käänteenä ammattiliittojen yhdistymiseen voidaan pitää suureen suosioon opettajien keskuudessa nousseita ensimmäisiä Pohjois-Suomen Opettajapäiviä vuoden 1971 tammikuussa.⁶⁷

Vuonna 1971 kansakoulunopettajien Suomen Opettajain Liitto ja Oppikoulunopettajain Keskusjärjestö sekä Suomen Ammattikoulujen Opettajaliitto ja Finlands Svenska Folkskolläraryförbund tekivät yhdessä päätöksen kaikki opettajajärjestöt kokoavan Opettajien Yhteisjärjestö (OYJ) perustamisesta. Sen mukaan eri opettajaliitot yhdistettiin vuoteen 1976 mennessä Opettajien Ammattijärjestöksi (OAJ). Samalla *Opettajain lehti* ja *Oppikoululehti* päätettiin yhdistää yhdeksi *Opettaja*-lehdeksi, jonka ensimmäinen numero ilmestyi marraskuussa 1973.⁶⁸

1.2. Peruskoulu – Vastaus uudistuvan yhteiskunnan sivistystarpeisiin

Vuosien 1950 ja 1970 välillä suomalainen yhteiskunta muuttui nopeasti, kun lähes kolmannes suomalaisista siirtyi maatalousammateista ja maaseudulta teollisuuden tai palveluammattien piiriin suurempiin asutuskeskuksiin. Tämän seurauksena myös koulun merkitys muuttui oleellisesti. Tarvittiin laajempaa yleissivistystä kuin mitä kansakoulusta ja kansalaiskoulusta saatiin, että esimerkiksi palveluammatteihin saatiin niihin vaadittavaa osaamista. Lisääntynyt vapaa-aika ja erilaiset kulttuuritarpeet toivat kysyntää uudentalaiselle, ohjaavammalle koululle ja myös opettajien roolin oppilaiden koulutuksessa ja kasvatuksessa täytyi kehittyä yhteiskunnan kehityksen mukaiseksi. Esimerkiksi vieraiden kielten osaaminen ja uudet sosiaaliset tarpeet täytyi ottaa huomioon koulujen opetuksessa.⁶⁹

Oppikoululehdessä julkaistiin Erkki Laurilan kirjoitus, jossa pohdittiin sitä, mikä koulun tavoite ja tarkoitus olivat uudistuvassa yhteiskunnassa. Kirjoituksensa alussa Laurila

⁶⁷ Ranne 2005, 125.

⁶⁸ Henttonen 1991, 515.

⁶⁹ Ahonen 2012, 147.

totesi, että jo muinaisten roomalaisten määritelmä ”non scholae sed vitae discimus, emme opi koulua, vaan elämää varten” kuvasi hyvin myös sen hetken näkemystä koulun merkityksestä. Laurilan mukaan koulun tarkoituksena oli kasvattaa oppilas osaksi yhteiskuntaa sekä antaa hänelle erilaisia taitoja ja tietoja, joiden avulla oppilas voisi kehittää omia taipumuksiaan ja hankkia itselleen esimerkiksi ammatin.⁷⁰

Opettajain lehden mukaan itse opetus oli yhä enemmän suuntautumassa ”Tietojen jakamisesta niiden soveltamiseen”, kuten Erkki Lahdes⁷¹ kirjoitti lokakuussa 1966. Lahdeksen mukaan ”opettaja oli verrattavissa havaintoja tekevään ja sen mukaan laivaa ohjaavaan luotsiin”.⁷² Keväällä vuonna 1967 *Opettajain lehdessä* julkaistiin kirjoitus, joka käsitteli tarkasti kohta kohdalta Opettajainvalmistustoimikunnan mietintöä⁷³. Mietinnössä oli paljon yhteneväisyyksiä Lahdeksen kirjoituksen kanssa, ja vastaavat näkemykset toistuivat myös muissa *Opettajain lehden* kirjoituksissa.

Opettajainvalmistustoimikunnan mietinnössä opettajuudessa ja koulun tulevaisuuden tavoitteissa nähtiin monia muutoksia. Esimerkiksi tulevaisuuden opettajan päätavoitteena oli olla kehittyvän nuoren ihmisen ohjaaja ja tukija sekä mahdollistaa hyvät oppimisen edellytykset oppilaalle. Opettajan esikuvallisuus ja roolimallina toimiminen ei ollut enää niin välttämätöntä vaan vaatimus oli, että opettajaa koskisivat samat yleiset vaatimukset kuin muitakin kansalaisia. Lisäksi opettajanvalinnassa tulisi ottaa huomioon soveltuvuus opettajan tehtäviin yhä tarkemmin ja esimerkiksi hyvin negatiivinen persoonallisuus voisi olla este opettajaopinnoille.⁷⁴

⁷⁰ Laurila, ”Koulun tavoitteita ja päämääristä”. *Oppikoululehti* 21.4.1969 5/1969.

⁷¹ Erkki Lahdes (1929–2006) oli tunnettu kasvatustieteen professori, joka tutki esimerkiksi opetusta, opettajakoulutusta ja opetussuunnitelmia. Hän oli myös Mastery Learning -strategian eli ”kaikki oppivat kaiken” -ideologian kannattaja ja masinoija Suomessa. Kansanen 2005, Erkki Lahdes. Ks. myös Rinne, 2005.

⁷² Lahdes, ”Tietojen jakamisesta niiden soveltamiseen”. OL. 22.10.2966.

⁷³ Opetusministeriön marraskuussa 1965 asettama toimikunta, jonka tehtävänä oli koota ja järjestää aineisto, jota tarvittiin opettajakoulutuksen kokonaisuudistusta koskevan ehdotuksen laatimiseksi. Toimikunnan puheenjohtajana toimi professori Matti Koskenniemi sekä jäsenenä koulutoimen johtaja Gösta Cavonius, vt. kouluneuvos Yrjö Juve, professori O. K. Kyöstiö, osastopäällikkö Urho Somerkivi ja rehtori, professori Martti Takala. Lisäksi sihteereinä toimivat Urho Somerkivi ja opetusneuvos Veli Nurmi. OL 22.4.1967. Ks. myös *Peruskoulukomitean I osamietintö* 1965.

⁷⁴ ”Opettajainvalmistus korkeakoulutasolle”. OL. 22.4.1967.

Myös *Oppikoululehdessä* julkaistiin kirjoituksia, joissa käsiteltiin opetuksen tavoitteita ja opettajaa yhtenä noiden tavoitteiden toteuttajana. Pääkirjoitus ”Maailma ja opettajat” vuoden 1968 syksyllä kuvaili opettajan asemaa ja tehtävää yhteiskunnassa ja koulussa:

Opettajien on oltava optimisteja. Lasta ja nuorta ohjeistaessaan pedagogin on uskottava, että hän kykenee saavuttamaan positiivisia tuloksia. Opettajien katsotaan voivan siirtää seuraavalle sukupolvelle se henkinen perintö, jonka edellinen ja he itse yleensä sen edustajina katsovat hyödylliseksi. Opettaja on välittäjä, silta, kertoja, tietokone. Mutta opettajien on oltava myös julistajia, paremman maailman apostoleja. Opettajin on annettava oppilailleen paitsi välttämättömät tiedot – ajattelun ainekset – myös suunta, mihin pyrkiä. Opettaja on tienviitoittaja.⁷⁵

Oppilas olisi pääkirjoituksen mukaan opetettava vastuuntuntoiseksi, rehelliseksi ja hänet olisi opetettava rakastamaan lähimmäistään. Näin maailmasta saataisiin entistä oikeudenmukaisempi. Lisäksi kirjoituksessa korostettiin, että näihin päämääriin pääseminen oli koulun tärkein tavoite. Se, millä näihin tavoitteisiin päästäisiin, oli toissijaista. Ehdottomasti yksi, oikea, ainoa ja paras koulumuoto, oli pääkirjoituksen mukaan ”ylimielistä utopiaa”, mutta koulumuodoista olisi syytä keskustella, jotta voitaisiin saada aikaan paras mahdollinen tulos.⁷⁶

Koska kirjoitus oli *Oppikoululehden* pääkirjoitus, kuvasti se myös Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön näkemystä siitä, millainen koulujärjestelmän ja siellä toimivan opettajan tulisi olla. Pääkirjoituksessa annettiin myös varovaisesti myönnytys sille, että peruskouluun siirryttäessä myös oppikoulunopettajat hyväksyisivät koulumuodon ja toteuttaisivat koulumuodosta huolimatta opettajien tärkeintä tehtävää, kasvatusta.

Vuosina 1966–1970 toiminut opetussuunnitelmakomitea oli jakanut opetuksen tavoitealueisiin, joita olivat ihmisen biologian huomioon ottaminen, tiedollinen kasvatusta, eettinen ja sosiaalinen kasvatusta, uskontokasvatusta, esteettinen kasvatusta, käytännön taitojen kehittäminen sekä oppilaiden persoonallisuuden eheyden ja

⁷⁵PK, ”Maailma ja opettajat”. *Oppikoululehti* 24.9.1968 12/1968.

⁷⁶PK, ”Maailma ja opettajat”. *Oppikoululehti* 24.9.1968 12/1968.

mielenterveyden edistäminen. Näin ollen tiedollinen kasvatusta oli vain yksi koulun tehtävistä ja muita tavoitealueita alettiin korostaa, kun siirryttiin kohti peruskoulua.⁷⁷

Opettajain lehdessä julkaistiin vuoden 1966 kesällä Erkki K. Palomäen⁷⁸ kirjoitus, jossa hän pohti kansalaiskasvatuksen merkitystä. Hänen mukaansa kasvatuksen päätehtävänä oli auttaa ihmistä sopeutumaan eri tehtäviin, tilanteisiin ja ympäristöihin, ja tärkeimpänä Palomäki näki sen, että kasvatuksella autettiin ihmisiä elämään yhdessä. Palomäki jaotteli kasvatuksen jakautuvan yksilön elämässä koulun, kodin ja työmaailman välille. Koulun ja kodin kasvatusta oli valmistavaa kasvatusta, joka pyrki antamaan yksilölle ponnistusohjan tulevaisuudelle. Koulun ja kodin kasvatusta saattoi poiketa toisistaan, ja Palomäki painotti, että koulun ja kodin välinen yhteistyö tulisi olemaan yhä merkittävämpää. Kansalaiskasvatuksen tavoitteet olivat Palomäen mukaan varsiin selkeät:

Meidän on voitava kasvattaa yhteisen elämäntilanteen omaksuvia, ympäristön kanssa toimeentulevia ja samalla elämässään menestymään pyrkiviä kansalaisia. Toisaalta tämä merkitsee, että kansalaisten on voitava elää aidosti oma roolinsa ja arvostaa sitä, toisaalta tämän tavoitteen omaksuminen edellyttää sellaisten sosiaalisen käyttäytymisen pelisääntöjen hyväksymistä ja noudattamista, joiden avulla myös ristiriitojen hallitseminen tehdään mahdolliseksi.⁷⁹

Vuoden 1969 elokuun alussa *Opettajain lehdessä* julkaistiin kirjoitus, jossa siteerattiin R. H. Oittisen pitämää avajaisesitystä opettajainvalmistuslaitosten jatkokoulutuspäiviltä. Oittisen mukaan ”uuden koulun tärkein tehtävä olisi opettaa oppilaat itse omasta tahdostaan etsimään tietoja ja käyttämään niitä hyväkseen”. Oittisen mukaan laajan tiedon merkityksellä koulussa ei ollut enää samanlaista merkitystä kuin aiemmin, sillä tieteet muuttuivat nopeasti ja perusteitaan myöten. Opetettavaa tietoa tulisi jatkuvasti uudistaa ja vanhentunutta tietoa kaikkien aineiden osalta tulisi poistaa. Oppilaille tulisi opettaa enemmän taitoja ja tekniikkaa opiskella itse kuin valmiina olevaa teoreettista

⁷⁷ Ahonen 2012, 154.

⁷⁸ *Opettajain lehdessä* hänet esiteltiin henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan pääsihteerinä ja filosofian maisterina.

⁷⁹ Palomäki, ”Kansalaiskasvatusta ja turvallisuuskysymykset”. OL 7.7.1966 28/1966.

tietoa. Opettajasta tulisi tässä uudessa koulussa yhä enemmän oppilaiden neuvoja ja motivoijia.

Opettajan on kyettävä määrätietoisesti osoittamaan oppilaalle hänen lukemiensa tietojen mielekkyys, miksi jonkin asian tutkiminen on tärkeää. Lasten vieroksuva asenne lukemaansa kohtaan on poistettava.⁸⁰

Palomäen kirjoitus ja Oittisen avajaisesitelmässä esittämät koulun tehtävät ja tavoitteet olivat yhteneväisiä useiden koulunuudistuskomiteoiden ja toimikuntien kanssa. Oittisen avajaisesitelmän yhtenevät näkemykset eivät ole yllätyksiä, sillä Oittinen toimi jo 1940-luvun lopulta yhtenäiskouluhankkeen masinoijana ja useiden koulunuudistustoimikuntien puheenjohtajana. Oittista pidetään usein peruskouluuudistuksen tärkeimpänä läpiviejänä.⁸¹ *Opettajain lehti* julkaisi useita samansuuntaisia kannanottoja koulun ja opetuksen muutokseen liittyen, joten niin Palomäen kuten koulunuudistaja Oittisen näkemykset vastasivat varmasti ainakin osittain myös Suomen Opettajain Liiton mielipiteitä.

Vieraiden kielten opetus nousi molemmissa tutkimissani ammattilehdessä kirjoitusten ja keskustelun aiheeksi. *Opettajain lehdessä* kirjoitettiin alkuvuodesta 1966 Suomen Opettajain Liiton lausunto, jossa otettiin kantaa kielten osaamisen kasvavaan merkitykseen. Lausunnossa kannatettiin peruskoulukomitean I osamietinnössä ehdotettua äidinkielen, toisen kotimaisen ja yhden vieraan kielen yhdistelmää aloitettavaksi jo ala-asteella. *Opettajain lehdessä* kirjoituksessa englannin kielen merkitystä korostettiin ja sitä pidettiin ainoana vaihtoehtona vieraaksi kieleksi suomenkielisten peruskoulujen ala-asteen opetuksessa. Englannin kieltä perusteltiin siksi, että kaikissa Pohjoismaiden alakouluissa aloitettava ensimmäinen vieras kieli olisi englanti. Se myös helpottaisi ja yhdenmukaistaisi opettajien koulutusta, ja oppilaan muuttaessa paikkakunnalta toiselle oppiminen voisi jatkua ongelmitta.⁸²

Myös *Oppikoululehdessä* otettiin kantaa kielikysymykseen. Kullervo Valtasaaren kirjoitus keväällä 1967 otti kärkkäästi kantaa siihen, että oppilailla ei olisi mahdollista valita muita vieraita kieliä kuin englanti. Kirjoituksessa Valtasaari vaihtoehdottomuutta

⁸⁰ "Neuvova opettaja". OL 1.8.1969 31–32/1969.

⁸¹ Autio 1997, Reino Henrik Oittinen. Ks. myös Ahonen 2012, 148–151.

⁸² "Suomen Opettajain Liiton lausunto peruskoulukomitean mietinnöstä". OL 29.1.1966 5/1966.

”yhden ja ainoan kaikille oppilaille yhteisen vieraan kielen pakkopaidaksi” ja hän esitti kysymyksen ”miksi halutaan kansanvaltaisessa maassa riistää kansalaisilta vapaus valita lastensa ensimmäinen vieras kieli?”.

Kirjoitus esitti myös kritiikkiä näkökulmaan, jossa englannin kielen merkitystä korostettiin. Esimerkiksi muuttamista oli Valtasaaren mukaan tapahtunut aina ja muutto tapahtui yleensä pieneltä paikkakunnalta suurempaan keskukseseen. Suuressa keskuksessa pystyi todennäköisesti opiskelemaan samaa kieltä kuin pienellä paikkakunnalla, joten hän ei pitänyt tätä perustelua hyväksyttävänä. Opettajien koulutukseen Valtasaaren vastaus oli, että vieraiden kielten opettajien puute tulisi kasvamaan entisestään, kun keskityttäisiin vain Englantiin eikä muiden kielten opettajia koulutettaisi. Tätä hän piti erityisesti sivistyksen taantumisena. Valtasaaren mukaan oppilaat tulisi jakaa halun ja kyvyn mukaisiin ryhmiin, luoda uudet, sen hetken vaatimuksia vastaavat sekä opetussisällöltään että pedagogisesti tarkastetut kielten kurssikokonaisuudet. Lisäksi opettajien osaamista ja koulujen tiloja olisi päivitettävä, että kielten opetus vastaisi tarpeita.⁸³

Peruskoulukomitea nosti kielten opetuksen tärkeyden korkeammalle kuin sitä edeltäneet komiteat. Kun 1940-luvulla kielitaidon merkitystä pidettiin tärkeänä ainoastaan toisen kotimaisen kielen osalta, 1960-luvulla kielitaidon merkitys korostui niin yksilön kuin yhteiskunnan kannalta. Komitean mukaan kielten opetus kuuluisi koko oppilasainekselle, ei vain valikoiduille ja opetus tulisi aloittaa jo kolmannelta luokalta ja jatkua yhdeksännelle luokalle.⁸⁴

Molemmat ammattilehdet ottivat kantaa kielten opetukseen. *Opettajain lehdessä* ja kansakoulunopettajien järjestössä opetuksen yhtenäistämistä pidettiin tärkeänä oppilaiden näkökulmasta ja yhden, kaikille saman vieraan kielen aloittaminen alasteella yhdentäisi ja helpottaisi myös opettajien koulutusta. *Oppikoululehdessä* korostettiin, että vain yhden vieraan kielen mahdollisuus veisi oppilaalta mahdollisuuden valita haluamansa kieli ja samalla opettajien koulutuksesta tulisi liian tasapaksua ja samalla muu kielellinen osaaminen Suomen kouluissa ja opettajistossa kärsisi. Vaikka Valtasaaren kirjoitus oli *Oppikoululehden* kirjoitukseksi varsin kärkeä ja

⁸³ Valtasaari, ”Peruskoulun kieltenopetus”. *Oppikoululehti* 3–4/1967.

⁸⁴ Väistö 2017, 96–97.

kantaaottava, se oli kuitenkin linjassa lehdessä julkaistujen muiden kirjoitusten kanssa, jotka käsittelivät peruskoulun vieraita kieliä.⁸⁵ Peruskoulu-uudistuksen yhteydessä eduskunnassa käytiin myös laajaa poliittista keskustelua, mitä kieliä peruskoulussa tulisi opettaa.⁸⁶ On siis luonnollista, että myös opettajien ammattilehdet ottivat kielikysymyksiin kantaa.

Yhteiskunnan muutoksen lisäksi koulunuudistamisen tarvetta puolsi vuoden 1950 väestönlaskennan yhteydessä tehty tutkimus, jossa mitattiin koko väestön sivistystasoa. Tutkimuksessa todettiin, että Suomessa oli muihin valtioihin nähden suhteellisesti erittäin suuri osuus kouluikäymättömiä. Koko maassa jopa 29 prosenttia kaikista yli 20-vuotiaista ja maaseudulla peräti 35 prosenttia laskettiin koulua käymättömiksi. Suuri osa tästä kouluikäymättömien ryhmästä koostui vanhoista ikäluokista, jotka eivät kuuluneet vuonna 1921 säädetyin oppivelvollisuuslain piiriin, eivätkä olleet suorittaneet edes kansakoulua.⁸⁷

Opettajain lehdessä julkaistiin vuoden 1969 kesällä kirjoitus, jossa käsiteltiin suomalaisten asennetta koulutusta kohtaan. Kirjoituksessa tuotiin esille, että osa kansasta oli ajatellut koulua oppivelvollisuuslain⁸⁸ voimaantulua ”velvollisuutena” eikä oikeutena. Kielteinen suhtautuminen koulua kohtaan opittiin kirjoituksen mukaan kotoa perintönä, eikä sitä usein edes tiedostettu. Kirjoituksessa todettiin toisaalta, että Suomessa oli huomattavan vähän sellaisia vanhempia, jotka aktiivisesti vastustivat koulua, mutta piilevä kielteisyyttä oli lapsille aivan yhtä vahingollista. Vanhempien positiivinen asenne koulua kohtaan oli kirjoituksen mukaan hyvin tärkeä, sillä näin voitaisiin tukea oppilaiden sisäistä asennoitumista ja uskoa siihen, että koulunkäynti kannatti. Kirjoitus korosti, että oppivelvollisuus olisi muutettava ihmisten mielissä opiskeluoikeudeksi.⁸⁹

⁸⁵ Yksityisoppikoulujen Liitto, ”Kasvatuksen vapaus säilytettävä”. *Oppikoululehti* 2/1966. Ks. myös PK, ”Julkilausuma”. *Oppikoululehti* 1/1967.

⁸⁶ Väistö 2017, 13–14.

⁸⁷ Sarjala 2005, 37.

⁸⁸ Laki oppivelvollisuudesta säädettiin 15.4.1921 ja se astui voimaan 1.8.1921. Sen mukaan sinä kalenterivuonna, jolloin lapsi täytti seitsemän vuotta hänestä tuli oppivelvollinen. Oppivelvollisuus päättyi sen kevätlukukauden loppuun, jolloin lapsi täytti kolmetoista tai tieto- ja taitomäärien ollessa kesken neljästoista vuotta. Sen lisäksi lapsen täytyi ikään katsomatta käydä kaksi vuotta jatko-opetusta. Laki oppivelvollisuudesta 15.4.1921 3:1. Ks. myös Tuomaala 2011, 95.

⁸⁹ ”Asenne tärkein”. OL 8.7.1969 28/1969.

Peruskoulu-uudistuksella pyrittiin myös muokkaamaan perheiden asennoitumista kouluun positiivisemmaksi tekemällä siitä kaikille samanvertaista ja mahdollista. Koulutuksella oli suuri merkitys esimerkiksi siihen, millainen olisi seuraavan sukupolven taloudellinen asema. Varakkaiden vanhempien lapset olisivat todennäköisesti varakkaita itsekin ja köyhempien lasten olisi vaikeampi vaurastua.⁹⁰ Vanhempien oma koulutustausta ja positiivinen suhtautuminen opintoihin innostivat myös heidän lapsiaan opiskelemaan itselleen vähintään samantasoisien koulutuksen kuin heidän vanhemmillaan.⁹¹ Peruskoulu-uudistuksella pyrittiin tasaamaan yhä enemmän erituloisten ja -taustaisten perheiden lasten lähtökohtia hankkia itselleen koulutusta ja luomaan kaikille samanlaiset mahdollisuudet nousta tulotason huipulle.⁹²

Toisen maailmansodan jälkeen yhteiskunnan tilanne oli muuttunut Suomessa nopeasti. Sodan jälkeen syntyi paljon lapsia ja näiden niin sanottujen suurten ikäluokkien tuleminen kouluikään pakotti kehittämään koululaitosta ja esimerkiksi lisäämään koulupaikkojen määrää nopeasti. Vuosien 1950–1960 välillä kouluikäisten lasten lukumäärä kasvoi yli 40 prosentilla.⁹³ Tästä seurasi myös se, että oppikoululaisten määrä nousi nopeasti, sillä yhä useampi työläis- ja maaseutukodin lapsi haluttiin lähettää oppikouluun.⁹⁴ Lisää oppikouluja perustettiin nopeasti kasvavan tarpeen takia. Vuonna 1950 Suomessa oli 332 oppikoulua, vuonna 1960 niitä oli jo 474 ja vuonna 1970 oppikoulujen määrä oli jo 663. Samaan aikaan oppilasmäärä kaksinkertaistui.⁹⁵

Oppikoululehdessä julkaistussa kirjoituksessaan Matti Franssila pohti oppikoululaisten määrän nopeaa kasvua oppikoulunopettajien näkökulmasta. Koulujen määrä oli kasvanut, mutta samalla myös koulujen oppilasmäärät olivat kasvussa. Tämä taas tarkoitti sitä, että yksittäisten luokkien oppilasmäärät olivat kansainvälisen vertailun mukaan suuria. Oppikoulunopettajat kokivat ryhmäkokojen kasvun erityisen raskaana ja vaikuttavan heidän työhönsä merkittävästi. Erityisen raskaaksi opettajille oli koitunut kotona tehtävän työn määrä, kuten kokeiden korjaaminen. Massaluokkien arviointia pyrittiin pitämään samalla tasolla kuin pienempien luokkien ja näin kokeita pidettiin

⁹⁰ Pekkala Kerr & Rinne 2012, 324.

⁹¹ Pekkala Kerr & Rinne 2012, 326.

⁹² Pekkala Kerr & Rinne 2012, 328.

⁹³ Pekkala Kerr 2012, 296.

⁹⁴ Kaarninen 2011, 425.

⁹⁵ Pekkala Kerr 2012, 305.

paljon. Massaluokkien kokeiden arviointi kesti opettajalta kauan, eikä Franssilan mukaan opettajille maksettava korvaus kotona tehtävästä työstä ollut opettajien mielestä riittävä työn kuormittavuuteen nähden.⁹⁶ Eli opettajille koitui suurista oppilasmääristä *Oppikoululehden* mukaan myös konkreettisia ongelmia.

Rinnakkaiskoulujärjestelmää pidettiin pitkään ratkaisuna kasvaviin oppilasmääriin ja väestön kouluttamiseen. Rinnakkaiskoulun laajentaminen ja maksuttomat kunnalliset keskikoulut nähtiin toimivana ratkaisuna koulutuksen saamiseksi tasa-arvoisemmaksi ja kaikille mahdolliseksi. Tausta-ajatuksena oli, että ihmiset olivat lähtökohtaisesti erilaisia ja tulivat erilaisista taustoista ja että oppilaita olisi mahdotonta kohdella samassa kouluyksikössä täysin tasavertaisesti.⁹⁷

Kuitenkin työelämässä ja yhteiskuntarakenteessa tapahtuneet muutokset saivat aikaan sen, että rinnakkaiskoulujärjestelmän aika oli tulossa päätökseen. Peruskoulun suunnitteluvaiheessa 1960-luvun aikana todettiin, että kansalaisvaatimukset olivat muuttuneet ja esimerkiksi vieraiden kielten ja matematiikan osaaminen täytyisi saada koko valtiossa paremmalle tasolle. Oli tärkeää tavoittaa kasvatuksen ja sivistyksen piiriin koko ikäluokka, että kansan sivistys saataisiin tarvittavalle tasolle.⁹⁸ Lisäksi koulunuudistustoimikunta ja peruskoulukomitea pitivät sivistystä kaikille yhtenäisenä asiana ja ne kyseenalaistivat lopullisesti rinnakkaiskoulujärjestelmän takana olleen niin sanotun kahden sivistyksen käsitteen, jossa sivistys oli jaettu yleissivistykseen ja käytännön taitoihin ihmisen koulutustaustan mukaisesti.⁹⁹

Vuonna 1964 toimintansa aloittanut peruskoulukomitea¹⁰⁰ julkaisi ensimmäisen osamietintönsä syyskuussa 1965.¹⁰¹ Peruskoulukomitea jatkoi siitä, mihin sen edeltäjä

⁹⁶ Franssila, ”Oppikoulunopettajien asema 1960-luvulla”. *Oppikoululehti* 6.2.1968 2/1968.

⁹⁷ Sarjala 2005, 38.

⁹⁸ Sarjala 2005, 38. Ks. myös Itälä 2005, 49–50.

⁹⁹ Ahonen 2012, 151.

¹⁰⁰ Peruskoulukomitean puheenjohtajana toimi opetusministeri R.H. Oittinen. Puolet komitean 13 jäsenestä olivat korkeimman kouluhallinnon edustajia, joilla oli merkittävä rooli komitean työskentelyssä. Komiteaan kuului myös kasvatustieteen edustaja ja kunnallisten työnantajien edustajat. Ahonen 2003, 142. Ks. myös *Peruskoulukomitean I osamietintö* 1965.

¹⁰¹ Peruskoulukomitean tehtävänä oli laatia ehdotus yhtenäiskoulujärjestelmän rakenteeksi. Komitean piti myös laatia suunnitelma uuteen yhtenäiskoulujärjestelmään siirtymisestä ja tarvittavasta lainsäädännöstä. ”Peruskoulukomiteat 1964–1967”. Eduskunnan internet-sivut. Ks. myös *Peruskoulukomitean I osamietintö* 1965.

kouluohjelmakomitea¹⁰² oli jäänyt. *Opettajain lehti* julkaisi vuoden 1966 tammikuussa kirjoituksen ”Suomen Opettajain Liiton lausunto peruskoulukomitean mietinnöstä”. Opettajain liiton lausunnossa pidettiin tärkeänä ja välttämättömänä, että koululaitoksen organisaatio ja hallinto uudistettaisiin mahdollisimman nopeasti. Näin sosiaaliset epäkohdat saataisiin poistettua ja opetuksen menetelmät, sisältö ja tavoitteet saataisiin vastaamaan kansainvälistä kilpailua.¹⁰³ *Opettajain lehti* ja Suomen Opettajain Liitto pitivät komiteamietinnön tavoitteita oikeina ja tärkeinä ja kiirehtivät lakiesityksen antamista eduskunnalle.

Toisaalta kirjoitus myös kritisoi mietinnön olevan vain osa ratkaisua, jolla ratkaistiin ainoastaan koulujärjestelmän organisaatioon ja talouteen liittyviä ongelmia. *Opettajain lehden* ja Suomen Opettajain Liiton mukaan esimerkiksi yksityisten oppikoulujen toimiminen korvaavina kouluina nähtiin ongelmallisena. Komitean mietintö ei ratkaissut myöskään opettajainvalmistuksen kehittämiseen liittyviä ongelmia. Suomen Korvaavat oppikoulut nähtiin ongelmallisina, sillä pelättiin, että yksityiset oppikoulut voisivat yhä jatkaa oppilaidensa valikoimista. Peruskoulukomitean I osamietintöön ei ollut sisällytetty korvaavalle koululle tasa-arvoistavia vaatimuksia, joiden mukaan sen tulisi olla rakenteeltaan samanlainen kuin kunnan peruskoulu ja ottaa oppilaita vastaan sen omasta koulupiiristä.¹⁰⁴

Opettajain lehdessä julkaistiin marraskuussa 1966 pääkirjoitus, joka toi esiin lehden toimituksen ja Suomen Opettajain Liiton näkökulmaa Koulunuudistustoimikunnan mietintöä kohtaan. Pääkirjoituksessa todettiin, että kansakoulunopettajalaitoksen opettajakuntaa ilahdutti se, että mietintö ja sen myötä toteutuva peruskoulu toisi mukanaan myös helpotusta kansakoulunopettajien työllisyystilanteeseen. Toki samassa kirjoituksessa todettiin, että lasten etu ja yhteiskunnan kehitys on uudistuksessa pääasiassa.¹⁰⁵

¹⁰² Maalaisliittolaisen opetusministeri Kerttu Saalastin kokoama ja vuonna 1956 perustettu komitea, joka koostui puoliksi koulualan asiantuntijoista sekä eri puolueiden poliitikoista. Komitean mietintö julkaistiin vuonna 1959 ja sen tärkein esitys koski yhdeksänvuotista, yhteistä, kunnallista maksutonta peruskoulu. Ahonen 2012, 149.

¹⁰³ ”Suomen Opettajain Liiton lausunto peruskoulukomitean mietinnöstä”. OL 29.1.1966.

¹⁰⁴ ”Suomen Opettajain Liiton lausunto peruskoulukomitean mietinnöstä”. OL 29.1.1966.

¹⁰⁵ PK, ”Koulunuudistustoimikunnan mietintö valmistui”. OL 45/1966 4.11.1966.

Kansakoulunopettajille suunnattu ammattilehti ei tukenut peruskoulu-uudistusta ja koulunuudistustoimikunnan mietintöä aivan pyyteettömästi. *Opettajain lehden* pääkirjoituksessa otettiin samalla kantaa peruskoulu-uudistuksen tasa-arvonäkökulman puolesta, mutta lukijoille tuotiin esille myös sitä, että peruskoulua tukemalla myös esimerkiksi opettajien työllisyystilanne voisi parantua. *Opettajain lehden* seuraavan numeron pääkirjoituksessa todettiin, että opettajien saaminen uudistuksen tukijoiksi ja eteenpäin vetäjiksi oli välttämätöntä, sillä opettajien työpanos uudessa peruskoulussa tulisi määrittämään sen, miten hyvin uudistus saadaan toimimaan.¹⁰⁶ Positiivista asennetta peruskoulua kohtaan tuotiin *Opettajain lehdessä* esille monin tavoin ja lukijakuntaan eli kansakoulunopettajiin ja heidän mielipiteisiin pyrittiin vaikuttamaan epäsuorasti ja suoraan lehden kirjoitusten kautta.

Myös *Oppikoululehti* kirjoitti Peruskoulukomitean I osamietinnöstä laajasti vuoden 1966 ensimmäisessä numerossa. Pääkirjoituksessa ”Oppikouluväen kanta” todettiin:

*Ollaan yhtä mieltä siitä, että oppivelvollisuuden suorittamista tarkoittava koulunkäynti on tehtävä kaikille ilmaiseksi ja opintoteistä riippumatta on jokaiselle oppivelvolliselle annettava samat sosiaaliset edut. Viitteitä siitä, miten tämä olisi toteutettava, löytää lausunnosta runsaastikin. Komitean ehdotus ei ole ainoa mahdollisuus tämän vaatimuksen toteuttamiseksi.*¹⁰⁷

Oppikoululehdessä koulunuudistus nähtiin tärkeänä ja välttämättömänä toimenä, joka toisi toivottua tasa-arvoa Suomen koulujärjestelmään. Oppikouluväen kannanotoissa oli tapahtumassa muutosta peruskoulua kohtaan, sillä aiemmin oppikoulunopettajat ja heidän järjestönsä olivat vastustaneet yhtenäiskoulua ja pitäneet rinnakkaiskoulujärjestelmää riittävänä.¹⁰⁸

Oppikoululehdessä julkaistiin esimerkiksi kirjoitus, jossa kerrottiin, mitä kentällä työskentelevät opettajat ajattelivat kasvatukseen liittyvistä uudistustoimenpiteistä. Kirjoitus käsitteli Kansalaiskasvatuksen Keskus ry:n asettaman tutkimusryhmän tuloksia, jotka perustuivat kyselytutkimukseen. Kyselytutkimus oli tehty ammatti-, kansa- ja oppikoulunopettajille sekä näitä kouluja käyvien oppilaiden vanhemmille, ja otanta

¹⁰⁶ PK, ”Suuri vastuu”. OL 46/1966 12.11.1966.

¹⁰⁷ PK, ”Oppikouluväen kanta”. *Oppikoululehti* 1/1966.

¹⁰⁸ Jauhiainen & Rinne 2012, 111. Ks. myös Kiuasmaa 1982, 456–457.

tutkimuksessa oli 300 henkilöä kohderyhmää kohden. Kirjoituksessa haluttiin vastaus kysymykseen: ”Mitä käytännöllinen, terve järki sanoo koulun uudistuksesta”.

Tutkimuksen päätulos *Oppikoululehden* näkökulmasta oli julkaistu kirjoituksessa erillisessä laatikossa:

Kaikki koulun kenttätöitä tekevien ryhmät, nimittäin oppikoulun, kansakoulun ja ammattikoulun opettajat pitävät koulun sisäistä kehittämistä tärkeämpänä kuin järjestelmän muuttamista. Lisäksi ne ryhmät, joita ehdotettu järjestelmän muutos eniten koskettaa eli kansakoulun ja oppikoulun opettajat, pitävät myös kokeilutoimintaa merkityksellisempänä kuin järjestelmäkysymyksen ratkaisemista.

Tutkimuksessa oli saatu selville myös, että kansakoulunopettajat pitivät uudistusta kiireellisempänä ja oppikoulunopettajien mielestä muut kasvatukseen liittyvät uudistukset olivat tärkeämpiä. Kirjoituksessa todettiin, että syy tähän eroon oli kansakoulunopettajien oletus siitä, että uudistus tulisi parantamaan heidän asemaansa ja oppikoulunopettajat taas näkivät, että uudistuksen vuoksi heidän asemansa heikentyisi. Kirjoituksen lopuksi korostettiin vielä sitä, että uudistus täytyisi kaikkien ryhmien mielestä ja erityisesti oppikoulunopettajien mielestä olla koulujärjestelmän sisäinen uudistus, ei kokonaan uudenlainen järjestelmä.¹⁰⁹

Paavo Nenonen kirjoitti vuoden 1968 maaliskuussa *Oppikoululehdessä* kirjoituksen, joka käsitteli peruskoulun sosiaalisia etuja. Nenosen mukaan hyvä asia oli, että oppivelvollisten vanhemmat eivät enää joutuisi maksamaan oppilasmaksuja ja yleisesti koulumenot siirtyisivät yhä enemmän valtiolta kuntien maksettaviksi. Kirjoitus nosti kuitenkin esille sen, että peruskoulun toteutuminen ei tulisi tapahtumaan oppilaille tai kunnille täysin tasa-arvoisesti tai tarpeellisimmassa järjestyksessä. Varakkaat ja väkiluvultaan suuremmat kunnat pystyisivät siirtymään peruskouluun nopeasti ja hyödyntämään niitä sosiaalisia etuja, joita peruskouluun siirtyminen toisi tullessaan. Vähävaraiset ja syrjäisemmät kunnat taas jäisivät kehityksessä jalkoihin ja niissä peruskouluun siirtyminen saattaisi kestää jopa koko siirtymäajan (16 vuotta). Nenosen

¹⁰⁹ ”Mitä käytännöllinen, terve järki sanoo koulun uudistuksesta”. *Oppikoululehti* 5/1966.

mukaan juuri nämä syrjäisimmät kunnat olivat niitä, joissa koulutuksen tasa-arvoisuus ei toteutunut ja jotka tarvitsisivat muutosta kiireisimmin.¹¹⁰

Oppikoululehden kirjoitukset toivat esille näkemystä, jonka mukaan koulunuudistus olisi tärkeää ja tarpeellista, jotta kasvatusta ja sivistystyö saataisiin tarvittavalle tasolle. Kokonaisvaltainen koulujärjestelmän uudistus sen sijaan ei saanut kannatusta, vaan lehden kirjoituksissa korostettiin, että sen hetkistä järjestelmää olisi mahdollista kehittää siten, että se vastaisi yhteiskunnan tarpeita. Toisaalta *Oppikoululehdessä* julkaistiin myös kirjoituksia, jotka esittivät huolta siitä, että peruskouluun siirtyminen ei tulisi tapahtumaan toivotulla tasa-arvoistavalla tavalla, vaan esimerkiksi syrjäseudut jäisivät jälleen syrjään kehityksestä. Oppikouluväellä oli enemmän menetettävää kuin kansakoulunopettajilla tulevassa peruskoulussa, ja ehkä juuri siksi oppikoulunopettajat olivat epäluuloisia ja halusivat jarrutella kokonaisvaltaista uudistusta.

1.3. Kaiken kattavaa tasa-arvoa vai eriytystä tasa-arvon ehdoilla?

Koulujärjestelmän muutos nähtiin sekä *Opettajain lehdessä* että *Oppikoululehdessä* kirjoituksissa välttämättömänä ja kiireellisenä. Ammattilehtien näkemykset, miten uudistus pitäisi toteuttaa, poikkesivat kuitenkin melko paljon toisistaan. *Opettajain lehti* kannusti lukijoitaan olemaan täydellisen järjestelmän uudistamisen kannalla, sillä vain siten tasa-arvo voisi toteutua koulussa. *Oppikoululehden* kirjoitukset olivat sitä mieltä, että järjestelmän muokkaus muuttuneiden sivistystarpeiden mukaiseksi olisi riittävä uudistus. Esimerkiksi oppilaiden eriyttäminen eli differentiointi nousi yhdeksi keskeisimmäksi aiheeksi opettajien ammattilehtien kirjoituksissa vuosina 1966–1967.

Opettajain lehdessä kirjoitukset vuosilta 1966–1967 olivat pääosin peruskoulu-uudistusta tukevia. Täysin yhteneväisesti *Opettajain lehti* ei kuitenkaan peruskoulun tasa-arvosta kirjoittanut. Torsten Bergstenin kirjoitus ”Koulunuudistus – ihmisten tasa-arvoisuus – kristitty opettaja” *Opettajain lehdessä* joulukuun 1966 numerossa toi esille sen, että koulu-uudistus ei kokonaan poistaisi vanhan koulujärjestelmän arvostelun kohteeksi joutunutta epätasa-arvoisuutta, vaikka kaikille annettaisiin yhtäläiset mahdollisuudet

¹¹⁰ Nenonen, ”Peruskoulun sosiaalisista eduista”. *Oppikoululehti* 19.3.1968 5/1968.

opintielle. Bergstenin mukaan uusi järjestelmä pakottaisi opettajat arvioimaan koko ikäryhmän oppilaita esimerkiksi arvosanojen kautta, eikä kaikilla oppilailla voinut olla täysin samanlaisia valmiuksia oppimiselle. Bergsten myös peräänkuulutti kirjoituksessaan sitä, että koulun tehtävä olisi uudessa yhteiskunnassa yhä enemmän kasvattaa oppilaita demokraattisiksi ja vastuullisiksi yhteiskunnallisiksi toimijoiksi, jotka olisivat kaikki sivistystasostaan huolimatta tärkeitä yhteiskunnan jäseniä.

Opettajan rooli olisi Bergstenin mukaan tiedostaa ja hyväksyä se tosiasia, että vaikka koulumaailma olisi yhä tasa-arvoisempi, erottelua esiintyisi välttämättä. Bergstenin mukaan opettajalle täytyi olla mieluista olla osana ja toteuttamassa uutta koulujärjestelmää, joka olisi kristillisen evankeliumin mukaisesti oikeudenmukaisempi ja jossa toteutetaan lähimmäisenrakkautta ja kunnioitetaan ihmisiä yhä enemmän.¹¹¹ *Opettajain lehti* julkaisi myös jonkin verran kritiikkiä tulevan peruskoulun yhtenäistä opetusta kohtaan. Vaikka peruskoulua pidettiin tasa-arvoistavana, myös sen ongelmakohtia nostettiin esille.

Opettajain lehden vuoden 1966 viimeisessä numerossa julkaistiin osiossa ”Keskustelua koulunuudistuksesta” Alfred Salmelan¹¹² kirjoitus ”Koulunuudistuksen noidankehä”, jonka pääosassa Salmela arvosteli peruskoulu-uudistusta siitä, että peruskoulun keskikoulua vastaavat luokat eivät olisi yhtä hyviä ja arvostettuja kuin keskikoulu. Salmelan mukaan yhtenäisillä peruskoulun yläluokilla oppilasaines ei olisi valikoitunutta ja samoissa ryhmissä olisivat niin ”lahjakkaat kuin kurittomat”, joten oppimistulokset jäisivät tämän vuoksi huonommiksi kuin keskikoulussa. Salmelan mielestä peruskoulu piti toteuttaa siten, että yläluokat toimisivat rinnakkaiskoulujärjestelmän kaltaisesti eriyttäen oppilasainesta, mutta kansalaiskoulu vaatisi kehitystä yhä paremmaksi ja sen tulisi tarjota valinnanvapautta oppilailleen. Salmela tarjosi ratkaisuksi tälle ”noidankehälle” keskikoulujen rakentamista myös syrjäseuduille, jolloin mahdollistettaisiin myös maaseudun lapsille heidän lahjojensa edellyttämä opetus.¹¹³

¹¹¹ Bergsten, ”Koulu-uudistus – ihmisten tasa-arvoisuus – kristitty opettaja”. OL 51/1966 17.12.1966.

¹¹² Alfred Salmela (1897–1979) oli Suomen keskeinen kouluhallinnon vaikuttaja 1920–1960-luvuilla. Toimi kansakoulunopettajana vuosina 1920–1924, kansakoulutarkastajana vuosin 1925–1928 ja kouluhallituksen kouluneuvoksena vuosina 1928–1964 sekä kirjoitti useita teoksia koulupoliittisia teoksia. Numminen 2006, Alfred Salmela.

¹¹³ Salmela, ”Koulunuudistuksen noidankehä”. OL. 31.12.1966.

Salmela oli tunnettu pitkäaikainen koulupoliittinen vaikuttaja, joka kannatti kansalaiskoulua ja vastusti yhtenäiskoulusuunnitelmia.¹¹⁴

Opettajain lehti julkaisi ruotsalaisen teologian tohtorin Torsten Bergstenin ja entisen kouluneuvoksen Alfred Salmelan kirjoitukset osana koulunuudistuskustelua. Bergstenin kirjoituksessa koulu-uudistus näyttäytyi positiivisena kehityksenä kohti tasa-arvoisuutta, vaikka oppilaiden arvioimisen hän näki yhteiskunnalle väistämättömänä. Salmela taas esitti kirjoituksessaan kritiikkiä ja huolta oppimistuloksista, kun koko ikäluokan oppilasaines toimisi samoissa tiloissa ja samoilla opetussuunnitelmissa. *Opettajain lehti* julkaisi kirjoituksia monesta näkökulmasta ja lukijoille annettiin näin mahdollisuus saada monipuolista tietoa koulu-uudistuksen tuomista muutoksista. Kirjoittajien taustoilla oli varmasti myös merkitystä siihen, että heidän kirjoituksiaan lehdissä julkaistiin. Kohderyhmä ja konteksti on syytä ottaa huomioon siinä, mitä lehdet julkaisivat.¹¹⁵

Oppikoululehden kirjoituksissa peruskoulu-uudistus ja etenkin Peruskoulukomitean ehdotus saivat todella paljon kritiikkiä ja suoranaista vastustusta. Vuoden 1966 ensimmäinen pääkirjoitus käsitteli Peruskoulukomitean I osamietintöä ja *Oppikoululehti* toimi oppikouluväen järjestöjen äänenä ja kannanottona sitä kohtaan. Erityisen huolestuttavana vuoden 1966 ensimmäisessä pääkirjoituksessa pidettiin sitä, että mietinnössä ei otettu opetuksen suunnittelua tai koko ikäryhmän opettamisen järjestämistä tarpeeksi hyvin huomioon:

*E erityisen ankaraa arvostelua on kohdistettu siihen ilmeiseen kepeyteen, jolla komitea on suhtautunut esittämänsä peruskoulun opetuksen suunnitteluun. Tehokkaan opetuksen tulisi toki olla koko koulutyön tärkein tavoite. Kun ei ole käsitystä siitä, miten opetuksen tavoitteet voidaan asettaa eikä menetelmiä, joilla heterogaanista luokkaa voidaan opettaa, saatetaan mikäli ehdotusta suinpäin ryhdyttäisiin toteuttamaan, koko opetusjärjestelmämme sekasorron tilaan.*¹¹⁶

¹¹⁴ Ahonen 2012, 147.

¹¹⁵ Railo & Oinonen 2012, 15.

¹¹⁶ PK, "Oppikouluväen kanta". *Oppikoululehti* 1/1966.

Samassa numerossa myös muut kirjoitukset olivat linjassa pääkirjoituksen kanssa ja esimerkiksi Suomen Yksityisopettajien yhdistyksen ja Rehtorien yhdistyksen kannanotot mietintöön olivat samalla linjalla, että kokeilemattomat uudistukset voisivat aiheuttaa sekasortoa.¹¹⁷

Sekasortoa, joka saattaisi syntyä äkillisestä ikäryhmien yhdistämisestä, pelättiin pedagogisten syiden lisäksi myös käytännöllisistä, reaalisiin työolosuhteisiin liittyvistä syistä.¹¹⁸ Oppikoulunopettajat tulisivat opettamaan uuden peruskoulun toteutuessa koko ikäluokkaa ilman valikointia ja pahimman murrosiän aikana.¹¹⁹ Valikointi oppikoulun keskikouluun pääsevien ja kansalaiskoulun kävijöiden välillä oli omalta osaltaan varmasti rauhoittanut oppikoulunopettajien työtä, joten muutosta pelättiin. *Oppikoululehden* kirjoitukset heijastelivat lukijakuntansa huolta asiasta ja varmasti pyrkivät kirjoituksillaan vaikuttamaan lukijoidensa mielipiteeseen koulujärjestelmän kokonaisvaltaisesta uudistamisesta.

Oppikoululehden vuoden 1966 ensimmäinen pääkirjoitus myös esitti vaihtoehdon täysin yhtenäiselle peruskoululle. Esimerkiksi Itä-Euroopan maissa, joissa yhtenäiskoululaitos oli jo olemassa, oli osittain säilytetty ja perustettu erityisiä lahjakkaiden kouluja. Kirjoituksessa perusteltiin myös eriyttämistä sillä, että Ruotsin opetusministerin puhe, jossa hän puhui yhdeksänvuotisen eriyttämättömän koulun puolesta, jäi vaille kannatusta Wienissä järjestetyssä opetusministerien kokouksessa.¹²⁰

Kouluneuvos Jaakko Toivion mielipidekirjoitus *Oppikoululehden* neljännessä numerossa vuonna 1966 esitti perusteita, miksi differentiointi eli eriyttäminen oli koulujärjestelmässä välttämätöntä. Toivio kirjoitti, että oli luonnollista, että toiset lapset olivat lahjakkampia toisissa asioissa kuin toiset, joten koko ikäryhmää olisi siten mahdotonta opettaa tasa-arvoisesti samoilla tavoitteilla. Toivion mukaan peruskoulun luokassa, jossa opetettaisiin kaikkia oppilaita keskitason mukaisesti, erot lahjakkaiden ja vähemmän lahjakkaiden välillä kärjistyisivät yhä enemmän. Lahjakkaat eivät kehittyisi ja

¹¹⁷ ”Mitä peruskoulukomitean mietinnöstä sanotaan. Suomen Yksityiskoulunopettajien yhdistys: Opettajien asema selvitettävä”. *Oppikoululehti* 1/1966. Ks. myös ”Rehtorien yhdistys: Varottava ryhtymästä kokeilemattomiin uudistuksiin”. *Oppikoululehti* 1/1966.

¹¹⁸ Jauhiainen & Rinne 2012, 111.

¹¹⁹ Jauhiainen & Rinne 2012, 111.

¹²⁰ PK, ”Oppikouluväen kanta”. *Oppikoululehti* 1/1966.

osa ei pysyisi perässä. Täysin uutta koulujärjestelmää Toivio piti hyvänä ideana, mutta Peruskoulukomitean esittämää suunnitelmaa Toivio ei kuitenkaan allekirjoittaisi, vaan hän piti sitä jonkinlaisena utopistisena ajatuksena:

Suunnitelman mukaan nykyisten keskikoululuokkien opetuksen taso uudessa peruskoulussa tulisi mukauttaa peruskoulun keski- ja ala-asteen opetuksen tason mukaiseksi. Lukioiden ja vastaavasti korkeakoulujen opetuksen taso tulisi mukauttaa sen tason mukaiseksi, jonka peruskoulun yläasteen opetus saa. Tämä suunnitelma siis kääntäisi historian pyörää ikään kuin taaksepäin. Pedagogiselta kannalta ei voida siitä sanoa muuta, kuin että se on kerrassaan hieno, mutta valitettavasti täysin utopian luontoinen ajatus. Tuon ajatuksen mukana kuljemme uudestaan Rousseau ja Pestalozzin jäljissä, jotka suuret kasvattajat asettivat kaiken lähtökohdaksi ja samalla tavoitteeksi lapsen ja yleensä nuoren ihmisen, kasvatettavan, kasvavan ja kasvamaan saatettavan rakkaan olennon.¹²¹

Toivio ei siis pitänyt suunnitelmaa peruskoulusta hyvänä vaihtoehtona suomalaisen koulujärjestelmän uudistamiselle, vaan ikäryhmiä täytyisi hänen mielestään eriyttää. Tämä oli linjassa myös muiden *Oppikoululehdessä* ilmestyneiden kirjoitusten kanssa. Esimerkiksi Samuli Apajalahti kirjoitti mielipiteensä eriyttämisestä:

Keskikoulun opetuksen tulisi yläasteella differentioitua, tarjota eritasoisille oppilaille heidän suorituskynsä mukaista opetusta. Koulunuudistustoimikunta on ilmeisesti oikeassa siinä, että eriytymisen perustana tulisi olla oppilaan suorituskky eikä tulevaisuuden toiveet. Oleellista ja tärkeitä on, että jokainen oppilas saisi hänelle parhaiten sopivan pohjakoulutuksen. Vähemmän tärkeitä on minkä nimisessä koulussa opetus tapahtuu.

Apajalahti kiinnitti eriyttämisessä erityisesti huomiota siihen, miten vaativammat aineet kuten matematiikka ja vieraat kielet tulisi järjestää uudessa koulussa. Hänen mukaansa näissä aineissa ei voitaisi asettaa niin suuria vaatimuksia, että niistä selviytyminen edellyttäisi erityistä lahjakkuutta, joten esimerkiksi eritasoisille oppilasryhmille olisi

¹²¹ Toivio, "Käsitykseni oppikoulun uudistamisesta". *Oppikoululehti* 4/1966.

luonnollinen tarve. Tämä taas muodostuisi etenkin pienillä paikkakunnilla ongelmaksi, jos tasoryhmiä tai eritasoista opetusta ei saataisi järjestettyä. Oppilaiden valikoiminen eri tasoihin ryhmiin saman koulun sisällä tai kokonaan eri kouluihin, toisi Apajalahden mielestä ongelmaan ratkaisun.¹²²

Kouluohjelmakomitea oli antanut vuonna 1959 myönnytyksen opetuksen sisällölliselle eriyttämislle ja myös peruskoulukomitea jatkoi vuonna 1965 samalla linjalla. Näin yksityisille oppikouluille annettiin mahdollisuus toteuttaa oppikouluja, joissa noudatettiin joko linjajakoa tai tasoryhmitystä.¹²³ Tästä näkökulmasta katsottuna on ymmärrettävää, että *Oppikoululehdessä* esitettiin useita kannanottoja eriyttämisen puolesta eikä kokonaisvaltaista koulujärjestelmän uudistamista pidetty toimivana vaihtoehtona.

Rehtori Apajalahti jatkoi *Oppikoululehden* seuraavassa numerossa eriyttämisestä ja oppilasvalinnasta:

Oppilasvalinnan välttämättömyys perustuu samaan oivallukseen kuin opetuksen eriytyminenkin: oppilas oppii ja muutenkin kehittyy parhaiten, jos hänen suoritettavakseen annetaan tehtäviä, joista hän pystyy selviytymään, mutta jotka myös vaativat häneltä kohtuullista ponnistusta. Sen vuoksi oppilasvalinta on tarpeen juuri oppilaiden vuoksi. Sitä ei tule käsittää valintavapauden rajoittamiseksi vaan auttamiseksi oikeaan valintaan.

Apajalahti painotti kirjoituksessaan myös, että oppilasvalinnassa olisi otettava huomioon myös se, että oppilas saattaisi kehittyä tai epäonnistua opinnoissaan, joten valintoja täytyisi olla tulevassa koulussa mahdollista muuttaa oppilaan kykyjen mukaan. Oppilasvalinnalle Apajalahti tarjosi nykyisen tutkintoon tai kokeeseen perustuvan valinnan sijaan aikaisemman koulumenestyksen kautta tehtävää valintaa.¹²⁴

Samaan aikaan *Opettajain lehdessä* julkaistiin Paavo Ruuhijärven kirjoitus, joka oli lähes täysin eri linjoilla kuin *Oppikoululehden* kirjoitukset. Ruuhijärvi painotti, että

¹²² Apajalahti, "Opetuksen eriytymisestä. Koulunuudistustoimikunnan tiedonannan arviointia". *Oppikoululehti* 8/1966.

¹²³ Ahonen 2003, 124.

¹²⁴ Apajalahti, "Oppilasvalinnasta". *Oppikoululehti* 9/1966.

yleissivistys, jolla tarjottaisiin jokaiselle yksilölle perustaitojen lisäksi myös valmiutta käyttää näitä taitoja muuttuvassa maailmassa, olisi uuden koulujärjestyksen tärkein tavoite. Kirjoituksessa todettiin, että koulujärjestelmä kaipasi kokonaisvaltaista uudistusta, jossa oppikoulun keskikoulu ja kansalaiskoulu yhdistettäisiin. Molemmista koulumuodoista uuteen järjestelmään tulisi ottaa parhaat puolet, jotta saataisiin aikaan pedagogisesti ja tehokkaasti toimiva uusi yläaste:

Se on yleinen ja yhtäläinen, niin kuin äänioikeutemme. Se myös voi ottaa parhaiten huomioon yksilön kykyrakenteen, kun se ei ole yksipuolisesti teoreettinen niin kuin nykyinen oppikoulu tai käytännöllinen, niin kuin kansalaiskoulu.¹²⁵

Opettajain lehdessä ilmestyi vuoden 1967 syys-lokakuussa differentiaatiota käsittelevä kolmiosainen artikkeli, jonka oli kirjoittanut dosentti Veli Nurmi.¹²⁶ Kirjoituksessa Nurmi perusteli peruskoulun yhtenäistä opetusta sillä, että peruskoulu tasoittaisi eriarvoisuutta oppilaiden kesken, kun kaikki kävisivät yhteneväistä opetusta vanhempaan ikään asti (esimerkiksi peruskoulun yhdeksän vuotta). Nurmen mukaan toki luonnollista eriytymistä tapahtuisi, mutta entistä vähemmän, kun opetus olisi vanhempaan ikään asti kaikille samaa.

Tuntematta yksityiskohtaisesti kaikkia yhdysvaikutuksia voitaneen päätellä, että erojen syntyminen hidastuu, kun kaikkia pyritään kasvattamaan ja opettamaan mahdollisimman kauan samalla tavalla. Synnynnäiset luontumukset ja kypsymisen eriaikaisuus aiheuttavat kuitenkin sen, että eroja tulee yhä edelleenkin muodostumaan henkilöiden välille. Mutta nämä erot eivät demokraattisessa yhteisössä merkitse kuitenkaan enää eriarvoisuutta, vaan yhteisöelämän moninaisuutta ja rikkautta.¹²⁷

¹²⁵ Ruuhijärvi, "Tulevaisuuden koulu on yleissivistävä koulu". OL 37/1966 10.9.1966.

¹²⁶ Nurmi, "Differentiaatio". OL 39–41/1967 30.9.1967, 7.10.1967, 14.10.1967.

¹²⁷ Nurmi, "Differentiaatio". OL 40/1967 7.10.1967.

1960-luvulla oli tehty paljon tieteellistä tutkimusta kotitaustan vaikutuksesta kouluvalintoihin. Näissä tutkimuksissa oli selvinnyt, että eriyttämisen ajankohdalla oli merkitystä oppilaiden koulusuorituksiin ja sosiaalisiin eroihin.¹²⁸

Nurmi kritisoi artikkelissaan tuon aikaista koulujärjestelmää, jossa differentiaatiota tapahtui kansalaiskoulun ja keskikoulun jakaessa oppilaita hyvin varhaisessa vaiheessa. Nurmen mukaan tämä jako kahteen eri tiehen tarkoitti toisille ”kuivaa leipää” ja toisille ”piparkakkuja”. Lisäksi kritiikkiä saivat myös sukupuolittain jaetut oppivelvollisuuskoulujen luokat ja poika- ja tyttölyseot. Tietynlaista eriyttämistä peruskoulussa voisi Nurmen mukaan kuitenkin olla. Esimerkiksi vapaaehtoiset harrastuskerhot ja luokan sisällä tapahtuva eriyttäminen esimerkiksi lisä- tai aputehtävien kautta, voisi tuoda opetukseen vaadittua eriyttämistä.¹²⁹

Nurmen kolmiosainen artikkeli oli hyvin kirjoitettu ja siinä käytettiin esimerkiksi paljon kasvatustieteellistä ja psykologista tutkimusta perustelemaan kirjoittajan näkemyksiä. Huomionarvoista on, että *Opettajain lehti* julkaisi pitkän artikkelin kokonaisuudessaan, joten oletettavaa on, että se heijasti lehden taustalla vaikuttavien tekijöiden näkemystä. *Opettajain lehden* mukaan eriyttämistä peruskoulussa esimerkiksi eri oppilinjoihin tai laitoksiin ei nähty tulevassa peruskoulussa tarpeellisena, vaan yhtenäinen opetus takaisi kaikille peruskoululaisille tasavertaisen mahdollisuuden oppia.

Oppikoululehden vuoden 1967 ensimmäisen numeron pääkirjoitus antoi Oppikoulunopettajain Keskusjärjestön yleiskokouksen julkilausuman koulunuudistuksesta. Lausuman mukaan koulunuudistus olisi välttämättömyys siten, että tavoitteena tulisi olla entistä yhteneväisempi, oppilaiden erilaisuuden perusteella tehokkaasti eriytyvä peruskoulu. Julkilausumassa nostettiin tärkeäksi, että kaikkien opintosuuntien täytyisi antaa valmiudet oppilaalle hänen edellytystensä mukaisiin jatko-opintoihin. Lisäksi julkilausumassa korostettiin vieraan kielen opintojen merkitystä ja niiden opiskelun aloitusta riittävän ajoissa.¹³⁰

¹²⁸ Okkonen 2017, 18.

¹²⁹ Nurmi, ”Differentiaatio”. OL 41/1967 14.10.1967

¹³⁰ PK, ”Julkilausuma. Oppikoulunopettajain Keskusjärjestön yleiskokous antoi seuraavan koulunuudistusta koskevan julkilausuman”. *Oppikoululehti* 1/1967.

Samassa lehdessä julkaistiin myös rehtorin ja Oppikoulunopettajain Keskusjärjestön puheenjohtajan Samuli Apajalahden puhe, joka jatkoi samalla linjalla kuin lehden muut kirjoitukset. Puheessaan Apajalahti piti tulevaa uudistusta erityisesti pedagogisena uudistuksena, joka voitaisiin toteuttaa nykyisen koulujärjestelmän puitteissa. Oppilaiden erilaisuus tulisi Apajalahden mukaan ottaa myös huomioon, kun haluttiin luoda tasa-arvoisempaa koulua.¹³¹ *Oppikoululehti* ja Oppikoulunopettajain Keskusjärjestö eivät kannattaneet oppilasvalikoinnin poistamista peruskouluun siirryttäessä. Pääsyttökinnolle voitaisi kehittää erilainen tapa, joka ei poissulkisi oppilaan mahdollisuutta päästä myöhemmin opiskelemaan vaativamman tason opintoja.¹³²

Oppikoululehden kirjoitukset kannattivat vuosina 1966–1967 linjausta, että koko koulujärjestelmää ei olisi tarpeellista muuttaa, vaan että kansakoulun ja oppikoulun sisällön, tavoitteiden ja suunnitelmien muuttaminen ja muokkaaminen ajan vaatimusten mukaiseksi olisi riittävää. Näin keski- ja kansalaiskoulua ei tarvitsisi yhdistää ja yksityisoppikoululaitos jäisi osaksi Suomen koulujärjestelmää.¹³³

Molemmissa lehdissä todettiin Suomen koulujärjestelmän kaipaavan uudistusta, että koulutuksen tasa-arvoa olisi mahdollista toteuttaa. Uudistuksen keinoista ja järjestelmästä ei kuitenkaan oltu lehdissä yksimielisiä. *Opettajain lehdessä* kansakouluväki näki, että yhtenäiskoulu, jossa kaikki ikäryhmien oppilaat kävisivät samanlaisen koulun, olisi avain tasa-arvoon. *Oppikoululehdessä* korostettiin, että tasa-arvoa tulisi ajatella myös erilaisten ja eri tasoisten oppilaiden näkökulmasta ja heille tulisi mahdollistaa eriytetty opiskelu, jossa otettaisiin huomioon oppilaskyvyn mukaiset tavoitteet.

¹³¹ Apajalahti, "Koulunuudistus on ensisijaisesti pedagoginen uudistus". *Oppikoululehti* 30.1.1967 1/1967.

¹³² Apajalahti, "Koulunuudistus on ensisijaisesti pedagoginen uudistus". *Oppikoululehti* 30.1.1967 1/1967.

¹³³ Kiuasmaa 1982, 456.

2. OPETTAJAT UUTEEN KOULUJÄRJESTELMÄÄN

Tämän luvun aiheena on kahden eri opettajakunnan sijoittuminen uuteen koulujärjestelmään. Tutkin ja vertailen opettajien ammattilehtien kirjoituksia, joissa käsiteltiin kansakoulunopettajien ja oppikoulunopettajien yhteiskunnallisen aseman muutosta sekä sitä, millaiset olivat kansakoulunopettajien ja oppikoulunopettajien koulutustaustat. Lisäksi tutkin, millä tavoin siirtyminen peruskouluun tulisi opettajilla tapahtumaan ja millaisia ongelmia tai haasteita siirtymä toisi mukanaan opettajistolle.

2.1. Kansankynttilät ja kasvattajasäätyläiset

Perinteisen 1800-luvun lopun kansakoulunopettajan ”tuli olla kynttilä, joka loi valoa pimeyteen.”¹³⁴ Opettajan tehtävänä oli sivistää syviä kansanrivejä ja kasvattaa lapsista kuuliaisiksi kansalaisia. Kansakoulunopettajilta odotettiin esikuvallista käytöstä ja heidän tuli myös itse olla mallikansalaisia. Opettajiin liitettyjä hyveitä olivat esimerkiksi ahkeruus, hurskaus, uskollisuus, nöyryys ja nuhteettomuus. Vaikka kansakoulunopettajiksi hakevilta vaadittiin pääsytkinnossa taitoja eri oppiaineissa, soveltuvuuden merkitys oli korkeampi kuin tietojen.¹³⁵ Tämä perustui cygnaeuslaiseen ajatukseen¹³⁶ koulun kasvattavasta merkityksestä.¹³⁷ Opettajantyö oli Cygnaeuksen mukaan enemmän kutsumus kuin ammatti ja edellytti opettajan rakkautta kansaan ja suureen isänmaalliseen työhön, kansan kasvattamiseen.¹³⁸

Mallikansalaisuuden ja roolimallin ihanne oli voimissaan vielä 1950-luvulle tultaessa, mutta maallistuminen, kaupungistuminen ja yhteiskunnan muutos muuttivat myös opettajille asetettuja vaatimuksia, vaikka mallikelpoisuuden vaatimukset virallisesti

¹³⁴ Rantala 2011a, 267.

¹³⁵ Rantala 2011a, 279. Ks. myös Rantala 2005, 213.

¹³⁶ Cygnaeus perusti vuonna 1863 Jyväskylän opettajainseminaarin, jossa korostettiin pedagogisten aineiden ja ruumiinkulttuurin merkitystä. Rantala 2011a, 275. Cygnaeuksen mukaan kansaa pitäisi sivistää siveelliseen, lakiin pohjautuvaan vapauteen, tieteelliseen valistukseen ja taidolliseen teollisuuteen. Jokaisella tulisi siis olla kyky ja mahdollisuus hankkia pätevää tietoa, jonka avulla pystyi toteuttamaan itseään osana yhteiskuntaa. Syväoja 2004, 47.

¹³⁷ Rantala 2011a, 275.

¹³⁸ Luukkanen 2000, Uno Cygnaeus.

poistuivatkin viranomaisteksteistä vasta 1990-luvulla.¹³⁹ Vuoteen 1958 kansakoulun opettajilta vaadittiin myös ruumiillista virheettömyyttä, joka tarkoitti käytännössä myöhemmin vuosina sitä, että opettajan tuli käyttäytyä aina esimerkillisesti ja esimerkiksi kristillisiä arvoja noudattaen.¹⁴⁰ Tarkastelemani ajanjakson aikana kansakoulunopettajien rooli ja ammatinkuva olivat muutoksessa yhdessä koulu-uudistusten kanssa. Osa kansakoulunopettajiin liitetystä odotuksista oli yhä voimissaan, vaikka ne eivät enää virallisia vaatimuksia olleetkaan 1960-luvun puolivälissä.

Kansakoulunopettajien sosiaalinen tausta oli muuttunut 1800-luvun loppupuolelta tutkimalleni ajanjaksolle melko paljon. Miesopettajien taustat olivat kansakoulun alkuaikoina usein vaatimattomat. He olivat usein esimerkiksi maanviljelijäväestöstä ja päätyivät kansakoulunopettajiksi, koska vanhimman pojan periessä talon nuorempien täytyi löytää itselleen toimeentulo lapsuuden kodin ulkopuolelta. Naiskansakoulunopettajat olivat aluksi esimerkiksi sivistyneistön tyttäriä, jotka halusivat naimisiin menon sijasta elättää itsensä. Näille naisille kansakoulunopettajan toimi merkitsi säädyn alenemista, mutta vastaavasti se antoi mahdollisuuden toimia itsenäisesti, ilman miehistä holhousta. Nais- ja miesopettajien sosiaaliset taustat lähenivät toisiaan 1900-luvun aikana sitä mukaa, mitä pidemmälle vuosisataa mentiin. Toisen maailmansodan jälkeen opettajaseminaareissa opiskelevien taustat olivat lähes poikkeuksetta keskiluokkaisia tai porvarillisia.¹⁴¹

Opettajain lehdessä "Puheenjohtajan palstalla" Aimo Tammivuori¹⁴² kirjoitti vuoden syyskuussa 1970 opettajan kuvasta. Tammivuoren mukaan opettajan kuva oli muuttunut vuosikymmenten kuluessa. Vanhemmat opettajat näkivät tehtävänsä eräänlaisena kutsumuksena, joka velvoitti tunnollisen opetustyön lisäksi moninaiseen aatteelliseen toimintaan viran ulkopuolella ilman taloudellisen hyödyn tavoittelua. Kutsumus ei ollut Tammivuoren mukaan poistunut opettajuudesta, mutta sen nykyaikainen opettaja oli yhä enemmän ammattityöntekijä, joka ymmärsi, että hänen täytyisi saada työstään kunnollinen palkka ja turvallinen sosiaalinen asema, jotta voisi

¹³⁹ Rantala 2011a, 280.

¹⁴⁰ Syväoja 2004, 91.

¹⁴¹ Rantala 2011a, 268.

¹⁴² Toimi Suomen opettajain liiton puheenjohtajana ja myöhemmin Opetusalan ammattijärjestön OAJ:n ensimmäisenä puheenjohtajana.

tehdä työtään täysin sydämin. Opettajien ammatillisen järjestäytymisen Tammivuori näki edellytyksenä tähän.¹⁴³

Opettajille tarjottiin neuvoja kehittyä yhä ammattimaisempaan suuntaan ja selkeästi kirjoitusten kautta haluttiin tuoda esiin opettajien ammatillisen yhdistymisen merkitystä. Puheenjohtajan palstalla Tammivuori vastaili ajankohtaisiin lukijakuntaa askarruttaviin kysymyksiin ja toi esille Suomen opettajain liiton näkemyksiä esimerkiksi koulujärjestelmän uudistamisesta.

Kansakoulunopettaja oli ollut vielä 1940-luvun loppupuolella merkittävä tekijä toimipaikkakunnallaan ja erityisesti maalaiskylissä opettajan vaikutus ulottui laajalle. Opettajien tuli olla aktiivisesti mukana erilaisissa seuroissa ja yhdistyksissä. Järjestötoiminnan lisäksi opettajan oletettiin ottavan osaa monenlaiseen kulttuuritoimintaan ja esimerkiksi nuoriso- ja raittiustoiminnassa heillä oli merkittävä rooli. Maaseudulla ihmiset saattoivat turvautua kansakoulunopettajaan asioissa, jotka kaupunkiseuduilla kuuluivat aivan toisille ammattikunnille. Opettaja saattoi toimia jopa lakiasioiden, papin, lääkärin tai lainojen myöntämisen parissa oman työnsä ohessa. Uuden polven opettajat joutuivat jopa arvostelun kohteeksi, jos he eivät vanhan polven opettajien tavoin suoriutuneet tai osallistuneet tehtäviin, joita vanhemmat opettajat olivat tehneet vapaa-aikanaan.¹⁴⁴

Puheenjohtajan palstan mukaan opettajajärjestötyö oli erittäin tärkeää, työtä tukevaa ja toverillista toimintaa, jota harjoitettiin vapaaehtoisesti ja innolla. Vaikka kirjoituksessa todettiin, että vaikka kutsumusopettajat eivät olleet kadonneet, yhteiskunnan kehitys ja vaatimukset olivat muovanneet opettajuutta uudelleen. Uudenlaisesta opettajasta kirjoitus totesi:

Nykyajan kutsumusopettaja on edelleenkin lahjakas, hyvin koulutettu ja tehokas työntekijä, jonka kunnianhimon on kehittää itseään ammatissaan. Hän ottaa aktiivisesti ja ennakkoluulottomasti osaa yhteiskunta- ja kulttuurielämään sekä kasvattaa ja kehittää myös itseään ja tuo siten arvostusta koko ammattikunnalle. Koska nykyajan opettaja on

¹⁴³ Tammivuori, "Puheenjohtajan palsta: Järjestökoulutus ja opettajan kuva". OL 11.9.1970.

¹⁴⁴ Rantala 2011a, 280–281.

hyvä ammattityöntekijä, hän ymmärtää, että voidakseen täysin sydämin antautua työlleen, hänen on myös saatava siitä kunnollinen palkka ja turvallinen sosiaalinen asema.

Lisäksi puheenjohtajan palsta painotti, että sekä vanhan polven että uuden ajan opettajien taustalle tarvittiin järjestö, joka toisi opettajalle voimaa ja mahdollisuuksia toteuttaa ammatiaan ja saada se asema yhteiskunnassa, joka hänelle kuului.¹⁴⁵

Opettajain lehden kirjoituksissa Suomen Opettajan Liitto toi jäsenistölleen selvästi esille sen, että koska opettajan asema oli muutoksessa ja esimerkiksi silloisen ja tulevaisuuden opettajan tulisi olla hyvin perillä ansaitsemastaan asemasta yhteiskunnassa ja palkastaan, tulisi hänen kuulua opettajien järjestöön. Yksilö ei voinut vaikuttaa, mutta osana järjestöä myös yksittäiset opettajat voisivat vaikuttaa heitä koskevaan päätöksentekoon. Samassa kirjoituksessa korostettiin, että opettajien ammattijärjestöllä oli suuri merkitys peruskouluun siirryttäessä, sillä jokaisessa pienessäkin kunnassa ja piirissä tarvittiin opettajien edunvalvontaa. Kirjoituksessa korostettiin lisäksi yhä sitä, että opettajan olisi yhä tärkeää ottaa osaa kulttuurielämään ja yhteisönsä toimintaan. Näin ammatin arvostus saataisiin pysymään ennallaan tai kasvamaan.¹⁴⁶

Sen lisäksi, että *Opettajain lehdessä* korostettiin opettajien aktiivisen osallistumisen merkitystä järjestötoimintaan ja erilaisiin kulttuurillisiin ja yhteiskunnallisiin toimiin, opettajien tulisi suhtautua yhteiskunnan mukanaan tuomiin muutoksiin opettajuudessa positiivisesti, mutta kriittisesti. Esimerkiksi loppukesästä vuonna 1966 *Opettajain lehti* julkaisi henkilökuvan 60-vuotismerkkipäiväänsä juhlivasta pitkäaikaisesta opettajasta, koulunjohtajasta ja opettajajärjestöaktiivista Leila Vaherista. Kirjoituksessa Vaheri kuvaili opettajan tulevaisuuden näkymiä seuraavalla tavalla:

Meidän tärkein tehtävämme tällä hetkellä on olla luomassa uutta koulua, joka niveltyy kivuttomasti sekä työelämään että korkeampaan opiskeluun... Lisäksi meidän on uskallettava katsoa ennakkoluulottomasti tulevaisuuteen. Nyt ei saa pelätä muutoksia, sillä jos koulu jo tällä hetkellä

¹⁴⁵ Tammivuori, "Puheenjohtajan palsta: Järjestökoulutus ja opettajan kuva". OL 11.8.1970 37/1970.

¹⁴⁶ Tammivuori, "Puheenjohtajan palsta: Järjestökoulutus ja opettajan kuva". OL 11.9.1970 37/1970.

*on hiukan vanhanaikainen, kuinka vanhanaikainen se onkaan sitten, kun sen nykyiset kasvatit ovat työelämässä. Meidän olisi kyettävä näkemään ja tunnustamaan, että kehitys menee lujaa vauhtia eteenpäin.*¹⁴⁷

Opettajain lehdessä kirjoitettiin paljon siitä, että opettajien halu muuttua yhteiskunnan mukana oli erittäin tärkeää ja siihen kannustettiin. Kansakoululaitoksen 100-vuotisjuhlan yhteydessä lehdessä järjestettiin kirjoituskilpailu, ja Matti Rinne kokosi yhteenvetoa kilpailun sadosta vuoden 1966 kesäkuussa otsikolla ”Koulu ja opettaja muuttuvassa yhteiskunnassa”. Kirjoittajat olivat todenneet esimerkiksi, että opettajan kyky muuttua yhteiskunnan mukana oli myönteinen ilmiö, joka pakotti hänet irti kangistuneista kaavoista. Kuitenkaan opettaja ei saanut olla ”heiveröinen tuuliviiri”, vaan muutoksen tulisi olla harkittua. Opettajan tulisi olla ”hautaan asti koululainen, opiskeleva, tutkiva, etsivä ihminen”.¹⁴⁸ Opettajan piti olla kirjoitusten mukaan kriittinen muuttuja ja pyrkiä kohti tulevaisuutta.

Vuoden 1969 elokuussa *Opettajain lehti* kirjoitti laajasti Espoossa järjestetystä kansainvälisestä opettajien vuosikonferenssista¹⁴⁹, jossa yhtenä puhujana toimi filosofian maisteri Pertti Kansanen. Kansanen esitelmästä julkaistiin osio, jossa kuvailtiin karrikoidusti opettajan silloista roolia seuraavalla tavalla:

Hän ei tee mitään vaativia koulupoliittisia ratkaisuja, ei aseta opetuksen tavoitteita, ei laadi opetussuunnitelmia. Häntä hallitaan usein mielivaltaiselta tuntuvan jäykän hallinnollisen organisaation avulla. Hän toimii epämiellyttävissä, vanhentuneissa ja ahtaissa koulurakennuksissa. Hän on vanhojen hyvin arvojen ruumiillistuma, keskiluokan normien tukipylväs. Hän vastustaa kaikkea uutta ja erikoista, jota ei joku auktoriteetti ole hyväksi julistanut. Hän puhuu noin seitsemän kertaa enemmän kuin oppilaat. Hänen ainoat arvostelijansa ovat alaikäiset

¹⁴⁷ Virtasola, ”Koulun on pysyttävä yhteiskunnan kehityksen mukana”. OL 6.8.1966 32/1966.

¹⁴⁸ Rinne, ”Koulu ja opettaja muuttuvassa yhteiskunnassa”. OL 18.6.1966.

¹⁴⁹ Ensimmäisen asteen eli kansakoulunopettajain kansainvälinen opettajajärjestö International Federation of Teachers' Associations (IFTA) ja toisen asteen eli oppikoulunopettajain kansainvälinen järjestö (FIPESO) pitivät ensimmäisen kerran vuosikonferenssin Suomessa, Espoossa 23.–26.7.1969. Pääteemoina konferenssissa olivat esikoulukasvatus ja opettajien sosiaaliturva, jotka olivat kaikissa osallistujamaissa ajankohtaisia aiheita. ”Esikoulukasvatusta ja opettajien sosiaaliturvaa käsiteltiin IFTANn kongressissa Otaniemessä”. OL 15.8.1969.

*oppilaat, joiden silmissä hän saattaa olla joko vihollinen, paholainen, ilontappaja tai ystävä. Kaiken lisäksi opettajaan kohdistuu ankara yhdenmukaisuuden paine sekä yhteiskunnan että ammattikunnan taholta.*¹⁵⁰

Kansan kärjistetty kuvaus sen hetkisistä opettajista juonsi ajatuksesta, että opettajien koulutusjärjestelmä ei ollut antanut tilaa kehitykselle, vaan esimerkiksi koulutuksessa oli tyydytty minimitasoon. Kansanen painotti, että opettajankoulutuksen yhtenäistämällä olisi suuri merkitys, että opettajat pystyisivät olemaan yhä aktiivisempia toimijoita tehtävissään.¹⁵¹

Kansakoulunopettajien koulutustaso vastasi usein nykykoulutukseen verrattuna lukion oppimäärää ja vasta 1960-luvulta alkaen kansakoulunopettajille annettiin mahdollisuus erikoistua joihinkin tiettyihin aineisiin, esimerkiksi johonkin kieleen kuten englantiin tai ruotsiin.¹⁵² On siis ymmärrettävää, että Kansanen piti kansakoulunopettajien koulutustasoa ”minimitasona”. Vuoden 1958 kansakouluasetus toi myös opettajille velvollisuuden toimia opetussuunnitelman ja tiettyjen opetusmetodien mukaisesti. Aiemmin kansakoulunopettaja oli voinut vähäisen kontrollin vuoksi toteuttaa omaa opetussuunnitelmaansa, kunhan täytti tietyt oppivelvollisuuskoulun asettamat opetussuunnitelmien vaatimukset.¹⁵³ Myös tähän Kansanen viittasi kirjoituksessaan opettajan roolista koulupoliittisissa ratkaisuissa.

Oppikoulunopettajat olivat korkeammin koulutettuja kuin kansakoulunopettajat ja saivat myös parempaa palkkaa. He olivat yhteiskunnallisesti arvostettuja, mutta toisen maailmansodan jälkeen oppikoulujen opettajien yhteiskunnallinen asema ja arvostus oli kuitenkin alkanut laskea.¹⁵⁴ Oppikoulunopettajien ensisijaisena tehtävänä oli tiedollinen kasvatusta, eikä heiltä aluksi vaadittu pedagogista koulutusta. Oppikoulunopettajan virkaan pyrkivien tuli 1870-luvulta suorittaa myös kasvatustieteellisiä opintoja ja opetusharjoittelu. Oppikoulunopettajien tehtävänä ei ollut kasvattaa kansan syviä

¹⁵⁰ ”Muuttuvan yhteiskunnan vaikutus kouluun esillä 17. pohjoismaisella opettajakurssilla Otaniemessä”. OL 15.8.1969.

¹⁵¹ ”Muuttuvan yhteiskunnan vaikutus kouluun esillä 17. pohjoismaisella opettajakurssilla Otaniemessä”. OL 15.8.1969.

¹⁵² Syväoja 2004, 91.

¹⁵³ Syväoja 2004, 91.

¹⁵⁴ Rantala 2011b, 308.

rivejä, kuten kansakoulunopettajilla, vaan heidän tehtävänä oli siirtää jo olemassa olevaa tietoa oppikoulujen valikoiduille oppilaille.¹⁵⁵ Oppikoulunopettajat olivat omien aineidensa asiantuntijoita, ja usein kuten kansakoulunopettajatkin, kokivat opettajan ammatin kutsumuksena.¹⁵⁶

Vaikka sääty-yhteiskunta oli lakannut Suomessa virallisesti jo vuoden 1906 valtiopäiväjärjestyksessä, oli siitä jäänyt joitakin jäänteitä suomalaiseen yhteiskuntaan ja esimerkiksi koulumaailmaan.¹⁵⁷ Oppikoulunopettajat olivat 1900-luvun taitteessa taustoiltaan lähtöisin lähes aina säätyläisperheistä.¹⁵⁸ Oppikoulunopettajien tausta keskiluokkaistui 1930-luvulla, mutta taustaltaan työläisperheistä tulevia oppikoulunopettajia oli vain vajaa kuusi prosenttia oppikoulunopettajista. Työväestön heikko osuus oppikoulunopettajien määrässä johtui koulutuksen korkeista kustannuksista sekä työväestön oppikouluun liittämästä yläluokkaisesta leimasta. Oppikoulunopettajien taustat säilyivät samanlaisina 1960-luvulle asti. Oppikoulunopettajien ammatti myös naisistui voimakkaasti 1930-luvulta lähtien, ja etenkin toisen maailmansodan jälkeen naisopettajien määrä oli suuressa nousussa.¹⁵⁹

Oppikoulunopettajat olivat tavalliselle kansalle oppineita auktoriteetteja, joita ei esimerkiksi uskaltanut lähestyä samalla tavalla kuin kansakoulunopettajia. Vaikka itse ammatti keskiluokkaistui, oppikoulu pysyi ihmisten mielissä varsin yläluokkaisena toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan saakka. Kuten kansakoulunopettajat, myös oppikoulunopettajat olivat näkyviä hahmoja erilaisissa kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa yhdistyksissä ja toimissa.¹⁶⁰

Lehtori Olli Vuorinen kirjoitti *Oppikoululehdessä* vuoden 1967 lokakuussa kirjoituksen, jossa hän pohti oppikoulunopettajien osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan. Vuorinen totesi, että oppikoulunopettajien osallistuminen koulun ulkopuoliseen toimintaan oli vähäistä, mutta ei kuitenkaan muihin vastaavan koulutustason ammattiryhmään verrattuna ainakaan vähäisempää. Vuorinen vertasi

¹⁵⁵ Rantala 2012b, 304.

¹⁵⁶ Rantala 2012b, 310.

¹⁵⁷ Okkonen 2017, 11.

¹⁵⁸ Oppikoulunopettajat, joista enemmistö oli akateemisesti koulutettua, olivat arvostettua oppi- eli pappissäätystä. Jauhiainen & Rinne 2012, 106.

¹⁵⁹ Rantala 2012b, 308–309.

¹⁶⁰ Rantala 2012b, 308–309.

oppikoulunopettajia kansakoulunopettajiin, jotka olivat kunnostautuneet esimerkiksi nuoriso- ja urheilutoimintaan osallistumisella oppikoulunopettajien osallistumisen jäädessä vähäisemmäksi näillä sektoreilla. Tiettyjen oppikoulunopettajaryhmien, kuten musiikin-, liikunnan- ja kuvaamataidonopettajien osallistumista ei kuitenkaan voinut kiistää. Selitykseksi vähemmälle osallistumiselle Vuorinen tarjosi sitä, että kansakoulunopettajat olivat tietyllä tavalla ”koulutettuja” ohjaamaan nuorisoryhmiä ja saivat myös korvausta kerhotoiminnan ohjaamisesta työnsä ohella. Oppikoulunopettajat eivät korvausta saaneet.

Vuorisen mukaan syynä opettajien yhteiskunnallisen aktiivisuuden laskuun oli se, että osallistuminen erilaisiin yhdistyksiin ja toimintoihin saattaisi tietyissä olosuhteissa vaikuttaa pääammatin hoitoon. Vuorinen painotti, etteivät opettajat olleet yleisistä arveluista huolimatta loukkaantuneet yhteiskunnallisen asemansa laskusta ja sen takia jättäytyneet ulkopuolelle, vaan syyt olivat käytännöllisemmät. Lisäksi yhdistysten politisoituminen vaikutti siihen, että opettajat eivät kokeneet voivansa osallistua aiemmin poliittisesti neutraaleiksi nähtyihin toimiin, kuten erilaisiin harrastejärjestöihin.¹⁶¹

Oppikoulunopettajien persoonaan liitettiin usein auktoriteetin lisäksi ankuruus ja tietty pelottavuus. Oppikoulunopettajien auktoriteettiasema koki 1960-luvulla arvon alenemisen, kun Teiniliitto arvosteli julkisesti opettajien auktoriteettiasemaa ja sen mahdollista väärinkäyttöä. Asiasta seuranneen julkisen keskustelun seurauksena oppikoulunopettajat alettiin nähdä korkean auktoriteettiaseman sijaan yhä enemmän oppilaiden opastajina ja työtovereina. Osa oppikoulunopettajista piti muutosta tervetulleena ja osana yhä demokraattisempaa koulua.¹⁶²

Vaikka kansakoulunopettajia ja oppikoulunopettajia yhdisti samantapainen työ, eivät heidän keskinäiset suhteensa yleisesti olleet koskaan kovin läheiset. Tavatessaan eri kouluasteiden opettajat tervehtivät toisiaan kohteliaasti, mutta yleensä varsinaista kanssakäymistä oli vähän.¹⁶³ Opettajat elivät tietyllä tavalla ”kahden eri kerroksen

¹⁶¹ Vuorinen, ”Opettajat osallistujina ja vaikuttajina”. *Oppikoululehti* 23.10.1967 8/1967.

¹⁶² Rantala 2012b, 311.

¹⁶³ Ranne 2005, 123.

opettajaväkenä”.¹⁶⁴ Koulunuudistamisesta opettajakunnilla oli eriävät näkemykset. Kansakoulunopettajat olivat yhtenäiskoulun kannalla, oppikoulunopettajat taas rinnakkaiskoulun, ja tämä asetelma tulehdutti esimerkiksi opettajien ammattijärjestöjen välejä koulunuudistamisen aikana.¹⁶⁵

Peruskoulu-uudistuksen voimaan astuessa myös osa kansakoulunopettajista ja oppikoulunopettajista astui ensimmäistä kertaa yhteiseen kouluun. Vaikka peruskoulu erotettiin ala- ja yläasteeksi ja koulurakennukset saattoivat sijaita myös fyysisesti erillään, olivat opettajaryhmät nyt osana yhtenäistä peruskoulun opettajakuntaa. Lukioissa toimivat oppikoulunopettajat tosin jäivät vielä erilleen valikoidumman oppilasaineiden kanssa.¹⁶⁶

2.2. ”Puolisivistyneistä” korkeakoulupohjalle

*Koulutusyhteiskunnan tunnusomaisiin piirteisiin tulee kuulumaan opetustilojen, -välineiden ja -menetelmien sekä -tavoitteiden ennakkoluuloton kehittäminen. Siihen liittyy elimellisesti opettajakoulutuksen ajanmukaistaminen, opettajien jatkokoulutusmahdollisuuksien voimakas lisääminen sekä koulua palvelevan tutkimus- ja kokeilutoiminnan laajentaminen. Siihen kuuluu myös opettajan aseman ja työolojen parantaminen. Opetusta ei voida antaa tuloksellisesti ilman hyvän koulutuksen saaneita ja työhönsä innostuneita opettajia. Koulutusyhteiskunnassa opettajien ammattikunta tulee entistä tärkeämmäksi.*¹⁶⁷

Tämä toteamus *Opettajain lehden* pääkirjoituksessa vuoden 1966 ensimmäisessä numerossa kuvaa hyvin lehden kirjoituksissa esiintynyttä yleismielipidettä opettajien koulutusta kohtaan. Useiden kirjoitusten mukaan oli tärkeää saada opettajien koulutus

¹⁶⁴ Jauhiainen & Rinne 2012, 109.

¹⁶⁵ Jauhiainen & Rinne 2012, 111.

¹⁶⁶ Jauhiainen & Rinne 2012, 112–113.

¹⁶⁷ PK, ”Koulutusyhteiskunta ja opettaja”. OL 5.1.1966.

ajan vaatimusten mukaiseksi ja kehittää sitä kautta koululaitosta. Opettajia ja erityisesti opettajien koulutusta pitäisi kehittää vastaamaan uusia vaatimuksia.

Kansakoulunopettajien koulutuksellinen tausta 1960-luvulla perustui opettajainseminaareihin. Kansakoulunopettajaksi pyrkivän oli täytynyt suorittaa kansakoulun oppimäärä¹⁶⁸, ja useat olivat lisäksi suorittaneet ainakin keskikoulun ja osa myös ylioppilastutukinnon. Varsinainen seminaarikoulutus kesti kolmesta viiteen vuotta riippuen siitä, oliko opettajaksi haluava käynyt pelkän kansakoulun vai myös keskikoulun. Lisäksi kansakoulunopettajia oli koulutettu poikkeuskursseilla eli hospitanttikursseilla¹⁶⁹, joilla opettajaksi haluavat pystyivät suorittamaan vuodessa ”pikakurssin” kansakoulunopettajiksi. Jyväskylään perustettiin vuonna 1934 kasvatustieteellinen korkeakoulu, joka korvasi seminaarikoulutuksen ja teki siellä suoritettavasta opettajainkoulutuksesta ylioppilas pohjaisen. Myös Helsinkiin, Turkuun ja Ouluun perustettiin väliaikaiset opettajakorkeakoulut toisen maailmansodan jälkeen.¹⁷⁰

Kansakoulunopettajia toimi tutkiminani vuosina erilaisilla koulutustaustoilla. Nuoremmat opettajat olivat yhä useammin ylioppilaita, jotka olivat käyneet nelivuotisen seminaarikoulutuksen, jolla taattiin opettajalle tuorein ja kattavin koulutus kansakoulunopettajan tehtäviin. Samaan aikaan toimi myös kansakoulunopettajia, joiden koulutustausta oli jopa useita vuosia lyhyempi ja siten suppeampi. Vielä vuonna 1966 oli mahdollista aloittaa opettajakoulutus pelkällä kansakoulun oppipohjalla, jos oli suorittanut opettajaseminaarissa yhdestä kahteen vuoteen kestävän esikoulutuksen.¹⁷¹

Uudessa peruskoulussa opetuksen tulisi olla kaikille tasa-arvoista, joten myös opettajien koulutustason tulisi olla samanvertaista. On ilmeistä, että tällainen vaihtelevuus koulutustaustassa ja sen vaikutuksesta peruskoulun virkoja täytettäessä aiheutti huolta kansakoulun opettajistossa. Tämä huoli näkyi myös *Opettajain lehdessä* kirjoituksissa. Esimerkiksi Erkki O. Väisänen kirjoitti päätoimittaja Antti Henttoselle kirjeen, joka julkaistiin *Opettajain lehdessä* alkusyksystä vuonna 1966. Väisänen esitti huolensa siitä,

¹⁶⁸ Oppivelvollisuuslain säätämisen jälkeen viisi vuotta. Syväoja 2004, 86.

¹⁶⁹ Kansakoulukoulunopettajaksi saattoi valmistua poikkeuksellisesti vuodessa tai myöhemmin kahdessa, mikäli ylioppilastutkinto olisi jo suoritettuna. Syväoja 2004, 86.

¹⁷⁰ Syväoja 2004, 86. Ks. myös Rantala 2012, 269.

¹⁷¹ Pernaa 2007, 44–45.

että vanhat ”vuosikymmeniä liitossa uskollisina pysyneet” kansakoulunopettajat ja heidän hankkimansa pätevyudet sivuutettaisiin peruskouluun siirryttäessä. Väisänen ehdotti, että silloiset kansakoulunopettajat, jotka oli koulutettu sen hetken pätevyysvaatimusten mukaisesti, säilyttäisivät ainakin viidentoista vuoden ajan kelpoisuutensa peruskouluun siirryttäessä. Silloin olisi myös riittävästi aikaa valmistaa tarpeeksi peruskoulun opettajia. Kirjeensä hän päätti sanoin:

Katson, että SOL:n päätehtävä on opettajain eduista huolehtiminen. Uuden koulun suunnitteleminen on kouluviranomaisten tehtävä.¹⁷²

Henttonen vastasi lehdessä Väisäsen kirjeeseen. Hän yhtyi Väisäsen huoleen, mutta painotti myös, että peruskoulun toteutuminen ei saisi enää enempää viivästyä. Opettajatarpeesta Henttonen kirjoitti, että mikäli koulujärjestelmä pysyisi ennallaan, opettajatarve vähenisi kymmenessä vuodessa 2 000 opettajalla. Saman verran opettajia taas tarvittaisiin Henttonen mukaan sen hetkisestä määrästä lisää, mikäli peruskoulu saataisiin toteutettua.¹⁷³

Samalla Henttonen toi esille opettajien liikakoulutuksen ongelman. Kansakoulunopettajien tarve oli vaihdellut ennen 1960-lukua useaan otteeseen. Välillä opettajaseminaareihin ei ollut tarvittavaa pyrkijämäärää ja syntyi opettajapula, joka johtui osittain palkan pienuudesta suhteutettuna vaadittuun koulutukseen. Pula muuttui 1930-luvulla ylitarjonnaksi ja toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen kehittyi jälleen suuri tarve opettajille, sillä iso osa opettajista toimi sodan aikaisissa tehtävissä, kaatui tai invalidisoitui.¹⁷⁴ Sotavuosien jälkeinen syntyvyyden kasvu ja suuret ikäluokat olivat aiheuttaneet myös opettajien koulutukselle paineen, jonka vuoksi kansakoulunopettajia koulutettiin 1950–1960-luvuilla ennätysmääriä.¹⁷⁵

Henttonen painotti, että sillä hetkellä Suomen Opettajain Liiton tulisi hoitaa sekä kansakoulunopettajien sijoittumista että mahdollisen jatkokouluttamisen suunnittelun tarvetta, mutta samalla ottaa myös aktiivisesti osaa peruskoulun suunnitteluun. Aktiivinen rooli koulujärjestelmän suunnittelussa tulisi Henttonen mukaan takaamaan

¹⁷² Väisänen, ”Kirje Antti Henttoselle”. OL 13.8.1966 33/1966.

¹⁷³ Henttonen, ”Edellisen johdosta”. OL 13.8.1966 33/1966.

¹⁷⁴ Syväoja 2004, 95.

¹⁷⁵ Kansakoulunopettajien koulutus oli laajimmillaan 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin seminaareista ja opettajakorkeakouluista valmistui jopa 1000 opettajaa vuodessa. Jauhiainen & Rinne 2012, 121.

sen, että kaikki, niin sen hetkiset kuin tulevat opettajat olisivat tyytyväisiä uuteen peruskouluun ja heidän työpaikkoihinsa siellä. Lopuksi Henttonen totesi olevansa Väisäsen kanssa eri mieltä siitä, että Suomen Opettajain Liiton tehtävänä olisi pelkästään huolehtia opettajien eduista, vaan koulun kehittäminen kuului myös Liiton tehtäviin.¹⁷⁶

Opettajain lehti julkaisi sekä kansakoulun opettajakunnan huolestuneita kannanottoja ja kritiikkiä Suomen Opettajain Liiton toimintaa kohtaan että Suomen Opettajain Liiton näkemyksiä ja vastauksia jäsenistön huoliin. Kirjoituksessaan Henttonen ei ollut täysin yhtä mieltä Liitolle esitetystä kritiikistä, vaan halusi selkeyttää Liiton tarkoitusperiä ja toimintaa kansakoulunopettajien edunvalvojana ja koulujärjestelmän kehityksen aktiivisena toimijana.

Vaikka kansakoulunopettajan ammatti oli kulttuurisesti korvaamatonta, he eivät saaneet aina työstään arvostusta. Kansakoulunopettajat olivat jo valmiiksi vähemmän arvostetussa asemassa kuin oppikoulunopettajat. Oppikoulunopettajat nähtiin sivistyneinä ja korkeasti koulutettuina, kun taas kansakoulunopettajia pidettiin koulutuksensa perusteella ”puolisivistyneinä”.¹⁷⁷ Peruskoulu-uudistus oli omiaan tuomaan myös lisää epätasa-arvoa opettajakuntien välille, ja se loi epävarmuutta peruskoulun opettajien työllistymisestä ja sijoittumisesta uudessa koulujärjestelmässä.

Esimerkiksi *Opettajain lehden* pääkirjoitus ”Nykyisten opettajien asema uudessa koulussa” toi esille niitä ennakoasetelmia, joita kansakoulunopettajat kohtasivat sijoittumisessaan peruskouluun. Kirjoitus käsitteli Opettajain Liiton vaatimusta, jonka mukaan uudessa peruskoulukomitean mietinnössä olisi säilytettävä opettajien taloudellinen ja oikeudellinen asema. Erityisesti huolta aiheutti se, että opettajat ”jäättyisivät” silloisiin virkoihinsa eivätkä pystyisi kilpailemaan uusista opettajanviroista uuden opettajakoulutusjärjestelmän mukaisesti valmistuneiden opettajien kanssa.

Kuitenkin samassa kirjoituksessa haluttiin tuoda esille myös sitä, että tulevaisuudessa kansakoulunopettajien ja oppikoulunopettajien sekä heidän järjestöjensä tulisi tehdä yhteistyötä aiempaa enemmän, jotta opettajien oikeuksia ja etuja pystyttäisiin ajamaan yhä tehokkaammin.¹⁷⁸ Vaikka opettajakunnat olivat koulunuudistamisesta paljolti eri

¹⁷⁶ Henttonen, ”Edellisen johdosta”. OL 13.8.1966 33/1966.

¹⁷⁷ Niemi 2005, 170.

¹⁷⁸ PK, ”Nykyisten opettajien asema uudessa koulussa”. OL 5.2.1966.

mieltä, *Opettajain lehti* otti jo vuonna 1966 kantaa siihen, että ammattikuntien yhdyntymisellä saataisiin paremmat vaikutusmahdollisuudet opettajien asemaan.

Kansakoulunopettajia valmistavan seminaarilaitoksen alasajo alkoi tapahtua 1960-luvulta lähtien peruskoulu-uudistuksen aikana. Perinteisten seminaarilaitosten lakkauttaminen sekä kansakoulunopettajien koulutuksen yhtenäistäminen ja korottaminen korkeakoulutasoiseksi olivat tärkeitä keskustelunaiheita useissa peruskoulua ja opettajankoulutusta suunnittelevissa komiteoissa.¹⁷⁹ Tutkimallani ajanjaksolla myös *Opettajain lehdessä* otettiin kantaa näiden komiteoiden näkemyksiin.

Vuoden 1967 keväällä *Opettajain lehdessä* käsiteltiin Opettajainvalmistustoimikunnan mietintöä¹⁸⁰. Mietinnön mukaan opettajankoulutus oli yhtenäistettävä siten, että kaikkien peruskoulunopettajien akateemisen koulutuksen tulisi olla samalla tasolla ja siihen sisältyisi vähintään pohjatasolla ylioppilastutkinto tai vastaava ja vähintään alemman kandidaatin tutkinto tai sitä vastaava.¹⁸¹ Eli käytännössä tämä tarkoittaisi vähintään kolmen vuoden yliopisto-opintoja.

Lehdessä julkaistiin kritiikkiä Opettajainvalmistustoimikunnan mietintöä kohtaan. Erityisen huonona asiana kirjoituksessa pidettiin sitä, että toimikunta käsitteli ”yllättävän vähättelevästi” kansakoululaitoksen sen hetkistä opettajakuntaa. Kirjoituksessa oltiin tuhtuneita siitä, että silloiset kansakoulunopettajat nähtiin epäpätevinä. Lisäksi kirjoitus arvosteli opettajille suunniteltua jatko- ja lisäkoulutusta kaavamaiseksi.¹⁸²

Eero Toiviainen kirjoitti oman vastineensa mietintöön ja käsitteli samalla myös *Opettajain lehden* kritiikkiä mietintöä kohtaan. Toiviainen piti tärkeänä sitä, että lehti otti esille mietinnössä ilmenneen epäkohdan, jossa sen hetkisten opettajien pätevyys kyseenalaistettiin uusien opettajien koulutusvaatimusten kautta. Hän peräänkuulutti kirjoituksessaan sitä, että vaikka uusien opettajien koulutuksen uudistaminen oli hyvä asia, ei työssä olleilta opettajilta voisi edellyttää täysin samoja vaatimuksia.

¹⁷⁹ Jauhiainen & Rinne 2012, 121.

¹⁸⁰ Hallituksen esitys laiksi kansakoulunopettajaseminaareista annetun lain muuttamisesta. *Valtiopäivät* 1967, AK 43.

¹⁸¹ ”Opettajainvalmistus korkeakoulutasolle”. OL 22.4.1967. Ks. myös Jauhiainen & Rinne 2012, 121–122.

¹⁸² ”Opettajainvalmistus korkeakoulutasolle”. OL 22.4.1967.

*Ei ole heidän syytään, että opettajainvalmistus aikaisemmin on ollut toisin järjestetty kuin nyt suunniteltu, vaan heidän pätevyyttään tulevassa peruskoulussa on mitattava toisin perustein, ja tällöin on otettava huomioon myös virassa saatu kokemus.*¹⁸³

Toiviainen ehdotti kirjoituksessaan mallia, jolla voitaisi muuttaa kansakoulunopettajina pitkään toimineiden opettajien työkokemusta vastaamaan uutta opettajainkoulutusta ilman varsinaista lisäkoulutusta. Toiviainen ehdotti, että mikäli opettaja olisi toiminut virassaan viisi vuotta sen voisi laskea suoraan yhdeksi opiskeluvuodeksi. Peruskoulunopettajien valmistumisajaksi oli mietinnössä ehdotettu 15 vuotta¹⁸⁴, joten Toiviaisen mukaan esimerkiksi opettaja, joka olisi opiskellut aikoinaan 13 vuotta katsottaisiin päteväksi peruskoulunopettajaksi oltuaan virassa 10 vuotta.¹⁸⁵

Toiviainen myös peräänkuulutti kirjoituksessaan Suomen Opettajain Liiton merkitystä siinä, että kansakoulunopettajat saataisiin sijoitettua peruskouluun siirryttäessä sen hetkisiä tehtäviään vastaaviin virkoihin:

*Yksittäisen opettajahyttysen ääni ei kuulu kouluhallituksen taivaaseen asti. Sen vuoksi näyttääkin siltä, että liittomme on saamassa palkka-asioiden hoitamisen lisäksi toisen yhtä tärkeän tehtävän, nimittäin kaikkien opettajien (liittomme jäsenten) sijoittamisen oikeudenmukaiseen asemaan tulevan peruskoulun "asteikossa". Tällöin ei pidä unohtaa niitäkään, jotka vuosi tai vuosikymmeniä kestäneen kasvatus- ja opetustyönsä perusteella luulivat jo ansainneensa kannuksensa.*¹⁸⁶

Opettajain lehdessä julkaistiin lehden seuraavassa numerossa vastine opettajainvalmistustoimikunnan saamalle kritiikille. Kritiikkiin vastasi toimikunnan sihteeri ja koulutoimen johtaja Urho Somerkivi. Erityisesti Somerkivi vastasi

¹⁸³ Toiviainen, "Nykyisten kansakoulunopettajien asema on turvattava tulevassa peruskoulussa". OL 13.5.1967.

¹⁸⁴ Mietinnössä ehdotettu viidentoista vuoden koulutusvaatimus sisälsi peruskoulunopettajaksi haluavan opinnot aina kansakouluopinnoista kansakoulunopettajien seminaariopintoihin. Opintojen yhteenlaskettu vuosimäärä tulisi olla pätevyyden saamiseen vähintään 15 vuotta. Hallituksen esitys laiksi kansakoulunopettajaseminaareista annetun lain muuttamisesta. *Valtiopäivät* 1967, AK 43.

¹⁸⁵ Toiviainen, "Nykyisten kansakoulunopettajien asema on turvattava tulevassa peruskoulussa". OL 13.5.1967.

¹⁸⁶ Toiviainen, "Nykyisten kansakoulunopettajien asema on turvattava tulevassa peruskoulussa". OL 13.5.1967 20/1967.

kirjoituksessa esimerkiksi siihen kritiikkiin, että kansakoulunopettajia pidettiin epäpätevinä peruskoulun opettajiksi. Hän totesi, että peruskouluun siirryttäessä ja ennen kuin uudelleen järjestetty opettajainkoulutus tuottaisi tuloksia, tulisivat sen aikaisen koulutuksen saaneet opettajat opettamaan peruskoulussa, kansakoulunopettajat ala-asteella, kansalaiskoulun opettajat ja keskikoulunopettajat yläasteella.

Peruskouluun siirryttäessä opettajien sijoittaminen koulujärjestelmään voisi tapahtua Somerkiven mukaan kahdella eri tavalla. Ensimmäinen vaihtoehto olisi, että peruskoulussa voisi olla kahdenlaisia opettajanvirkoja, peruskoulunopettajan virkoja, joihin vaatimuksena olisi peruskoulunopettajan tutkinto ja kansakoulunopettajan sekä kansalaiskoulunopettajan virkoja, joihin työssä olevat opettajat voisi siirtää ilman lisäkoulutusta. Toinen vaihtoehto olisi, että peruskoulussa olisi vain yhdenlaisia virkoja, peruskoulunopettajan virkoja, joihin pätevyysvaatimuksena olisi joko peruskoulunopettajan pätevyys tai lisäkoulutus. Somerkivi piti yhtä opettajan virkaa kannattavampana vaihtoehtona, sillä siirtymismahdollisuus eri koulujen välillä olisi helpompaa ja peruskoulunopettajien valmistus ei tuottaisi kilpailua virkoihin vielä pitkään aikaan.¹⁸⁷

Toimitus oli lisännyt oman näkemyksensä aiheesta Somerkiven kirjoituksen jälkeen otsikolla: ”Edellisen johdosta”. Jälkikirjoituksessa todettiin, että vaikka työssä olevien opettajien olisi mahdollista voida opettaa tulevassa peruskoulussa ilman lisäkoulutusta, olivat Somerkiven kirjoituksessa tietyt sanavalinnat aiheuttaneet ”ikävähköä sivumakua” toimituksessa. Eryyisen harmillisena toimitus piti Somerkiven kirjoituksessa seuraavaa pätkää, jota siteerattiin toimituksen kirjoituksessa korostamalla ikäväksi koettuja kohtia:

On mahdollista joko järjestää siten, että he (nykyisen koulutuksen saaneet opettajat) saavat opettaa peruskoulussa nykyisen virkanimityksen varassa, tai julistaa heidän kelpoisiksi peruskoulunopettajan virkaan, jolloin he voisivat hakea virkoja muiltakin paikkakunnilta.

¹⁸⁷ Somerkivi, ”Kansakoulunopettajien sijoittuminen peruskouluun”. OL 20.5.1967 21/1967.

Toimituksen mukaan sen hetkisille opettajille olisi taattava oikeus heidän entisiin virkoihinsa ja lisäksi kelpoisuus hakea niitä vastaavia virkoja ilman ”julistuksia” ja ”armopaloja”.¹⁸⁸

Opettajain lehti julkaisi kritiikkiä opettajainvalmistustoimikunnan mietintöä kohtaan, joka koostui siitä, että sillä hetkellä kansakoulunopettajien viroissa toimivia opettajia vähäteltiin ja heidän koulutustaan pidettiin riittämättömänä peruskouluun siirryttäessä. Toisaalta lehti antoi myös puheenvuoron toimikunnalle selventää mietinnössä kritiikkiä herättäneitä kohtia. Somerkiven kirjoitus antoi vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia kansakoulunopettajien sijoittumisesta peruskoulujärjestelmässä. Toimitus julkaisi Somerkiven kirjoituksen, mutta otti silti kirjoituksen yhteydessä kärkkäästi kantaa toimikunnan näkemyksiin kansakoulunopettajien tulevaisuudesta peruskoulussa.

Kirjoitukset kansakoulunopettajien sijoittumisesta jatkuivat lehden useissa numeroissa vuosina 1967–1968, joten asiaa pidettiin *Opettajan lehdessä* todella tärkeänä. Pääkirjoitukset käsittelivät esimerkiksi kansakoulunopettajien työllistymistä ja erityisesti tuoreiden, sen hetken vaatimuksilla valmistuneiden ja virattomien opettajien asemaa. Ainoaksi nopeaksi ratkaisuksi tähän kriisitilanteeseen esitettiin luokkien oppilasmäärien alentamista. Näin myös saataisiin aikaan kauan odotettu pedagoginen uudistus, jota kouluihin kaivattiin.¹⁸⁹

Vuoden 1969 kesäkuussa saatiin *Opettajain lehden* pääkirjoituksen mukaisesti ”Pedagoginen voitto”, kun valtioneuvosto oli tehnyt päätöksen kansakoulun, oppikoulun ja tulevan peruskoulun opetusryhmien koosta, joka olisi maksimissaan asetuksen mukaan 32 oppilasta. Pääkirjoituksen mukaan oli pedagogisesti erityisen tärkeää, että tulevassa peruskoulussa, jossa koko ikäryhmä opiskelisi samoja asioita, ryhmän sisäinen eriyttäminen voisi tapahtua paremmin pienemmissä opetusryhmissä. Pääkirjoitus myös painotti asian olevan myönteinen myös opettajien työllisyystilanteen kannalta, kun opettajien määrä näin myös kasvaisi jonkun verran.¹⁹⁰

Opettajain lehdessä julkaistiin alkuvuodesta 1970 pääkirjoitus otsikolla ”Heitä on nyt autettava”. Pääkirjoitus käsitteli sitä, että vaikka edellisen vuoden joulukuussa julkaistu

¹⁸⁸ Toimitus, ”Edellisen johdosta”. OL 20.5.1967 217/1967.

¹⁸⁹ PK, ”Vakava tilanne”. OL 10.2.1968 6/1968. Ks. myös OL 19.10.1968 42/1968.

¹⁹⁰ PK, ”Pedagoginen voitto”. OL 13.6.1969 24/1969.

peruskouluasetusehdotus takasi kansakoulunopettajille heidän olemassa olevilla tutkinnoillansa kelpoisuuden sen hetkisiä virkoja vastaaviin virkoihin peruskoulussa, osa sen hetken opettajista jäisi kuitenkin vaille varmuutta työllistymisestä peruskouluun siirryttäessä. Pääkirjoituksen mukaan opettajat, joilla ei ollut pysyvää virkaa, jäisivät siirtymäsäännöksen ulkopuolelle. Lehden mukaan kansakoululaitoksen piirissä tällaisia opettajia olisi lähes viisituhatta. Heillä olisi mahdollisuus hakea myös peruskoulun virkoja, mutta vain harvat tulisivat noita virkoja saamaan, sillä uuden opettajankoulutuksen käyneet tulisivat pian täyttämään ”pätevämpinä” nuo virat. Virattomilla opettajilla ei myöskään olisi taloudellista tukea jatkokouluttautumiseen, kuten virassa olevilla opettajilla oli.

Pääkirjoituksen mukaan Suomen Opettajain Liitto oli alkanut jo tehdä työtä tämän epäkohdan korjaamiseksi. Esimerkiksi opettajien liiallista valmistamista oli jo supistettu, virkojen lakkauttamista oli hidastettu, jatkokoulutuspaikkoja oli lisätty sekä sosiaaliturvaan liittyviä korjauksia oli myös saatu aikaiseksi. Pääkirjoitus kuitenkin painotti, että paljon työtä olisi vielä edessä, jotta virattomien opettajien oikeudet saataisiin yhtäläisiksi virallisten kanssa. Väliaikaisia, sekä sijais- ja tuntiopettajia tuli tukea heidän opiskeluissaan ja heidän sosiaaliturvaansa ja lomakorvauksia täytyisi parantaa.¹⁹¹

Suomen Opettajain Liitto lupasi taistella myös virattomien opettajien oikeuksista ja työllistymismahdollisuuksista tulevan peruskoulun kynnyksellä. Lukijoille haluttiin viestittää, että työtä jäsenistön eteen oli tehty ja tehtäisiin jatkossa ja että kaikille kansakoulunopettajille, niin virassa oleville kuin virattomille, siirtymä peruskouluun takaisi työpaikan säilymisen. Virattomien opettajien tilanne oli kuitenkin ongelmallinen, sillä kuten *Opettajain lehdessä* pääkirjoituksessa todettiin, he eivät olleet virassa olevien opettajien kanssa samassa asemassa. Virattomien opettajien tilanne oli yhtä hankala myös oppikoulunopettajilla.

Kansakoulunopettajien asemaa peruskouluun siirryttäessä käsiteltiin *Opettajain lehdessä* kirjoituksissa paljon. Opettajina toimivien moninaiset koulutustaustat herättivät huolta, ja Suomen Opettajain Liitto pyrki vastaamaan kansakoulunopettajien huoleen ja

¹⁹¹ PK, ”Heitä on nyt autettava”. OL 13.2.1970 7/1970.

tiedonhaluun omasta tilanteestaan *Opettajain lehtien* kirjoituksissa. Suomen Opettajain Liitolle esitettiin myös kritiikkiä siitä, että Liitto keskittyi enemmän koulunuudistamiseen kuin valvomaan jäsenistönsä etua suuressa muutoksessa. Kritiikkiä julkaistiin lehdessä, ja siihen myös vastattiin ja vakuuteltiin sitä, että kansakoulunopettajat tulisivat sijoittumaan peruskouluun, jos ja kun vaaditut opettajien jatkokoulutuskriteerit täytyisivät.

2.3. Akateemisen koulutuksen korostamista ja huolta virattomista

Oppikoulunopettajien koulutus säilyi 1800-luvulta 1950-luvulle pääsääntöisesti muuttumattomana yliopistopohjaisena koulutuksena, johon sisältyi opetusharjoittelu eli auskultointi. Alun perin oppikoulunopettajien tehtävänä oli ensisijaisesti tiedollinen kasvatus ja opettajien koulutus painottui yleisen pedagogiikan sijasta yksittäisiin oppiaineisiin.¹⁹² Mikael Soinisen¹⁹³ johdolla oppikoulunopettajien koulutus muuttui kuitenkin 1910–1920 -lukujen aikana siten, että opettajakandidaattien oli opetusharjoitteluun tullessaan tunnettava kasvatus- ja opetusopin perusteet ja niitä oli myös opiskeltava auskultoinnin yhteydessä.¹⁹⁴ Oppikoulunopettajaksi valmistunut oli siis käynyt yliopisto-opinnot ainakin kandidaatiksi asti jossain tietyssä aineessa, ja samalla tai myöhemmin hän suoritti kasvatusopillisen tutkinnon ja lisäksi kävi vuoden mittaisen opetusharjoittelun valtiollisessa normaalikoulussa.¹⁹⁵

Auskultointi tarkoitti 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkupuolella käytännössä pääasiallisesti kuuntelua ja tuntien seuraamista. Auskultoiija itse pääsi harvoin opettamaan. Harjoitustuntien määrät vaihtelivat aineittain, ja auskultoitavan aineen yliopettajalla oli suuri vapaus harjoittelun suunnittelussa ja toteuttamisessa. Näin ollen myös auskultoinnin sisältö vaihteli paljon. Auskultoiija antoi opetusharjoittelun aikana näyttötunteja, joiden perusteella hänen opetusharjoittelunsa arvosteltiin. Virkoja

¹⁹² Rantala 2011b, 304.

¹⁹³ Mikael Soininen (1860–1924) oli suomalainen koulunuudistaja ja keskeinen toimija vuoden 1921 Oppivelvollisuuslain taustalla. Hän toimi muun muassa kasvatusopin professorina ja opetusministerinä. Autio 1998, Mikael Soininen.

¹⁹⁴ Rantala 2011b, 304.

¹⁹⁵ Kiuasmaa 1982, 156.

haettaessa akateemista tietoa ja arvosanoja arvostettiin enemmän kuin opetusharjoittelua.¹⁹⁶

Keskustelu oppikoulunopettajien pedagogisen valmiuden tehostamisesta alkoi 1930-luvulla. Oppilaaseen keskittyvä ja aktivoiva opetus oli nousussa, ja oppikoulunopettajien koulutuksen tulisi vastata tuohon kysyntään. Sota keskeytti uudistustoimet, ja uusi opetusharjoitteluasetus saatiin aikaan vuoden 1955 kesäkuussa. Asetus monipuolisti opetusharjoittelua ja siihen tuli sisältyä opetuksen seuraamista, opettamista, osallistumista toimeenpantuihin arviointeihin ja konferensseihin, oppilaiden tarkkailua ja valvontaa sekä ohjausta ja tutustumista koulun toimintaan.¹⁹⁷ Auskultointi muuttui yhä osallistavammaksi ja ammatillisemmaksi työharjoitteluksi, jossa ohjaava opettaja ja opetusharjoittelija tekivät yhä enemmän yhteistyötä entisen seuraamiseen ja kuuntelemiseen pohjautuvan auskultaation sijasta.¹⁹⁸

Oppikoululehden vuoden 1966 toisessa numerossa kirjoitettiin peruskoulu-uudistuksen luokanopettajajärjestelmästä¹⁹⁹ kirjoitus, jossa kritisoitiin uuden opettajajärjestelmän tuovan mukanaan opetuksen tason laskua. Peruskoulussa kuuden ensimmäisen kouluvuoden aikana opettajana toimisi ainoastaan luokanopettaja, joka opettaisi koko ryhmälle kaikkia oppiaineita, ja lehden mukaan myös yläasteella yhtä ainetta opettavat varsinaiset aineenopettajat²⁰⁰ toimisivat vain erityistapauksissa. Tämä merkitsisi kirjoituksen mukaan suurta tason laskua, sillä luokanopettajien olisi ”yleensä mahdoton hallita monia eri aineita siinä määrin kuin opetus viidennestä kouluvuodesta ylöspäin vaatii”.²⁰¹

Seuraavassa numerossa jatkettiin samasta aiheesta, mutta laajemmin. Aineenopettajajärjestöjen edustajisto oli asettanut toimikunnan pohtimaan uuden koulujärjestelmän muutoksia aineenopettajien ja opettajiksi haluavien asemassa.

¹⁹⁶ Kiuasmaa 1982, 159–160. Ks. myös Rantala 2011b, 306.

¹⁹⁷ Kiuasmaa 1982, 375–376.

¹⁹⁸ Kiuasmaa 1982, 377.

¹⁹⁹ Molemmissa lehdissä käytettiin sekä termiä ”luokkaopettaja” että ”luokanopettaja”. Käytän tässä tutkielmassani nykyään vakiintunutta käsitettä luokanopettaja, mutta lainauksissa toistakin versiota esiintyy. Nämä tarkoittavat kuitenkin samaa peruskoulun luokanopettajaa, joita toimii luokilla 1–6.

²⁰⁰ Aineenopettajista käytettiin lehdissä myös termiä ”aineopettaja”, mutta käytän tässä tutkielmassani nykyään vakiintunutta termiä ”aineenopettaja”. Lainauksissa ”aineopettaja” tarkoittaa siis samaa kuin aineenopettaja, joita toimii peruskoulun luokkien 7–9 opettajina.

²⁰¹ ”Luokkaopettajajärjestelmä merkitsee tason laskua”. *Oppikoululehti* 2/1966.

Oppikoululehden kirjoituksen mukaan toimikunnassa huolta herätti se, että aineenopettajien tuntimäärät pienenisivät merkittävästi uudessa peruskoulujärjestelmässä, kun heidän opetustuntejaan siirtyisi yhtenäiseen peruskouluun siirryttäessä luokanopettajien opetettavaksi. Toisaalta aineenopettajien mahdollisuutta lisätä opetustuntimääräänsä opettamalla ”vieraita” aineita tai lisäämällä opetettavien aineidensa määrää jatkokoulutuksella pidettiin kohtuuttomana ja kalliina vaihtoehtona.²⁰²

Luokanopettajien epäpätevyyttä hoitaa opetusta tuotiin tässäkin kirjoituksessa ilmi: ”Peruskoulun ala-asteella on kuitenkin tarkoitus opettaa aineita, joita nykyinen luokkaopettaja ei pysty opettamaan ilman lisävalmennusta”. Erityisesti kansakoulunopettajille asetettuja vaatimuksia vieraiden kielten opetuksessa pidettiin vähäisinä. Toisaalta aineenopettajien ammatillista pätevyyttä lehdessä korostettiin:

Kun aineopettajien pedagogiseen valmennukseen kuuluu yliopistollinen tutkinto ja vuoden kestävä tehokas opetusharjoittelu esivalmennuksineen, voidaan perustellusti väittää hyvän aineopettajan vaikutuksen olevan erittäin tehokas. Koska aineopettajia on luokalla useita, ei heikonkaan opettajan vaikutus ole silloin yhtä suuri kuin huonon luokkaopettajan.²⁰³

Oppikoululehden kirjoituksissa luokanopettajien koulutustaustaa vähäteltiin ja samalla korostettiin aineenopettajien yliopistollisen koulutuksen tuomaa pätevyyttä.

Oppikoulunopettajien koulutustausta ei kuitenkaan aina vastannut sitä, mitä sen olisi pitänyt olla. Valtion ja yksityisten oppikoulujen vaatimus opettajan virkaan oli, että opettaja oli suorittanut vähintään filosofian kandidaatin tutkinnon, auskultoinut ja suorittanut siihen liittyvät kasvatustieteen opinnot.²⁰⁴ Erityisesti yksityisoppikouluissa työskenteli enemmän epäpäteviä opettajia. Opettajia saatettiin palkata niin sanotuiksi tuntiopettajiksi, joilla ei ollut vakinaista virkaa. Tuntiopettajat saattoivat olla esimerkiksi ilman pedagogista pätevyyttä olleita liseniaatteja tai tohtoreita, joita palkattiin opettamaan lukuaineita. Toisaalta jopa taiteilijoita palkattiin opettamaan taideaineita kuten kuvaamataittoa. Esimerkiksi 1950-luvulla Suomessa oli kymmeniä

²⁰² ”Aineopettajien valmistus säilytettävä yliopistossa”. *Oppikoululehti* 3/1966.

²⁰³ ”Aineopettajien valmistus säilytettävä yliopistossa”. *Oppikoululehti* 3/1966.

²⁰⁴ Rantala 2011b, 306–307.

yksityisoppikouluja, joissa ei ollut yhtään opettajan viran vaatimuksia täyttävää opettajaa.²⁰⁵

Pedagogiikkaan ei kiinnitetty suurta huomiota, ja opettajien pätevyys määräytyi enemmän heidän aineosaamisellaan kuin opetustaidoillaan. Suurin taustalla vaikuttava tekijä oli yksityisoppikoulujen tilanteessa raha. Epäpätevien opettajien ja tuntiopettajien palkat olivat luonnollisesti alhaisempia kuin virkakelpoisten opettajien, ja epäpätevistä opettajista oli myös helpompi päästä eroon taloudellisen tilanteen niin vaatiessa.²⁰⁶ *Oppikoululehdessä* ei siis oltu täysin rehellisiä, kun oppikoulunopettajien pätevyyttä korostettiin kansakoulunopettajien kustannuksella.

Vuoden 1967 viidennessä numerossa *Oppikoululehti* julkaisi peruskoulun opettajainvalmistustoimikunnan mietinnön sisältöä otsikolla ”Kaikkien opettajien koulutus yliopisto tai korkeakoulutasolle”. Mietintö sisälsi esimerkiksi esityksen, että opettajakoulutus porrastettaisiin kaksitasoiseksi. Ensimmäisellä tasolla olisivat lastentarhan ja peruskoulun kaikki opettajat ja toisella lukioasteen opettajat. *Oppikoululehden* kirjoituksessa arvioitiin, että opettajainvalmistustoimikunta oli asettanut peruskoulunopettajien valmistusperiaatteet hyvin lähelle sen hetkisten oppikoulunopettajien valmistuksen vaatimuksia.²⁰⁷

Seuraavassa numerossa Oppikoulunopettajien Keskusjärjestö otti kantaa edellisessä numerossa julkaistuun opettajainvalmistustoimikunnan mietintöön. Pääsääntöisesti mietinnön kanssa oltiin samaa mieltä siitä, että opettajien koulutusta olisi uudistettava. Esimerkiksi opettajien pohjakoulutuksen tulisi olla vähintään lukioasteinen ja kielitaidon vuoksi myös ylioppilastutkinto tulisi olla suoritettuna. Kritiikkiä sai jälleen se, että luokanopettajat tulisivat opettamaan koko ala-asteen ajan ja myös yläasteella luokkaa opettaisi osittain yksi pääopettaja.²⁰⁸

Sen sijaan Keskusjärjestö kannatti sitä, että opettajien koulutus tulisi olla eri opetustasoille suunnattua. Keskusjärjestön mukaan olisi tarpeellista valmistaa erikseen opettajia lastentarhan ja peruskoulun alemmille luokille ja peruskoulun keskiluokille,

²⁰⁵ Rantala 2011b, 307.

²⁰⁶ Rantala 2011b, 307.

²⁰⁷ ”Kaikkien opettajien koulutus yliopisto- tai korkeakoulutasolle”. *Oppikoululehti* 5/1967.

²⁰⁸ ”Oppikoulunopettajien kanta opettajanvalmistuksesta”. *Oppikoululehti* 6/1967.

näin opetuksen taso pystyttäisiin varmistamaan. Opettajan olisi mahdollista kouluttautua opettamaan myös korkeampaa astetta, ja hän voisi näin siirtyä eri asteiden välillä. Aineenopettajien koulutuksen olisi pysyttävä kuitenkin yhtenäisenä siten, että valmistuttuaan aineenopettaja voisi opettaa kaikissa oppilaitoksissa ja eri tasoisesti.²⁰⁹

Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön kanta opettajainvalmistustoimikunnan mietintöä kohtaan oli myös kuitenkin epäilevä ja jopa negatiivinen:

Toimikunta on lähtenyt täysin uusille urille halutessaan kokonaan lopettaa nykyisen kansakoulun- ja oppikoulunopettajien valmistuksen pyrkiessään luomaan tilalle täysin uudenlaisen järjestelmän. Kun tämä uusi järjestelmä on esitetty suppeasti ja ylimalkaisesti, eikä ehdotus ilmeisesti ole loppuun asti harkittu, OK katsoo, ettei se voi ottaa kantaa asiaan tässä vaiheessa ennen kuin perusteellisemmat esityksen tullaan tekemään.²¹⁰

Jälleen kerran *Oppikoululehdessä* esitetty kritiikki koulunuudistamisessa kohdistetaan siihen, että kokonaisvaltaista uudistusta ei pidetty tarpeellisena. Lisäksi toimikunnan esittämiä suunnitelmia ei pidetty tarpeeksi kattavina ja harkittuina.

Marraskuun lopussa vuonna 1970 *Oppikoululehden* pääkirjoitus otsikolla ”Peruskoulu tulee – Loppuuko leipä” otti kantaa oppikoulunopettajien tilanteeseen peruskouluun siirryttäessä. Peruskoulun tuntijako oli vahvistettu ja kirjoituksessa tuotiin ilmi opettajien huolta tuntimäärien riittävydestä ja virkojen syntymisestä kaikille nykyisille opettajille uuden tuntijaon puitteissa. Pääkirjoituksen mukaan valtion oppikoulujen opettajat ja kansakoulun vakinaiset opettajat olisivat parhaassa asemassa, sillä heillä oli turvanaan lakkautuspalkka, jos heidän virkaansa vastaavaa työtä ei löytyisi. Suuri osa opettajista oli pääkirjoituksen mukaan valtion ylimääräisiä lehtoreita ja tuntiopettajia sekä yksityiskoulujen opettajia, joilla ei ollut lain antamaa turvaa, mikäli heille ei löytynyt peruskoulusta heidän aiempaa työtään vastaavaa paikkaa. Koulujärjestelmä lain mukaan yksityisoppikoulujen vakinaiset rehtorit ja opettajat siirrettäisiin, mikäli mahdollista, kunnan koulun vastaavaan virkaan. Pääkirjoitus huomautti, että asia ei kuitenkaan ollut

²⁰⁹ ”Oppikoulunopettajien kanta opettajanvalmistuksesta”. *Oppikoululehti* 6/1967.

²¹⁰ ”Oppikoulunopettajien kanta opettajanvalmistuksesta”. *Oppikoululehti* 6/1967.

käsitelty, sillä oli mahdollista, että paikkoja ei löytyisi kaikille. Ylimääräisten lehtorien ja tuntiopettajien osalta ei ollut olemassa vastaavia säädöksiä.

Pääkirjotus muistutti myös, että *Oppikoululehdessä* oli aiemmin todettu, että vaikka koulua eikä opetusta järjestetä opettajien virkojen säilyttämiseksi, oli opettajilla kuitenkin oikeus odottaa, että heidän työpaikkansa ja toimeentulonsa olisivat turvattuja. Yhteiskunnalla olisi pääkirjoituksen mukaan ainakin moraalinen velvollisuus, vaikka lakisäateistä velvollisuutta kaikkien opettajien kohdalla ei olisikaan. Lopuksi todettiin, että Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön mukaan olisi välttämätöntä saada kaikki opettajat samaan asemaan peruskouluun siirtymisessä.²¹¹

Oppikoulunopettajista toimi 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa jopa yli 40 prosenttia tuntiopettajina ja yksityisoppikoulujen opettajia oli oppikoulun opettajiston kokonaismäärästä noin puolet.²¹² On ymmärrettävää, että Oppikoulunopettajien Keskusjärjestö otti *Oppikoululehden* pääkirjoituksessa kantaa erittäin suurta osaa oppikoulunopettajista koskevaan huoleen. Lukijoille haluttiin tällä välittää, että heidän huolensa oli kuultu ja siihen reagoitiin myös järjestötasolla. Tuntiopettajien tilanteeseen otettiin kantaa myös muissa *Oppikoululehden* pääkirjoituksissa. Esimerkiksi vuoden 1971 neljännen numeron pääkirjoitus otsikolla ”Järjestelmän uhrit” nosti esille tuntiopettajien erityisen heikon ja epävarman aseman peruskouluun siirryttäessä.²¹³

Kuten *Opettajain lehdessä* myös *Oppikoululehdessä* esitettiin huolta siitä, miten sen hetkiset opettajat tulisivat sijoittumaan uudessa koulujärjestelmässä. Erityisesti huolta herätti se, millä tavoin yksityisoppikoulujen rehtorit ja opettajat löytäisivät paikkansa tulevissa kunnan alaisissa peruskouluissa. Kirjoituksessa ”Nykyisten oppikoulunopettajien siirtyminen peruskouluun” pidettiin epäselvänä sitä, millaisia virkoja tulevassa peruskoulussa olisi tarjolla, eikä siirtymästä voitu olla millään tavoin turvallisilla mielillä.

Vaikka kirjoituksessa todettiin, että nykyisiä oppikoulunopettajia tuskin pyrittiin jättämään pois peruskoulusta, ei kuitenkaan voitu olla varmoja heidän asemastaan. Suurin ilmassa oleva kysymys oli kirjoituksen mukaan se, millaisia mahdollisuuksia sen

²¹¹ PK, ”Peruskoulu tulee – Loppuuko leipä”. *Oppikoululehti* 4/1970.

²¹² Kiuasmaa 1982, 397.

²¹³ PK, ”Järjestelmän uhrit”. *Oppikoululehti* 4/1971.

hetkisillä oppikoulunopettajilla tulisi olemaan saada koulutustaan, opettajakokemustaan ja sen hetkistä virkaansa tai työtänsä vastaava virka kunnan koululaitoksesta. Kirjoituksen mukaan myöskään aineenopettajien tarpeesta ei voitu olla varmoja, vaikka opettajainvalmistustoimikunta oli laskelmissaan todennut, että aineenopettajia tarvittaisiin suunnilleen sama määrä kuin sillä hetkellä.²¹⁴

Vuoden 1971 syksyllä *Oppikoululehden* pääkirjoituksessa ”Jarrulta kaasulle jos...” alettiin ottaa myönteisempää linjaa peruskoulua kohtaan. Myönteiselle suhtautumiselle oli kuitenkin selkeä ehto:

*Jos hallituksen esitykset turvaavat yhtä oikeudenmukaisesti opettajien aseman ja jos myös eduskunta suhtautuu myönteisesti opettajien aseman järjestämiseen, oppikoulunopettajien on syytä siirtää jalka jarrulta kaasulle, mitä peruskoulun toteuttamiseen tulee. Valitettavaa vain on, että tämä voi tapahtua vain näin myöhäisessä vaiheessa, sillä merkittävää peruskoulun vastustamista oppikoulunopettajapiireissä ei ole enää aikoihin esiintynyt.*²¹⁵

Pääkirjoitus, jonka oli allekirjoittanut päätoimittaja Jouni Tarjamo, otti *Oppikoululehden* ja sen taustajärjestön Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön äänenä ensimmäistä kertaa näin myönteisen kannan kokonaisvaltaista koulunuudistusta ja erityisesti peruskoulumuotoista uudistusta kohtaan tutkimallani aikavälillä. Opettajien aseman takaamista pidettiin kuitenkin yhä ehtona sille, että Oppikoulunopettajien Keskusjärjestö lähtisi peruskoulu-uudistusta täysin tukemaan.

Vain noin puoli vuotta myöhemmin *Oppikoululehden* pääkirjoitus ”Omiansahan valtio sortaa”, toi jälleen esille sen, että oppikoulunopettajien sijoittumisesta peruskouluun ei oltu tyytyväisiä. Tällä kertaa kritiikkiä esitettiin siitä, että kouluhallitus ei julkaisisi avoimeksi tulleita valtion oppikoulujen virkoja haettavaksi julkisesti. Pääkirjoitus syytti kouluhallitusta siitä, että se pimittäisi valtion oppikoulujen virkoja, joista tulisi peruskouluun siirryttäessä aineenopettajan virkoja siten, että valtiollisella puolella olevat opettajat voisivat siirtyä niihin suoraan. Näin niitä ei voisi hakea esimerkiksi

²¹⁴ ”Nykyisten oppikoulunopettajien siirtyminen peruskouluun”. *Oppikoululehti* 23.10.1967 8/1967.

²¹⁵ Tarjamo (PK), ”Jarrulta kaasulle jos...”. *Oppikoululehti* 8.9.1971 13/1971.

saman alueen yksityisoppikoulun opettaja, jonka työpaikka saatettaisiin lakkauttaa.²¹⁶ Myöhemmin samana vuonna lehden toimitus kävi esittämässä kysymyksiä kouluhallitukselle asiasta ja sai vakuutteluja siitä, että siirtymä toteutettaisiin ”opettajaystävällisesti”. Saaduista vastauksista toimitus totesi, että koulujen virkasioita hoitava ylitarkastaja vastasi esitettyihin kysymyksiin ”auliisti ja vilpittömän tuntuisesti.”²¹⁷

Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön yhtenä tärkeänä tehtävänä jäseniensä edunvalvonnassa oli pitää huolta heidän asemastaan, kun koulupoliittisia kysymyksiä ratkottiin. Järjestö puuttui tehokkaasti koulutuspoliittisiin kysymyksiin, joissa heidän jäsenistönsä etuja oltiin heikentämässä. Erityisesti järjestössä kiinnitettiin huomiota alempipalkkaisten opettajaryhmien tilanteeseen ja etujen puutteeseen. Oppikoulunopettajien Keskusjärjestö oli yhdistänyt aiemmin hajanaisia oppikoulunopettajajärjestöjä yhtenäisemmäksi järjestöksi, jolla oli mahdollisuuksia ajaa jäseniensä asemaa paremmin ja näin vaikuttaa opettajien työmahdollisuuksiin tulevassa peruskoulussa.²¹⁸

Oppikoululehdessä opettajien koulutukseen liittyvissä kirjoituksissa oppikoulunopettajien akateemisen koulutuksen tuomaa pätevyyttä korostettiin selkeästi kansakoulunopettajien puutteelliseksi esitetyn koulutuksen kustannuksella. Huoli eri oppiaineisiin erikoistuneiden oppikoulunopettajien tulevaisuudesta ja tuntimäärästä peruskoulussa oli suuri. Erityisesti opetustuntien siirtyminen pääsääntöisesti kansakoulunopettajista koostuvien peruskoulun luokanopettajien pidettäväksi oli kirjoituksissa esillä ja sitä kritisoitiin epäpätevyydellä, joka johtaisi tason laskuun opetuksessa. Niin sanottujen tuntiopettajien ja virattomien opettajien tilanne huolestutti oppikoulunopettajien sijoittumisessa peruskouluun. Erityisesti yksityisten oppikoulunopettajien työt olivat vaarassa ja *Oppikoululehdessä* kirjoitettiin useita kannanottoja siitä, että myös heidän tilanteensa tulisi uudessa koulujärjestelmässä ottaa huomioon.

²¹⁶ PK, ”Omiansahan se valtio sortaa”. *Oppikoululehti* 9.2.1972 2/1972.

²¹⁷ ”Kouluhallitus vakuuttaa noudattavansa siirtymävaiheessa opettajaystävällistä linjaa”. *Oppikoululehti* 12.4.1972 10/1972.

²¹⁸ Kiuasmaa 1982, 437.

2.4. Jatkokoulutus ongelmana ja avaimena peruskoulunopettajaksi

Kansakoulunopettajien jatkokoulutusta oli pidetty kansakoulun alkuajoista asti tärkeänä osana opettajuutta. Kansakoulunopettajien tulisi haluta ja pystyä kehittämään itseään jatkuvasti, jotta he ymmärtäisivät kansan tarpeet ja heillä olisi tuoreimmat tiedot ja taidot työhönsä. Jo kansakoulun isä Uno Cygnaeus kehotti kansakoulunopettajia ”omin päin opiskeluun”. Kansakoulunopettajien jatkokoulutus ei kuitenkaan ollut yksinkertainen asia, vaan siitä kiisteltiin ja keskusteltiin koko kansakoulun toiminnan ajan. Taloudelliset seikat, opettajien oma opiskeluinnostus ja ajankäyttö olivat esimerkiksi kiistojen ja ongelmien aiheita opettajien näkökulmasta.²¹⁹

Kansakoulunopettajat olivat 1900-luvun alkupuolella usein haluttomia jatkokouluttautumaan. Seminaarikoulutus loi opettajille usein mielikuvan ”valmiista opettajasta”. Osaa kehittyminen työssä ei yksinkertaisesti kiinnostanut, vapaa-ajan muut toimet veivät innon opiskella tai opintojen vaatimaa virkavapautta ja mahdollista muuttoa opiskelupaikkakunnalle ei pidetty hyvänä vaihtoehtona. Myöskään työnantajat eivät mielellään lähettäneet hyvää opettajaa muualle kouluttautumaan, sillä he pelkäsivät menettävänsä opettajan toiseen ehkä opettajalle houkuttelevampaan kouluun.²²⁰

Vuonna 1946 kansakoulukomitea ehdotti, että kansakoulunopettajien säännöllinen jatko-opiskelu tehtäisiin pakolliseksi ja opettajat saisivat sitä varten palkallista virkavapautta. Kuitenkin kesti 1960-luvulle asti, että opettajille mahdollistui osittain palkallinen jatko-opiskelu. Tämä koulutus oli kuitenkin käytännössä täydennyskoulutusta, jolla opettaja hankki esimerkiksi tunti-, erityis- tai kansalaiskoulunopettajan pätevyyden. Meneillään ollut koulu-uudistus lisäsi opettajien omaa halukkuutta jatko- ja täydennysopintoihin, jotka mahdollistaisivat opettajan asemaa tulevassa koulujärjestelmässä.²²¹

Vuoden 1967 tammikuussa *Opettajain lehden* pääkirjoitus käsitteli opettajien jatkokoulutusnäkyviä. Lukijoille tiedotettiin, että kouluhallitus oli julkaissut

²¹⁹ Syväoja 2004, 89. Ks. myös Rantala 2011a, 276–277.

²²⁰ Syväoja 2004, 89.

²²¹ Syväoja 2004, 90.

ensimmäisiä tietoja opettajien jatkokoulutusohjelmasta, joka uusien määrärahalisäysten ansiosta olisi entistä kattavampaa. Lisäksi kirjoituksessa käsiteltiin Helsingissä pidettyä neuvottelukokousta, joka oli järjestetty opetusministeriön toimesta ja johon osallistui kesäyliopistojen rehtoreita ja sihteerejä. Kokouksessa oli todettu, että opettajien jatkokoulutus kesäyliopistoissa tulisi kasvamaan, joten olisi myös tärkeää yhtenäistää tutkintovaatimukset. Opettajien kannalta olisi merkittävää, että kesäyliopistoissa suoritettavat jatko-opinnot ja tutkinnot olisivat päteviä ja yhteneviä myös toisissa kesäyliopistoissa ja yliopistoissa, eikä opettajille syntyisi hankalia tilanteita, joissa tutkinto ei kävisikään kaikkialle.²²²

Kirjoituksessa huomioitiin myös tulevan peruskoulun aineenopettajien kasvava tarve. Kansakoulunopettajien jatkokouluttaminen aineenopettajiksi täytyisi saada kirjoituksen mukaan mahdollisimman joustavaksi niin opettajille kuin oppilaitoksille. Joustavuutta täytyisi lisätä esimerkiksi muuttamalla opettajien virkavapaisiin liittyviä säädöksiä siten, että kansakoulunopettajien olisi entistä helpompaa ottaa virkavapaata lisäpätevyyden hankkimista varten.²²³ Aineenopettajiksi kouluttautuminen nähtiin kirjoituksessa hyvänä vaihtoehtona kasvattaa kansakoulunopettajien pätevyyttä. Tällä voisi osaltaan myös vastata esimerkiksi *Oppikoululehdessä* esiintyneeseen huoleen siitä, että luokanopettajat eivät olisi tarpeeksi päteviä opettamaan peruskoulun ala-asteen kahta ylempää luokkaa ja yläastetta.²²⁴

Opettajain lehden seuraavassa numerossa jatkokoulutusaihe jatkui, kun Jouko A. Räihä kirjoitti tarkemmin opettajien jatkokoulutustarpeen taustoista sekä perusteli sitä, miksi kansakoulunopettajat tarvitsivat jatkokoulutusta. Räihän mukaan jatkokoulutusta tarvittiin, sillä koko opettajakunta tulisi perehdyttää muutoksen tuomaan uuteen tilanteeseen, useita kansakoulunopettajia tarvittiin hoitamaan sellaisia tehtäviä, joihin he eivät olleet koulutuksensa aikana saaneet valmennusta ja itse opetustilanne ja opetuksen sisältö saattaisi uudessa koulujärjestelmässä poiketa entisestä.²²⁵

²²² PK, "Jatkokoulutusnäkyviä". OL. 21.1.1967.

²²³ PK, "Jatkokoulutusnäkyviä". OL. 21.1.1967.

²²⁴ Aineenopettajien valmistus säilytettävä yliopistossa". *Oppikoululehti* 3/1966.

²²⁵ Räihä, "Opettajien jatkokoulutuskurssit kesäyliopistoissa". OL. 28.1.1967.

Myös Alpo Sinkko kirjoitti vuoden 1968 keväällä *Opettajain lehteen* kirjoituksen ”Opiskelevan opettajan pulmia”, jossa käsiteltiin jatkokoulutusta opettajien näkökulmasta. Kirjoituksessaan hän kokosi jatkokoulutukseen liittyviä käytännön ongelmia ja pulmia. Hän totesi, että jatkokoulutus ei aiheena ollut ”tämän päivän uutuuksia”, mutta se oli noussut jälleen tärkeäksi aiheeksi, sillä se tulisi koskettamaan yhä useampia opettajia. Ongelmallisena asiana Sinkko piti jatkokoulutuksen kestoa, sillä usein se saattoi viedä opettajan pois virastaan pitkäksi aikaa ja monesti toiselle paikkakunnalle. Epävarmuus työtilanteen parantumisesta lisäkoulutuksen jälkeen oli myös ongelma, sillä riskiä aloittaa pitkät jatko-opinnot ei nähty opettajien näkökulmasta kovin kannattavana tai mielekkäänä.

Taloudelliset seikat olivat Sinkon mukaan yksi merkittävimmistä jatkokoulutusta vaikeuttavista syistä. Totuttua elintasoa täytyisi kompensoida esimerkiksi puolison lisätöillä. Perheellisen opettajan oli erityisen vaikea järjestää kouluttautumistaan, kun perheen elättäminen ja sisäinen työnjako saattoi muuttua radikaalisti, kun toinen vanhemmista jatkaisi opintoja. Jos opintojen takia tarvitsi muuttaa se tarkoittaisi, että perhe joutuisi järjestämään elämänsä uudelleen uudessa paikassa tai perhe joutuisi erilleen opintojen ajaksi.

Sinkko otti kirjoituksessaan huomioon myös iän. Esimerkiksi nopeatempoiseen opiskeluun ei ollut enää samanlaista intoa kuin nuorempana. Toisaalta Sinkko huomautti, että opiskelu vanhemmalla iällä saattoi myös olla positiivista ja uudet vaikutteet ja nuorekas seura saattoivat edesauttaa oppimista. Jatkokouluttautuminen saattoi Sinkon mukaan onnistua vain opettajan oman innostuksen ja uhrausten kautta. Kirjoituksen lopuksi Sinkko esitti, että lisäopintojen tulisi antaa aina oikeus lisäpalkkaan sekä varmistaa, että opettaja voisi sijoittua peruskouluun sujuvasti. Näin jatkokoulutuksesta voisi saada opettajakunnalle mielekkäämpää.²²⁶

Loppuvuodesta 1968 *Opettajain lehden* ”Puheenjohtajan palstalla” julkaistiin vastauksia lukijoiden huoliin opettajien jatkokoulutuksesta. Kirjoituksessa myös perusteltiin opettajan jatkuvan koulutuksen merkitystä esimerkiksi sillä, että työtavat ja materiaalit muuttuivat yhden ihmispolven aikana niin paljon, että koulutuksen päivittäminen olisi

²²⁶ Sinkko, ”Opiskelevan opettajan pulmia”. OL 11.5.1968 19/1968.

välttämätöntä. Opettajan ammattia verrattiin kirjoituksessa esimerkiksi lääkärin ammattiin:

Eräillä aloilla on kehityksen seuraaminen suoranainen välttämättömyys. Ajatelkaamme lääkäriä. Menisimmekö sellaisen lääkärin luokse, joka käyttää esim. 30 vuoden takaisia menetelmiä? Tosin lääkäreillä taloudellisen asemansa vuoksi on suuremmat mahdollisuudet seurata aikaansa kuin monien muiden alojen työntekijöillä.

Puheenjohtajan palstalla todettiin kärjistetysti, että useat vanhemmat opettajat käyttivät yhä vanhoja opetusmateriaaleja ja menetelmiä, joita he olivat saaneet aiemmilta lehtoreilta, jotka taas olivat saaneet ne edeltäjiltään.

Toisaalta kirjoitus myös kehuu opettajakuntaa siitä, että huomattava osa heistä oli suorittanut täydentävää koulutusta uransa aikana. Ongelma oli kuitenkin kirjoituksen mukaan siinä, että opettajille tarjotut kurssit olivat sattumanvaraisia, huonosti suunniteltuja ja organisoituja. Nyt asiaan oli kuitenkin tulossa muutos, kun opettajille tarjottavat kurssit selkeytettäisiin vastaamaan ajan vaatimuksia. Kurssitoiminta tulisi jatkossa jakautumaan kursseihin, jotka päivittivät opettajan osaamista ajantasaisemmaksi (esimerkiksi peruskoulupedagogiikka, matematiikka) ja kursseihin, jotka toisivat opettajalle lisäpätevyyttä. Kirjoituksessa todettiin, että kurssien suunnittelu oli vielä alkuasteella ja opettajainvalmistus tulisi muuttumaan jatkossa erittäin paljon.

Lisäksi puheenjohtajan palstalla sivuttiin opettajien mahdollisia taloudellisia vaikeuksia järjestää itselleen jatkokoulutusta. Esimerkiksi lääkäreiden taloudellisia lähtökohtia jatkokouluttautumiselle pidettiin opettajia parempana. Kirjoitus korosti, että palkallisen virkavapauden saantia opiskelutarkoituksiin olisi laajennettava ja yliopistot ja korkeakoulut olisi saatava yhä kitkattomampaan yhteistyöhön, että opettajien jatkokouluttautuminen toimisi paremmin. Lopuksi kirjoituksessa haluttiin korostaa, että sen hetkisillä opettajilla tulisi olla oikeus saada virkaansa vastaava asema tulevassa peruskoulussa.²²⁷

²²⁷ Puheenjohtajan palsta, "Opettajien jatkokoulutus". OL 23.11.1968 47/1968.

”Puheenjohtajan palsta” oli *Opettajain lehdessä* erityinen kirjoituspalsta, jossa Suomen Opettajain Liiton puheenjohtaja vastasi lukijoita askarruttaviin ajankohtaisiin asioihin. Palstaa ei ollut joka lehdessä, mutta silloin kun sitä julkaistiin, se oli sijoitettu ennen pääkirjoitusta. Sen merkitys oli siis suuri, kun haluttiin tuoda lukijoille ilmi Suomen Opettajain Liiton näkökantoja ja tavoitteita. Tässä pääkirjoituksessa haluttiin luoda positiivista näkökulmaa jatko-opinnoista ja siitä, että niitä oltiin kehittämässä yhä hyödyllisemmiksi. Lisäksi kirjoituksessa haluttiin vakuutella lukijoita siitä, että peruskouluun siirryttäessä opettajien työpaikat olisivat turvattuina.

Oppikoulunopettajien jatkokoulutus ei herättänyt niin suurta kirjoittelua *Oppikoululehdessä* kuin kansakoulunopettajien jatkokoulutus *Opettajain lehdessä*. Pääsääntöisesti oppikoulunopettajien koulutus vastasi peruskoulun aineenopettajien koulutusvaatimuksia, joten muutos ei ollut niin suuri kuin kansakoulunopettajilla, joiden koulutustaustat olivat paljon moninaisempia.²²⁸ Myös osa oppikoulunopettajista tarvitsisi kuitenkin jatko- tai täydennyskoulutusta peruskouluun siirryttäessä. Esimerkiksi yksityisissä oppikouluissa työskenteli huomattava määrä opettajia, joilta puuttui pedagoginen pätevyys, joka oli vaatimuksena peruskoulun aineenopettajalle.²²⁹ Lisäksi tiettyjen aineiden yhdistelmiä saatettiin suosia palkattaessa opettajia aineenopettajien virkoihin.

Oppikoululehden viidennessä numerossa julkaistiin vuonna 1967 pääkirjoitus, jossa pohdittiin, millä tavoin oppikoulunopettajien osaamista täytyisi kehittää, että se vastaisi tulevan peruskoulun vaatimuksia. Pääkirjoituksen mukaan opettajien opetustuntimäärät tulisivat laskemaan, kun tasoryhmien poistuttua tietyn aineen aineenopettajia ei tarvittaisi niin useita enää yhteen kouluun. Opettajien olisi saatava menetettyjen tuntien tilalle omissa aineissaan esimerkiksi lisää opetettavia aineita, että tuntimäärät riittäisivät. Lisäksi pääkirjoituksessa nostettiin esille se, että peruskoulun opettajan tulisi olla perehtynyt sen aikaisia opetusmenetelmiä yksilöllisempiin menetelmiin, sillä hän tulisi opettamaan koko heterogeenistä luokkaa, jossa luokan sisäisten erojen tasaamiseen vaadittaisiin erilaista osaamista. Myös hallinnollisiin tehtäviin peruskoulussa tarvittaisiin lisäkoulutusta. Pääkirjoituksessa kritisoitiin

²²⁸ Jauhiainen & Rinne 2012, 121–122.

²²⁹ Rantala 2011b, 306–307.

opettajainvalmistustoimikunnan esittämiä kolme viikkoa kestäviä peruskoulupedagogiikan kursseja siitä, että ne eivät tekisi oppikoulunopettajista peruskoulun aineenopettajia, vaan vaadittaisiin perusteellisempaa lisäkoulutusta. Pääkirjoitus huomautti myös, että kansakoulunopettajien tilanne peruskouluun sijoittumisessa oli oppikoulunopettajia hankalampi.²³⁰

Myöhemmin samana vuonna *Oppikoululehdessä* esitettiin huolta siitä, että silloisille opettajaopiskelijoille ei ollut saatavilla tarpeeksi tietoa, millä tavoin he voisivat opinnoissaan ottaa huomioon peruskoulun aineenopettajille suositeltavia aineyhdistelmiä ja näin olla varmempia työllistymisestään tulevaisuudessa. Kun tietoa suositeltavista aineyhdistelmistä ei ollut tarpeeksi, joutuisivat opettajaopiskelijat mahdollisesti suorittamaan jatkokoulutusta myöhemmin. Esimerkiksi historian, biologian, saksan kielen ja muiden niin sanottujen harjoitusaineiden opettajien tilanne nähtiin kirjoituksessa huolestuttavimpana. Kirjoituksen lopussa todettiin, että koska ongelma oli hyvin laaja ja etenkin kansakoulunopettajien jatkokoulutus oli vielä oppikoulunopettajia suurempi kysymys, sen selvittämiseen tarvittaisiin oma toimikuntansa.²³¹

Suurinta kritiikkiä opettajainvalmistustoimikunnan mietintö sai kuitenkin siitä, että se ei ollut kiinnittänyt huomiota laisinkaan nykyisten oppikoulunopettajien jatkokoulutukseen. Esimerkiksi osa erityisaineiden kuten historian, maantiedon tai biologian opettajista täytyisi siirtyä ja kouluttautua peruskoulun yleisopettajiksi. Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön mukaan kansakoulunopettajien jatko- ja lisäkoulutus oli sen sijaan selvitetty mietinnössä perusteellisesti.²³²

Oppikoululehdessä julkaistiin vuonna 1971 muutamia kirjoituksia, jotka käsittelivät opettajien jatko- ja täydennyskoulutusta. Aiheeseen tartuttiin heti vuoden ensimmäisessä pääkirjoituksessa, jossa todettiin, että jatkokoulutukseen liittyvät asiat olisivat hyvin niin kauan kuin jatkokoulutuksessa olisi kyse opettajien omasta, vapaaehtoisesta harrastuneisuudesta, joka toisi konkreettisia etuja opettajan uralle tai opetustyöhön. Lisäksi todettiin, että yliopistoissa ja normaalilyseoissa aikanaan opitut

²³⁰PK, "Nykyiset opettajat uudessa peruskoulussa". *Oppikoululehti* 22.5.1967 5/1967.

²³¹"Nykyisten oppikoulunopettajien siirtyminen peruskouluun". *Oppikoululehti* 23.10.1967 8/1967.

²³²"Oppikoulunopettajien kanta opettajanvalmistuksesta". *Oppikoululehti* 6/1967.

tiedot vanhentuivat nopeasti, joten oppikoulunopettajien jatkokoulutushalukkuus oli hyvin positiivista. Kuitenkin sen hetkiselä jatkokoulutusnäkyellä oli varjopuolensa pääkirjoituksen mukaan:

Mutta kun opettajia pyritään kouluttamaan uudestaan heidän omalla kustannuksellaan uuden koulujärjestelmän opetussuunnitelmiin ja opetusmetodeihin sopiviksi, asia on mennyt vikaan. Ei kai esimerkiksi veturinkuljettajia kouluteta uusien vetureiden tuntijoiksi niin, että he itse joutuisivat tämän maksamaan? Ja kun opettajien kohdalla ilmeisesti tullaan tarvitsemaan arvosanojen suorittamista jopa heille uusissa yliopistollisissa oppiaineissa esimerkiksi saksan, historian ja äidinkielen opettajien kohdalla, niin kysymys on sen laatuista uudelleen kouluttautumisesta, että yhteiskunnan tulisi se ehdottomasti maksaa. Tämä koulutuksen tulisi lisäksi tapahtua varsinaisena työaikana.²³³

Kirjoitus toi hyvin esille Oppikoulunopettajain Keskusjärjestön tärkeimmät näkemykset jatkokouluttautumisesta. Opettajien jatkokoulutusta ja etenkin opettajien omaa halua täydentää ja kehittää osaamistaan pidettiin positiivisena ja toivottavana, mutta Keskusjärjestö halusi pitää huolta siitä, että opettajat saisivat kouluttautua työnsä ohella ja yhteiskunnan tukemina.

Vuoden 1971 kesällä *Oppikoululehdessä* julkaistiin tuloksia mielipidetutkimuksesta, joka oli tehty Akavan²³⁴ jäsenistölle koulutuksen ja ammatin välisestä suhteesta. Tutkimuksen mukaan yli puolet aineopettajista piti tutkintonsa ammatillista kelposuutta tyydyttävänä, mutta suuri osa opettajista koki silti tarvitsevansa täydennyskoulutusta. Täydennyskoulutuksen toivottiin olevan tehokasta ja erityisesti ryhmätyöskentelyä toivottiin koulutukseen enemmän. Oman opetusalan tietojen täydentäminen ja seuraaminen sekä opetusmetodeihin perehtyminen olivat toivotuimpia sisältöjä täydennyskoulutukseen.²³⁵

²³³ PK, "Jatkokoulutus ja uudelleen koulutus". *Oppikoululehti* 13.1.1971 1/1971.

²³⁴ Akava on vuoden 1950 joulukuussa perustettu Akateemis-ammattillinen valtuuskunta, jonka perustivat akateemiset ammattijärjestöt. Se toimii korkeasti koulutettujen keskusjärjestönä. Akavan internet-sivut.

²³⁵ Parmanne, "Aineopettajat ja täydennyskoulutus". *Oppikoululehti* 9.6.1971 11/1971.

Samassa yhteydessä kirjoitettiin rehtori Jouko Haaviston puheenvuorosta, jonka hän oli käyttänyt Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön edustajana Akavan täydennyskoulutuspäivillä maaliskuussa 1971. Hänen puheenvuorostaan tärkeimmäksi huomioksi nousi se, että opettajien täydennyskoulutuksen tulisi tapahtua normaalin työajan puitteissa ja yleisillä varoilla. Varsinkin peruskoulun tuoma lisäkoulutuksen tarve oli nostanut esille sen, että sellainen ratkaisu, jossa opettajat joutuisivat omakustanteisesti loma-aikanaan suorittamaan kehityksen vaatimat lisäopinnot, nähtiin Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön mukaan ”luonnottomana”. Haaviston mukaan huomioon tulisi myös ottaa se, että opettajan työn tulisi mukautua luonnollisesti kentällä yhteiskunnan, paikkakunnan ja yleisesti elämän vaatimuksiin. Näin täydennyskoulutukselle, joka tapahtuisi oppilaitoksissa, ei aina olisi tarvetta.²³⁶

Molemmissa lehdissä korostettiin, että opettajien jatkokoulutukselle olisi tarvetta useista syistä, mutta koulutusten järjestäminen aiheutti monenlaisia ongelmia. Opetuksen tietosisältöjen päivittäminen, peruskoulutietämys sekä peruskoulussa tarvittavien opetusmetodien päivitys nähtiin tarpeellisina. Kummassakin lehdessä jatko- ja lisäkoulutusta pidettiin ongelmallisena ja hankalana toteuttaa. Esimerkiksi taloudelliset seikat, virkavapaiden järjestäminen ja erityisesti perheellisten opettajien asema nähtiin vaikeana. Molemmat lehdet korostivat kirjoituksissaan, että opettajien tulisi saada jatko- ja lisäkoulutusta valtion tai kunnan tuella palkallisesti ja koulutuksen tulisi tapahtua työn ohessa. Lehdissä oltiin myös huolissaan koulutusten sisällöistä, joista oli tuolloin saatavilla tietoa huonosti tai koulutuksia ei ollut suunniteltu riittävästi. Epätietous opettajien tilanteesta vaikutti molempien lehtien kirjoituksissa.

²³⁶ Haavisto, ”Täydennyskoulutus työaikana ja yleisillä varoilla”. *Oppikoululehti* 9.6.1971 11/1971.

LOPPULAUSE

”Katsotaan nyt tuleeko siitä suuri uudistus” pohti eräs oppikoulujärjestön puheenjohtaja *Oppikoululehdessä* elokuussa vuonna 1968.²³⁷ Tuo pohdinta kuvasi sitä, miten myös moni muu aikalainen näki peruskoulu-uudistuksen. Sitä odotettiin, innolla tai pelolla, riippuen siitä keneltä kysyttiin. Peruskoulu-uudistuksen tuloksista, sen toteutumisen onnistumisesta tai sen merkityksestä suomalaiselle koulutukselle ei ollut vielä takuita tai tietoa, vaan kaikki tulisi tapahtumaan kokeilun kautta, niin onnistuminen kuin epäonnistuminenkin. Koulunuudistusta oli jo pitkään ja hartaasti suunniteltu Suomessa. Sitä oli kysytelty esimerkiksi erilaisissa komiteoissa ja toimikunnissa ja mallia yhtenäiskoululle oli haettu kansainvälisesti niin naapurimaasta Ruotsista kuin kauempaakin.

Koulunuudistuksen tarve oli herännyt siitä, että suomalainen yhteiskunta oli muuttumassa entisestä maatalousyhteiskunnasta kohti hyvinvointiyhteiskuntaa. Toisen maailmansodan jälkeen muutos oli Suomessa erityisen nopeaa. Hyvinvointiyhteiskunta, kaupungistuminen ja kulttuurielämän maallistuminen vaativat uudenlaista sivistystä ja uudenlaisia osaajia yhteiskuntaan. Koulutus oli jäänyt kuitenkin tuon kehityksen jalkoihin ja oli kansainvälisessä vertailussa mitattuna heikkoa. Suomalainen koulujärjestelmä oli jo pitkään perustunut ”kahdelle sivistykselle”, joka jaotteli kansan heti kouluvaiheessa sivistyksellisen tiedon tai käytännön taitojen pariin. Rinnakkaisjärjestelmä loi koulunuudistajien mukaan epätasa-arvoa ja piti yllä vanhoja yhteiskunnan rakenteita. Yhtenäiskoulusta oli keskusteltu jo heti oppivelvollisuuden voimaan astumisen jälkeen ennen toista maailmansotaa, mutta sota keskeytti koulunuudistuskeskustelun.

Sodan jälkeen koulu-uudistus sai taas uutta pontta ja uudistusta lähdettiin ajamaan koulunuudistuskomiteoiden kautta. Komiteoiden tarkoituksena oli luoda koulujärjestelmä, jolla voitaisiin poistaa rinnakkaiskoulujärjestelmän tuomaa eriarvoisuutta ja tasa-arvoistaa erityisesti maaseudun lasten tilannetta.

²³⁷ Yksityisoppikoulujen puheenjohtaja Niilo Honkala kommentoi *Oppikoululehdessä* tunnelmiaan siitä, että peruskoulun puitelaki oli säädetty toukokuussa 1968 ja lopulta hyväksytty ja julkaistu 1.8.1968. *Oppikoululehti* 27.8.1968 11/1968.

Yhtenäiskouluhankkeen tärkein tavoite oli saada aikaan koulujärjestelmä, joka toisi tasa-arvoa kaikille, asuinpaikasta ja varallisuudesta riippumatta. Koulusta saatavan opetuksen tulisi olla myöhempään ikään asti koko ikäryhmälle samantasoista ja sisällöltään yhtenäistä.

Tutkielmani tarkoituksena oli selvittää, mitä opettajien ammattilehdissä kirjoitettiin peruskoulu-uudistuksesta, sen tasa-arvotavoitteista ja opettajiin kohdistuneista muutoksista. Tutkimallani aikavälillä opettajien ammattilehtien *Opettajain lehdessä* ja *Oppikoululehdessä* kirjoituksissa otettiin aktiivisesti kantaa koulunuudistukseen. Kirjoituksia esiintyi hyvin runsaasti ja erityisesti lehtien pääkirjoituksissa näkyi lehtien taustalla toimivien opettajien ammattijärjestöjen Suomen Opettajain liiton ja Oppikoulunopettajien Keskusjärjestön kannanottoja uudistusta kohtaan.

Opettajien ammattijärjestöt asettuivat koulunuudistuskeskustelussa osittain toisiaan vastakkain. Molemmat järjestöt pitivät sen hetkistä koulujärjestelmää vanhanaikaisena ja uudistusta kaivattiin, mutta sen toteutuksesta oltiin kuitenkin eri mieltä. Tulevaisuuden koulun tavoitteista opettajien ammattilehdet olivat kuitenkin yhtä mieltä. Koulun päätavoite oli molempien lehtien kirjoitusten mukaan kasvattaa oppilaistaan itsenäisesti ajattelevia yhteiskunnan jäseniä sekä opettaa heille tietoja ja taitoja tulevaisuutta varten.

Kansakoulunopettajien järjestö Suomen Opettajain Liitto tuki koulujärjestelmän kokonaisvaltaista uudistusta, jossa kansakoulu ja oppikoulun keskikoulu yhdistyisivät peruskouluksi. Myös *Opettajain lehdessä* kirjoitukset olivat pääsääntöisesti Suomen Opettajain Liiton kannan mukaisia. Oppikoulunopettajain Keskusjärjestössä pidettiin riittävänä ratkaisuna rinnakkaiskoulun kehittämistä ja erityisesti keskiasteen opetuksen uudistamista. Lisäksi oppilaiden valikoitumista keskiasteen eri linjoille tuli tasa-arvoista. *Oppikoululehti* oli koko tutkimallani aikavälillä kokonaisvaltaista uudistusta vastaan ja kielteinen suhtautuminen yhtenäiskoulua kohtaan näkyi erityisesti lehdessä pääkirjoituksissa.

Opettajain lehdessä kirjoitukset korostivat, että koulutus voisi olla tasa-arvoista vain siten, että koko ikäryhmää opetettaisiin samoin perustein ja esimerkiksi taitojen mukaista eriyttämistä ei pidetty hyvänä ratkaisuna. *Oppikoululehdessä* ilmestyneiden kirjoitusten

mukaan tasa-arvoisuuteen voitaisiin päästä niin, että oppilaiden oman osaamisen ja mielenkiinnon perusteella heitä tulisi voida eriyttää. Näin lahjakkaille annettaisiin mahdollisuus olla lahjakkaita ja keskiverroille ja heikommille oppilaille voitaisiin järjestää yleisemmän tason opetusta.

Yhtenäiseen peruskouluun päätettiin siirtyä lopullisesti, kun eduskunta hyväksyi Lain koulujärjestelmän perusteista 24.5.1968. Se tarkoitti, että kansakoulu, kansalaiskoulu ja keskikoulu yhdistettiin yhtenäiseksi peruskouluksi. Suomen Opettajain Liiton näkökulmasta uudistus otettiin vastaan pääsääntöisesti positiivisesti, vaikka se toikin kansakoulunopettajille suuria muutoksia. Oppikoulunopettajien Keskusjärjestö jatkoi kritiikkiään kokonaisvaltaista koulunuudistusta kohtaan *Oppikoululehdessä*.

Kansakoulunopettajien ja oppikoulunopettajien yhteiskunnallinen asema oli ollut jo pitkään muutoksessa yhteiskunnan mukana. Kansakoulunopettajia oli pidetty kansakoulun alkuajoista lähtien kutsumustietoisina, kansan syvien rivien sivistämiseen omistautuneina kansankynttilöinä, jotka toimivat aktiivisina ja monipuolisina osallistujina yhteisössään. *Opettajain lehden* kirjoitusten mukaan uuden polven kansakoulunopettajat olivat kuitenkin yhä enemmän ammattitaitoisia ja tietoisia omasta asemastaan. Oppikoulunopettajat taas olivat nauttineet pitkään ylemmästä sosiaalisesti asemasta ja korkeammasta auktoriteettiasemasta yhteisössään kuin kansakoulunopettajat. He olivat oman aineensa korkeasti koulutettuja osaajia ja ammattilaisia. Heidän asemansa oli kuitenkin laskenut toisen maailmasodan jälkeen ja opettajat toimivat yhä useammin oppilaidensa kanssa demokraattisemmassa yhteistyössä kuin aiemmin.

Kansakoulunopettajien ja oppikoulunopettajien koulutukselliset taustat ja koulutustaso erosivat 1960-luvulle tultaessa oleellisesti toisistaan. Kansakoulunopettajien koulutus saattoi vaihdella yksittäisiä opettajia verratessa melko paljon, kun taas oppikoulunopettajien koulutus oli jo pitkään perustunut samantasoiselle, yliopistopohjaiselle koulutukselle. Myös oppikoulunopettajina työskentelevien koulutus saattoi poiketa yleisistä virkaan vaadittavista tutkinnoista ja esimerkiksi pedagoginen pätevyys ei aina vastannut muodollisesti pätevän opettajan vaatimuksia. Nämä erilaiset koulutustaustat olivat luoneet opettajakuntien välille eroja ja esimerkiksi

Oppikoululehdessä kansakoulunopettajien epäpätevyyttä peruskoulunopettajiksi korostettiin oppikoulunopettajien korkeampia koulutustaustoja korostaen.

Peruskouluun siirryttäessä myös tulevien peruskoulunopettajien koulutustaustat ja pätevyys olivat koulupolitiikan keskustelun ja uudistuksen kohteita. Osalla kansakoulunopettajista oli taustallaan koulutus, joka ei vastannut peruskoulun luokanopettajien vaatimuksia. Tämä aiheutti erityisesti huolta *Opettajain lehden* kirjoituksissa. Pelättiin, että kaikki kansakoulunopettajat eivät tulisi sijoittumaan peruskoulun virkoihin koulutustaustojensa puutteellisuuden takia. *Opettajain lehden* kirjoituksissa Suomen Opettajain Liitto ja eri koulunuudistuksen komiteat vakuuttelivat, että kansakoulunopettajille löytyisi sen hetkisiä virkoja vastaavat virat myös peruskoulussa.

Myös *Oppikoululehden* kirjoituksissa esiintyi huolta oppikoulunopettajien sijoittumisesta peruskouluun. *Oppikoululehden* kirjoituksissa opetustuntimäärien siirtyminen luokanopettajille nähtiin tulevan peruskoulun aineenopettajille huonona asiana, sillä tuntimäärät eivät kirjoitusten mukaan riittäneet ja aineenopettajien olisi täydennettävä osaamistaan esimerkiksi lisäämällä opetettavia aineita. Molempien ammattilehtien kirjoituksissa oltiin erityisen huolestuneita virattomien opettajien tilanteesta, sillä heillä ei ollut samanlaista turvaa kuin virassa olevilla opettajilla peruskouluun siirryttäessä.

Opettajien sijoittumisen ongelma olisi eri komiteoiden ja toimikuntien mukaan ratkaistavissa opettajien jatko- ja lisäkoulutuksilla. Molemmat opettajakunnat ja järjestöt ottivat lehdissään kantaa jatko- ja lisäkoulutuksiin. Opettajien näkökulmasta osallistumista näihin koulutuksiin pidettiin hankalana esimerkiksi taloudellisten syiden takia. Täydennyskoulutukset voisivat molempien lehtien mukaan olla toimivia, vain jos ne toteutettaisiin palkallisesti ja koulutyön ohessa. Myös lisäkoulutusten sisältö, toteutus ja tarpeellisuus olivat lehtien kirjoitusten mukaan epäselviä.

Tänä päivänä meille on selvää, että peruskoulu-uudistus on yksi Suomen koulutushistorian merkittävimmistä uudistuksista. Koulutuksen tasa-arvoistaminen takasi sen, että koko väestön koulutustaso kohosi lopulta maailman huipulle. Myös tällä hetkellä koulutuskeskustelussa pohditaan ja kasvatustieteen asiantuntijat tutkivat, millä

tavoin suomalainen koulu voisi kehittyä yhä paremmaksi. Keskusteluissa ja opettajien koulutuksessa esimerkiksi jokaisen oppilaan oppimispolun yksilöllistäminen ja oppilaan tukeminen yksilönä ovat nousseet keskiöön. Tällä hetkellä käydään siis jossain määrin samanlaista keskustelua oppilaiden eriyttämisestä eli differentioinnista, jota myös opettajien ammattilehtien sivuilla käytiin 1960-luvun lopussa. Toisaalta myös integraatio eli erityisopetuksessa olevien oppilaiden yhdistäminen normaaliopetukseen on yhä enemmän ainakin opettajien koulutuksen keskiössä. Kyse on jälleen yhtenäiskoulun perusajatuksesta, jonka mukaisesti kaikilla oppilailta olisi oikeus saada yhtenevää ja samantasoista opetusta. Oli suomalainen koulu menossa mihin suuntaan tahansa, opettajien merkitys koulumaailmassa on suuri.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Painamattomat lähteet

1. Asiakirjajulkaisut

EDUSKUNNAN DIGITOIDUT VALTIOPÄIVÄASIAKIRJAT

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kansakoulunopettajaseminaareista annetun lain muuttamiseksi. Asiakirja 43/1967.

Laki kansakouluun kuuluvan keskikoulun ja ammatillisen jatkokoulun perustamisesta kokeilutarkoituksessa. Liite 1/1945.

Laki koulujärjestelmän perusteista annetun lain 14 §:n muuttamisesta. Asiakirja 1/1974.

2. Elektroniset lähteet

”Esittely”. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/esittely> (Luettu 31.1.2021).

”Hallitus on todennut yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi”. Valtioneuvosto 16.3.2020.

<https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-totesi-suomen-olevan-poikkeusoloissa-koronavirustilanteen-vuoksi> (Luettu 1.11.2020).

”Historiaa”. Akavan internet-sivut.

<https://akava.fi/keita-olemme/toiminta/historiaa/> (Luettu 5.2.2021).

”Peruskoulukomiteat 1964–1967”. Eduskunta tekee päätöksen peruskoulusta - tietopaketti. Eduskunnan internet-sivut.

<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/historia/eduskunta-tekee-paatoksen-peruskoulusta/Sivut/peruskoulukomiteat.aspx>

(Luettu 4.2.2021).

II Painetut lähteet

1. Asiakirjajulkaisut

Koulunuudistustoimikunnan mietintö 1966. Opetusministeriö, Helsinki.

Peruskoulukomitean I osamietintö 1965. Opetusministeriö, Helsinki.

Suomen asetuskokoelma

Kansakoululaki 1.7.1957/247.

Laki oppivelvollisuudesta 15.4.1921/101.

2. Lehdet

Opettajain lehti vuosikerrat 1966–1973.

Oppikoululehti vuosikerrat 1966–1973.

Opettaja 5.5.2006.

III Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sirkka 2003: *Yhteinen koulu – tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään*. Vastapaino, Tampere.

Ahonen, Sirkka 2012: ”Yleissivistävä koulutus hyvinvointiyhteiskunnassa”. *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*, s. 144–181. Toimittanut Pauli Kettunen ja Hannu Simola. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Autio, Veli-Matti 16.9.1997: *Reino Henrik Oittinen*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000647> (Luettu 27.1.2021).

Autio, Veli-Matti 22.4.1998: *Mikael Soininen*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000648> (Luettu 14.1.2021).

Haupt, Heinz-Gerhard & Knocka, Jürgen 2004: ”Comparative history: methods, aims, problems”. *Comparison and history. Europe in cross-national perspective*, s. 23–40. Toimittanut Deborah Cohen ja Maura O’Connor. Routledge, New York.

Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen Pirkko 2011a: *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen Pirkko 2011b: ”Yhteiskunta ja koulutus”. *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, s. 16–33. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Henttonen, Antti 1991: ”TVK:n ja Akavan ammattijärjestölehdet”. *Suomen lehdistön historia 9. Erikoisaikakauslehdet*, 499–520. Toimittanut Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio.

- Itälä, Jaakko 2005: "Elinkeinorakenteen muutos ratkaisi koulu-uudistuksen".
Yhtenäisen peruskoulun menestystarina, s. 47–53. Toimittanut Kauko Hämäläinen, Aslak Lindström ja Jorma Puhakka. Yliopistopaino, Helsinki.
- Jalava, Marja 2011: "Kansanopetuksen suuri murros ja 1860-luvun väittely kansakoulusta." *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, s. 266–299. Toimittanut Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Jalava, Marja & Kettunen, Pauli & Simola, Hannu & Varjo, Janne 2012: "Tasa-arvon ihanteesta erinomaisuuden eetokseen". *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*, s. 25–67. Toimittanut Pauli Kettunen ja Hannu Simola. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Jauhiainen, Arto & Rinne, Risto 2012: "Koulu professionaalisenä kenttänä". *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*, s. 144–181. Toimittanut Pauli Kettunen ja Hannu Simola. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Kaarninen, Mervi 2011: "Oppikoulu yhteiskunnan rakentajana". *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, s. 405–429. Toimittanut Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Kansanen, Pertti 21.3.2005 (muokattu 15.7.2013): *Erkki Lahdes*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008217> (Luettu 8.2.2021).
- Kettunen, Pauli & Jalava, Marja & Simola, Hannu & Varjo, Janne 2012: "Tasa-arvon ihanteesta erinomaisuuden eetokseen: koulutuspolitiikka hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon". *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*, s. 25–67. Toimittanut Pauli Kettunen ja Hannu Simola. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

- Kiuasmaa, Kyösti 1982: *Oppikoulu 1880–1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun*. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu.
- Luukkanen, Tarja-Liisa 25.8.2000 (muokattu 25.1.2012): *Uno Cygnaeus*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003176> (Luettu 27.1.2021).
- Muiluvuori, Jukka 20.10.2002 (muokattu 1.6.2020): *Samuli Apajalahti*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005346> (Luettu 25.11.2020).
- Numminen, Jaakko 9.10.2006 (muokattu 17.12.2014): *Alfred Salmela*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008569> (Luettu 19.11.2020).
- Okkonen, Ville 2017: *Peruskoulua vastaan: Yksityiskoulut ja yhteiskuntajärjestys 1966–1975*. Turun yliopisto, Turku.
- Pekkala Kerr, Sari 2012: "Koulutusmenot ja väestön koulutustaso". *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*, s. 295–320. Toimittanut Pauli Kettunen ja Hannu Simola. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Pernaa, Ville 2007: "Seminaarien opettajainvalmistuksesta yliopistojen opettajankoulutukseen". *Sivistyksen ja tiedon Suomi. Suomen eduskunta 100 vuotta*, s. 43–51. Toimittanut Juhani Mylly, Ville Pernaa, Mari K. Niemi ja Laura Heino. 9. Edita, Helsinki 2007
- Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo 2012: "Mediasta historiaa". *Media historiassa*, s. 7–24. Toimittanut Erkkä Railo ja Paavo Oinonen. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku.

- Ranne, Voitto 2005: "Opettajuus ja järjestöpolitiikka". *Yhtenäisen peruskoulun menestystarina*, s. 122–126. Toimittanut Kauko Hämäläinen, Aslak Lindström ja Jorma Puhakka. Yliopistopaino, Helsinki.
- Rantala, Jukka 2005: *Kansaa kasvattamassa*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä.
- Rantala, Jukka 2011a: "Kansakoulunopettajat". *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, s. 266–299. Toimittanut Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Rantala, Jukka 2011b: "Oppikoulunopettajat". *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, s. 304–311. Toimittanut Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Rinne, Risto 2005: "Peruskoulu, opettajat ja kamppailu älystä". *Yhtenäisen peruskoulun menestystarina*, s. 116–121. Toimittanut Kauko Hämäläinen, Aslak Lindström ja Jorma Puhakka. Yliopistopaino, Helsinki.
- Sarjala, Jukka 2005: "Uudistukset nykypäivän näkökulmasta". *Yhtenäisen peruskoulun menestystarina*, s. 36–39. Toimittanut Kauko Hämäläinen, Aslak Lindström ja Jorma Puhakka. Yliopistopaino, Helsinki.
- Syvöja, Hannu 2004: *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977*. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Tuomaala, Saara 2011: "Kamppailu yhteisestä koulusta ja oppivelvollisuudesta". *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, s. 95–110. Toimittanut Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2018.

Väistö, Janne 2017: *Toinen kotimainen toisen tasavallan Suomessa. Ruotsin kieli pakolliseksi aineeksi peruskouluun vuonna 1968*. Åbo Akademis förlag, Turku.